

Karistusseadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (kriminaaltulu tuvastamise ja konfiskeerimise direktiivi ülevõtmine) eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1 Sisukokkuvõte

Karistamise kõrval on kuritegevuse ohjamisel võtmetähtsusega, et kuritegevus ei tasuks end ära. Selleks on oluline, et kuritegevusest saadud tulu õnnestuks üles leida ja konfiskeerida. Nii Eestis kui Euroopa Liidus laiemalt on leitud, et kehtiv õigus ei võimalda kuritegevust piisavalt tõhusalt varaliselt mõjutada ning konfiskeerida suudetakse vaid küllalt väike osa Eesti kuritegelikust käibest.

Sageli algavad probleemid sellest, et uurimisel keskendutakse vaid süüküsimuse lahendamisele ning kuritegelikul teel saadud vara tuvastamisele ja varaliste nõuete tagamisele ei pöörata piisavalt tähelepanu. Ka vara tuvastamise korral ei võimalda kehtivad abinõud alati seda piisavalt kiiresti riigi kontrolli alla saada. Pangakontol olev raha võib liikuda edasi mõne hetkega ning olla arestimismääruse saamise ajaks juba kadunud.

Lisaks on konfiskeerimise võimalused piiratud juhtudel, kui kriminaalmenetlus tuleb kahtlustatava või süüdistatava surma või raske haiguse tõttu lõpetada, kui kahtlustatav hoiab menetlusest kõrvale või kuritegu aegub. Samuti võib näiteks kurjategijate grupi poolt toime pandud kelmuse puhul olla selge, et kontodele liikunud raha saadi kuriteoga, kuid kuna kurjategijad on eri riikides laiali ja kasutatakse variisikuid, ei ole võimalik kogu gruppi vastutusele võtta või süüdimõistmiseks vajaliku kindlusega ära tõendada konkreetsete isikute rolli petuskeemis. Sellisel juhul võib ka kuritegeliku päritoluga vara jääda konfiskeerimata.

Praktikas on ka muret teinud arestitud vara hoidmise ja haldamisega seonduv: esinenud on piinlikke juhtumeid, kus vara küll arestitakse, kuid see riigi hoiul olles jõuab rikneda, selle hoidmise kulud märgatavalt ületavad arestitud vara enda väärtuse või on vara puudulikud hoiutingimused ja halb haldamine toonud riigile lõpus kaasa märkimisväärsed kulusid.¹

Nende probleemide lahendamiseks kujundatakse eelnõuga senisest terviklikum kuritegevuse varalise mõjutamise raamistik, mis hõlmab vara jälitamist ja tuvastamist ning selle kiiret säilitamist ajutise käsutuspiirangu näol. Ka laiendatakse kuritegevusega seotud vara konfiskeerimise

¹ Valik ajakirjanduses kajastatud juhtumeid:

[Hubert Hirve luksusliku Bentley arestimine lõppes riigile ligi 60 000eurose arvega - Eesti Ekspress;](#)

[Linnud roojasid Lamborghini täis, rotid tegi Mercedesesse pesa. Riik maksis rõõgatu kahjutasu - Eesti Ekspress;](#)

[Korruptantide luksussõidukid viidi politseisse hoiule, millest tekkis riigile üle 440 000 euro kahju - Eesti Ekspress.](#)

võimalusi, parandatakse uurimisasutuste ja prokuratuuri tegutsemisvõimalusi ning täpsustatakse kriminaaltulu tuvastamise ja vara haldamisega seotud asutuste ülesandeid.

Eelnõuga tehtavad muudatused viivad Eesti seadused ka vastavusse Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1260, mis käsitleb kriminaaltulu tuvastamist ja konfiskeerimist² (edaspidi ka *kriminaaltulu direktiiv*).

Olulisemad muudatused on järgmised:

- **Kuritegeliku vara peitmisele reageeritakse kiiremini ja süsteemsemalt.** Uurimisasutus saab edasilükkamatul juhul piirata vara käsutamist ajutiselt kuni seitse tööpäeva ning peab juba kriminaalmenetluse alustamisel kavandama suurt varalist kasu toova kuriteoga seotud vara jälitamiseks, tuvastamiseks ja tagasisaamiseks vajalikud toimingud.
- **Lisandub iseseisev konfiskeerimine.** Vara saab teatud juhtudel konfiskeerida ka süüdimõistva kohtuotsuseta, st kui menetlust ei saa jätkata isiku surma, haiguse, menetlusest kõrvalehoidumise või aegumise tõttu, samuti seletamatu päritoluga vara puhul. Viimane võimaldab konfiskeerida näiteks grupis toime pandud telefonikelmustega saadud vara ka juhul, kui selle seost konkreetse kelmusepisoodi või kannatanuga või iga skeemis osalenud isiku täpset rolli ei ole võimalik tõendada.
- **Laiendatud konfiskeerimise kohaldamisala muutub eesmärgipõhiseks.** Senise ammendava kuritegude loetelu asemel nähakse ette võimalus kohaldada laiendatud konfiskeerimist juhul, kui kuritegu, milles isik süüdi tunnistatakse, on toime pandud majandusliku kasu saamise eesmärgil. Tegemist on asjaoluga, mida tuleb prokuratuuril igakordselt põhjendada.
- **Arestitud vara väärtust säilitatakse ja ebamõistlikke halduskulusid välditakse.** Juba vara arestides tuleb hinnata arestimise majanduslikku põhjendatust. Vara saab menetluse ajal paindlikumalt võõrandada, sealhulgas omaniku ja prokuratuuri või avalik-õigusliku nõudeavalduse esitaja nõusolekul ilma kohtu loata või kohtu eelneva tingimusliku loa alusel.
- **Rahvusvaheline koostöö ja asutuste rollid muutuvad selgemaks.** Sätestatakse täpsem kord Euroopa Liidu liikmesriikide vaheliseks kriminaaltulualaseks teabevahetuseks, määrates Politsei- ja Piirivalveameti kriminaaltulu tuvastamise üksuseks ja ajutiselt vara haldamise üksuse ülesannete täitjaks.

Eelnõu sisaldab Eesti enda kriminaalpoliitilisi valikuid, mis on läbi arutatud Eesti õiguskaitseasutustega ja langevad suuresti kokku kriminaaltulu direktiivi nõuetega. Olulisemad direktiivi miinimumnõuetest intensiivsemad meetmed puudutavad seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise kohaldamisala, kuritegeliku kahtlusega vara käsutamise ajutist piiramist ning

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1260, mis käsitleb kriminaaltulu tuvastamist ja konfiskeerimist (ELT L, 2024/1260, 2.5.2024, lk 1–28).

arestitud vara võõrandamist kriminaalmenetluse ajal. Eesti valikute ja direktiivi nõudmiste suhestumist kajastab seletuskirja 5. peatüki „Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele“ tabel.

Eelnõu koostamisel on lisaks kriminaaltulu direktiivile arvestatud ka 2024. aasta kuritegevuse varalise mõjutamise töörühma raportis³ tehtud asjakohaste ettepanekutega. Raporti ettepanekutele tuginevate muudatuste juures on seletuskirjas esitatud vastav viide. Eelnõus on eelkõige arvestatud nende ettepanekutega, mis on sisuliselt seotud direktiivi ülevõtmiseks kavandatavate muudatustega. Raporti ülejäänud ettepanekute rakendamist jätkatakse eraldi tegevuste, sealhulgas riikliku strateegia, arestitud ja konfiskeeritud vara keskse haldusüksuse ja statistika ning andmete kättesaadavuse parendamise raames.

Eelnõu osaks on ka kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) muudatused, mis võimaldavad tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõude tagamiseks arestitud raskesti realiseeritavad vallastasjad omanikule tagastada või arvata riigi varade hulka. Muudatuse eesmärk on vähendada arestitud vara hoiustamisele tehtavaid tarbetuid kulutusi ning hoida seeläbi kokku riigi ressursse. Kõnesolevad muudatused on juba korra kooskõlastusringi läbinud.⁴

Eelnõuga kavandatavad sätted jõustuvad üldises korras.

Eelnõule ei kohaldu halduskoormuse tasakaalustamise kohustus, sest eelnõuga ei nähta ette halduskoormust suurendavaid muudatusi. Eelnõu seondub avalik-õiguslike rahaliste kohustustega, mis ei ole käsitletavad halduskoormusena (HÕNTE § 1 punkt 4²).

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Seaduseelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Anna Leena Neering (annaleena.neering@justdigi.ee, 5887 0758). Kriminaaltulu direktiivist tulenevad rahvusvahelise koostöö peatüki muudatused on ette valmistanud Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalkoostöö ja õigusloome talituse nõunik Aare Pere (aare.pere@justdigi.ee, 508 9527). Kriminaalmenetluse seadustiku muudatused, mis on seotud tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeõiguse tagamiseks arestitud vallastajade teisaldamisega, on koostanud karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Martin Ziehr (martin.ziehr@justdigi.ee, 620 8118). Seletuskirja mõjuanalüüsi peatüki on koostanud Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna arenduse ja kriminaalstatistika talituse nõunik Karl-Hendrik Pallo (karl-hendrik.pallo@justdigi.ee, 5193 1969). Eelnõu ja seletuskirja on aidanud ette valmistada ka karistusõiguse ja menetluse talituse juhataja Andreas Kangur. Valdkonna eest vastutab Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika

³ Ombler, M., 2024. Kuritegevuse varalise mõjutamise töörühma raport. Siseministeerium. Töörühmas osalesid ja raporti sisustamisele aitasid kaasa eksperdid Harju Maakohtust, Justiitsministeeriumist, Kaitsepolitseiametist, Keskkonnaametist, Kliimaministeeriumist, Maksu- ja Tolliametist, Politsei- ja Piirivalveametist, Prokuratuurist, Rahandusministeeriumist, Rahapesu Andmebüroost, Sisekaitseakadeemiast ning Siseministeeriumist. [Siseministeerium saatis asutustele tutvumiseks kuritegevuse varalise mõjutamise ettepanekud | Siseministeerium](#)

⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise seadus (arestitud vallastaja tagastamine). EIS eelnõu toimiku number: 24-0595. [Kriminaalmenetluse seadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise seadus \(arestitud vallastaja tagastamine – EIS\)](#)

osakonna asekanstleri kohusetäitja Mari-Liis Sööt. Eelnöu on keeletoiinetanud öiguspoliitika osakonna öigusloome korralduse talituse toimetaja Inge Mehide (inge.mehide@justdigi.ee).

1.3. Märkused

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2011. a määruse nr 180 „Hea öigusloome ja normitehnika eeskiri“ (HÖNTE) § 1 lõike 2 punktile 2 ei eelnenud eelnöu koostamisele väljatöötamiskavatsust, sest eelnöu käsitleb Euroopa Liidu öiguse rakendamist ja eelnöu aluseks oleva Euroopa Liidu öigusakti eelnöu menetlemisel on sisuliselt lähtutud sama paragrahvi lõikes 1 sätestatud nõuetest. Asjaomane avalik konsultatsioon ja sellega seotud mõjude hindamine toimusid Euroopa Liidu tasandil⁵ ning Riigikogu kiitis Eesti seisukohad vara tagasivõitmise ja konfiskeerimise direktiivi ettepaneku kohta heaks 9. novembril 2022⁶. Eelnöu ei ole seotud muu menetluses oleva eelnöuga.

Eelnöu on seotud Euroopa Liidu öiguse rakendamisega. Sellega kavandatakse üle võtta kriminaaltulu direktiiv, millega asendatakse liikmesriikide jaoks, kelle suhtes uus direktiiv on siduv, järgmised Euroopa Liidu öigusaktid:

- ühismeede 98/699/JSK, mille nõukogu on vastu võtnud Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 alusel ja mis käsitleb rahapesu ning kuriteovahendite ja kuritegelikul teel saadud tulu kindlakstegemist, uurimist, blokeerimist, arestimist ja konfiskeerimist (EÜT L 333, 09.12.1998, lk 1–3);
- nõukogu raamotsus 2001/500/JSK, milles käsitletakse rahapesu ning kuriteovahendite ja kuritegelikul teel saadud tulu kindlakstegemist, uurimist, blokeerimist, arestimist ja konfiskeerimist (EÜT L 182, 05.07.2001, lk 1–2);
- nõukogu raamotsus 2005/212/JSK, mis käsitleb kuritegevusega seotud tulu, kuriteovahendite ja omandi konfiskeerimist (ELT L 68, 15.03.2005, lk 49–51);
- nõukogu otsus 2007/845/JSK, mis käsitleb kriminaaltulu jälitamise talituste vahelist koostööd kuritegelikul teel saadud tulu või kuritegevusega seotud muu vara jälitamise ja tuvastamise valdkonnas (ELT L 332, 18.12.2007, lk 103–105);
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus (ELT L 127, 29.04.2014, lk 39–50).

Eelnöu on seotud Eesti Reformierakonna ja Erakonna Eesti 200 vahel 24. märtsil 2025. aastal sõlmitud koalitsioonileppe⁷ ja Vabariigi Valitsuse 2025.–2027. aasta tegevusprogrammi punktidega 277 ja 617. Eelnöu pole seotud ühegi muu menetluses oleva eelnöuga.

⁵ Komisjoni ettepanek (sh mõjuhindang) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi vara tagasivõitmise ja konfiskeerimise kohta - SEC(2022) 245, SWD(2022) 245, SWD(2022) 246, COM(2022) 245. Dokumendiviit Riigikogu dokumendiregistris: 1-2/22-344.

⁶ Riigikogu seisukoht vara tagasivõitmise ja konfiskeerimise direktiivi eelnöu kohta – COM(2022) 245. Dokumendiviit Riigikogu dokumendiregistris: 1-2/22-344/5.

⁷ 57. Tõhustame kuritegeliku tulu arestimise, konfiskeerimise ja haldamise seadusandlust ning võimekusi. Sealhulgas võimaldame PPA-l arestitud ja konfiskeeritud vara kiiremat võõrandamist, tsiviilhagi tagamiseks vara hoiustamise lõpetamist ning leidude käitlemise üle andmist. [Eesti Reformierakonna ja Erakonna Eesti 200 valitsusliidu alusleping](#) | [Eesti Vabariigi Valitsus](#)

Eelnõus kavandatu kohaselt muudetakse järgmisi õigusakte:

- 1) karistusseadustiku redaktsioon avaldamismärkega RT I, 09.07.2026, 29 (jõustub 01.01.2027);
- 2) kriminaalmenetluse seadustiku redaktsioon avaldamismärkega RT I, 11.07.2026, 79 (jõustub 01.11.2026);
- 3) kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse redaktsioon avaldamismärkega RT I, 11.07.2026, 144 (jõustub 01.01.2027);
- 4) politsei ja piirivalve seaduse redaktsioon avaldamismärkega RT I, 09.07.2026, 70 (jõustus 19.07.2026);
- 5) süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse redaktsioon avaldamismärkega RT I, 11.03.2023, 12 (jõustus 01.11.2023).

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu koosseisu hääلteenamus (PS § 104 lg 2 p 14). Direktiivi ülevõtmise tähtajast (23. november 2026) tingituna on kõnesoleva eelnõu menetlus kiireloomuline.

2. Seaduse eesmärk

Eelnõu eesmärgiks on saavutada tõhusam kuritegevuse varaline mõjutamine, milleks on omakorda kolm peamist suunda:

- 1) tõhustada kriminaaltulu ja muu konfiskeeritava vara tuvastamist ja jälitamist ning selleks vajalike asutuste koostööd;
- 2) suurendada vara arestimise ja konfiskeerimise tulemuslikkust ning laiendada kuritegevusest saadud vara äravõtmise võimalusi;
- 3) kindlustada varalise nõude tagamiseks arestitud vara tõhus, ent põhiõigusi austav haldamine ja hallatava vara väärtuse võimalikult ulatuslik säilimine.

Lisaks nähakse kriminaalmenetluse seadustikus ette võimalused tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks arestitud vallasasjade riigi hoiukohtadest teisaldamiseks (sh omanikule või valdajale tagastamiseks), võõrandamiseks või hävitamiseks, kui arestitud vara realiseerida ei ole võimalik. Selle muudatuse eesmärk on hoida kokku riigi ressursse.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb viiest paragrahvist.

Paragrahviga 1 muudetakse karistusseadustikku.

Paragrahv koosneb 75 punktist.

Eelnõu § 1 punkt 1.

Kehtiva õiguse kohaselt saab laiendatud konfiskeerimist kohaldada ainult nende kuritegude puhul, kus laiendatud konfiskeerimise võimalus on karistusseadustiku eriosas ette nähtud. Selline

lahendus pole osutunud piisavalt paindlikuks, sest kuritegevuse vormid ja kuritegeliku tulu teenimise viisid muutuvad kiiremini, kui seadusandja on võimeline eriosa kataloogi ajakohastama.

Praktikas on mitmeid kuritegusid, mis küll on selgelt varalise kasu saamise eesmärgist kantud, kuid laiendatud konfiskeerimist karistusseadustik ei võimalda; teisalt on aga kuritegusid, mille majanduslik eesmärk on küsitav, kuid laiendatud konfiskeerimise võimalus on seaduses sätestatud (mõnel juhul seetõttu, et kohustus laiendatud konfiskeerimist võimaldada tuleneb Euroopa Liidu õigusaktist). Näiteks ei ole praegu võimalik laiendatud konfiskeerimist kohaldada investeerimis- ja kindlustuskelmuse (KarS §-d 211 ja 212) toimepanemisel, aga see on võimalik alaealise vägistamise (aga üksnes alaealise) puhul (KarS § 141 lg 2 p 1).

Lahendus, mille kohaselt laiendatud konfiskeerimise kohaldamise võimalus hakkab sõltuma sellest, kas isik mõistetakse süüdi majandusliku kasu saamise eesmärgil toime pandud kuriteos, tagab paindlikkuse ja väldib põhjendamatut õigusloomelist koormust kuriteokataloogi pidevalt ajakohastada. Ka vastab lahendus paremini laiendatud konfiskeerimise olemusele. Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine on põhjendatud eeskätt olukorras, kus majandusliku kasu eesmärgil toimepandud kuriteos süüdimõistetul või KarS § 83² lõikes 2 sätestatud eeldustel kolmandal isikul on vara, mis ei ole proportsioonis süüdimõistetu seadusliku sissetulekuga ja seega saab eeldada, et vara on saadud kuriteo toimepanemise tulemusena või sellise vara arvel. Eelduse aluseks on kuriteo olemus ning see, et isik ei suuda tõendada, et tegemist ei ole kuriteoga saadud varaga.

Laiendatud konfiskeerimist taotledes peab prokuratuur lisaks KarS §-s 83² sätestatud üldistele eeldustele edaspidi põhjendama ka uue sisulise eelduse täidetust: kuritegu, milles isik süüdi tunnistatakse, peab olema toime pandud majandusliku kasu saamise eesmärgil. Laiendatud konfiskeerimise kuritegude kataloogi kaotamine võimaldab ühelt poolt seega paindlikkust, aga teisalt suurendab riigi tõendamiskoormust: seda, et kuritegu, milles isik süüdi tunnistatakse, pandi konkreetsel juhul toime majandusliku kasu saamise eesmärgil, tuleb prokuratuuril igal üksikjuhul eraldi põhjendada.

Majandusliku kasu saamise eesmärk ei tähenda sama, mis karistusseadustiku eriosas kasutatav *varalise kasu saamise eesmärk*. Varalise kasu saamise eesmärk viitab eeskätt konkreetse teo vahetule eesmärgile saada varalist hüve või vältida varalist kohustust. Majandusliku kasu saamise eesmärki tuleb laiendatud konfiskeerimise kontekstis mõista laiemalt: see viitab tulu teenimisele suunatud kuritegelikule tegevusele, mis võib oma laadi, korduvuse, organiseerituse või muu tegevusega seotuse tõttu näidata, et kuritegevus on süüdimõistetu jaoks ebaseadusliku sissetuleku teenimise allikas ja põhineb püsival tegevusmudelil. Näiteks võib juhuslik vargus olla kantud varalise kasu saamise eesmärgist, kui toimepanija soovib teo abil katta ajutist rahavajadust. See ei tähenda aga, et vargus oleks toime pandud majandusliku kasu saamise eesmärgil laiendatud konfiskeerimise tähenduses. Seevastu varguste korduv ja süsteemne toimepanemine, eriti juhul, kui vargal on sissetöötatud kanalid varastatu edasimüümiseks, võib viidata sellele, et varguste toimepanemine ja varastatu realiseerimine on kujunenud inimesele majandustegevusetsj apüsivaks tulu teenimise allikaks.

Eelnõu § 1 punkt 2.

Muudatuse eesmärk on laiendada võimalust kuritegelikult saadud vara konfiskeerimiseks olukordadele, kus vara kuritegelik päritolu on küll tõendatav, kuid seda konfiskeerida ei saaks nn põhimenetluses tekkinud menetlustakistuse tõttu. Sellega viiakse karistusseadustiku konfiskeerimise materiaa lõiguslikud alused kooskõlla ka kriminaaltulu direktiivi nõudega isiku süükkõsimuse lahendamise tõltumatute konfiskeerimise (iseseisva konfiskeerimise) aluste olemasoluks. Eelnõuga lisanduvad kaks iseseisva konfiskeerimise alust: KarS §-s 83³ sätestatakse süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine ja §-s 83⁴ seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine (eelnõuga lisanduv KarS § 83³)

Artikli 15 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et konfiskeerida saab kuriteovahendid, tulu või vara, nagu on osutatud artiklis 12, või tulu või vara, mis on üle antud kolmandatele isikutele, nagu on osutatud artiklis 13, juhtudel, kus kriminaalmenetlus on algatatud, kuid menetlust ei ole võimalik jätkata ühel või mitmel järgmisel põhjusel:

- a) kahtlustatava või süüdistatava haigus;
- b) kahtlustatava või süüdistatava menetlusest kõrvalehoidumine;
- c) kahtlustatava või süüdistatava surm;
- d) riigisisese õiguses on asjaomase kuriteo aegumistähtaeg alla 15 aasta ja see aeg on möödunud.

Sama artikli lõikes 2 on nimetatud kaitsemeetmed, mis peaksid süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise piiritlema ja võimalikku põhiõiguste riivet leevendama. Lõike 2 kohaselt piirdub süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine juhtudega, mille puhul lõikes 1 sätestatud asjaolude puudumise korral oleks asjaomase kriminaalmenetluse tulemuseks võinud olla süüdimõistev otsus, seda vähemalt kuritegude puhul, mis võivad tuua otseselt või kaudselt märkimisväärset majanduslikku kasu, ning juhul kui liikmesriigi kohus on veendunud, et konfiskeeritavad kuriteovahendid, tulu või vara on saadud asjaomase kuriteoga või on sellega otseselt või kaudselt seotud.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohustus nähti ette juba varasemas kriminaaltulu direktiivis 2014/42/EL, mille artikli 4 lõike 2 kohaselt pidid liikmesriigid tagama süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise haiguse ja menetlusest kõrvalehoidumise korral. Sõnaselget väljendit *süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine* sooviti aga varasemas direktiivis vältida⁸ ja ka varasema direktiivi põhjenduspunktis 15 täpsustati, et artikli 4 lõike 2 nõuded loetakse täidetuks, kui liikmesriigis on võimalik toimetada tagaseljamenetlust haiguse või menetlusest kõrvalehoidumise korral. Nimetatud võimalust kasutati ka varasema direktiivi Eesti õigusesse ülevõtmisel, sätestades KrMS § 269 lõike 2 punktis 2, et kriminaalasja võib erandlikult arutada süüdistatava osavõtuta, kui ta on:

- kohtukutse kätte saanud,
- tema asukohta ei suudeta tuvastada,

⁸ Chasing Criminal Money. Challenges and Perspectives On Asset Recovery in the EU. Ed. Katalin Ligeti, Michele Simonato. Part I. Introduction. Lk 25–26.

- on küllaldane alus arvata, et ta hoidub kohtusse ilumisest kõrvale,
- tema leidmiseks on tehtud mõistlikke pingutusi ja
- ilma temata on kohtulik arutamine võimalik.

Samuti oli varasemas direktiivi artikli 4 lõikes 2 sätestatud kohustus täidetud KrMS § 269 lõike 2 punktis 6 antud võimalusega arutada kriminaalasja süüdistatava osavõtuta, kui ta:

- ei saa kohtulikust arutamisest pikema aja jooksul osa võtta haiguse tõttu,
- teda on teavitatud kohtuistungil toimumise ajast ja kohast,
- ta on nõus asja arutamisega tema osavõtuta ja kaitsja osalemisel ja
- kohus on veendunud, et süüdistatava õigusi on võimalik kaitsta tema osavõtuta kohtulikust arutamisest.

Kui varasema direktiivi puhul piisas tagaseljamenetluse võimalusest, siis kriminaaltulu direktiivi artikli 15 kohaselt nõutakse eraldi süüdimõistva kohtuotsusega konfiskeerimise alust.

Seetõttu nähakse eelnõuga ette KarS § 83³, mille lõigete 1 ja 2 kohaselt võib kohus konfiskeerida vara, mille konfiskeerimine oleks KarS § 83 või § 83¹ kohaselt süüdimõistva kohtuotsuse korral lubatud, kui see vara on saadud *selgelt ülekaaluka tõenäosusega* selle kuriteo tulemusena või seotud selle kuriteo toimepanemisega, milles kahtlustatava või süüdistatava süüküsimuse lahendamine ei ole võimalik kahtlustatava või süüdistatava haigestumise (§ 83³ lg 2 p 1), surma (lg 2 p 2) või kahtlustatava⁹ menetlusest kõrvalehoidumise tõttu (lg 2 p 3) või lühema kui viieteistaastase aegumistähtajaga kuriteo aegumise tõttu, kui kuritegu aegus pärast kriminaalmenetluse alustamist (lg 2 p 4).

KarS § 83³ lõike 1 alusel saab konfiskeerida üksnes vara, mis on selgelt ülekaaluka tõenäosusega saadud lõikes 3 nimetatud kuriteost või mis on sellise kuriteo toimepanemise vahend või vahetu objekt. Kavandatud KarS § 83³ lõige 3 sätestab seega ammendava kataloogi kuritegudest, mille puhul on võimalik KarS §-s 83³ sätestatud süüdimõistva kohtuotsusega konfiskeerimist kohaldada. Kataloogi on valitud eelkõige kuriteod, mille toimepanemisega võib kaasneda märkimisväärne varaline kasu. Kataloog põhineb valdavalt kuritegudel, mille puhul on kehtiva õiguse järgi võimalik kohaldada laiendatud konfiskeerimist, kuid seda on täiendatud ka seni põhjendamatult kataloogist välja jäänud suure varalise kasu saamise potentsiaaliga kuritegudega, milleks on kvalifitseeritud tunnustel vargus (KarS § 199 lg 2), hankekelmus Euroopa Liidu finantshuve kahjustades (KarS § 209¹), investeerimis- ja kindlustuskelmus (KarS §-d 211 ja 212), altkäemaksu vahendamine (KarS § 296). Samuti on osa koosseisude puhul laiendatud kohaldamisala, näiteks kelmuse puhul oli laiendatud konfiskeerimine võimalik vaid ametiisiku poolt või suures ulatuses toime pandud

⁹ Selles punktis ei ole erinevalt direktiivist käsitletud süüdistatava menetlusest kõrvale hoidumist, sest süüdistatava menetlusest kõrvale hoidumise korral lahendatakse süüküsimus KrMS § 269 lg 2 alusel tagaseljaotsusega või lükatakse asja arutamine ajutiselt edasi. Seetõttu ei ole süüdistatava menetlusest kõrvale hoidumist nimetatud ka ühegi kriminaalmenetluse lõpetamise aluse juures. Kahtlustatava menetlusest kõrvale hoidumise all on eelkõige mõeldud 1. novembril 2026 jõustuva kriminaalmenetluse seadustiku redaktsiooni § 204 lg 1 p-s 6 nimetatud olukorda, kus Eestis teise astme kuriteo oletatavasti toime pannud isik elab alaliselt välisriigis ja menetluse jätkamine on perspektiivitu või vähest avalikku menetlushuvi arvestades ebaproportsionaalselt ressursimahukas.

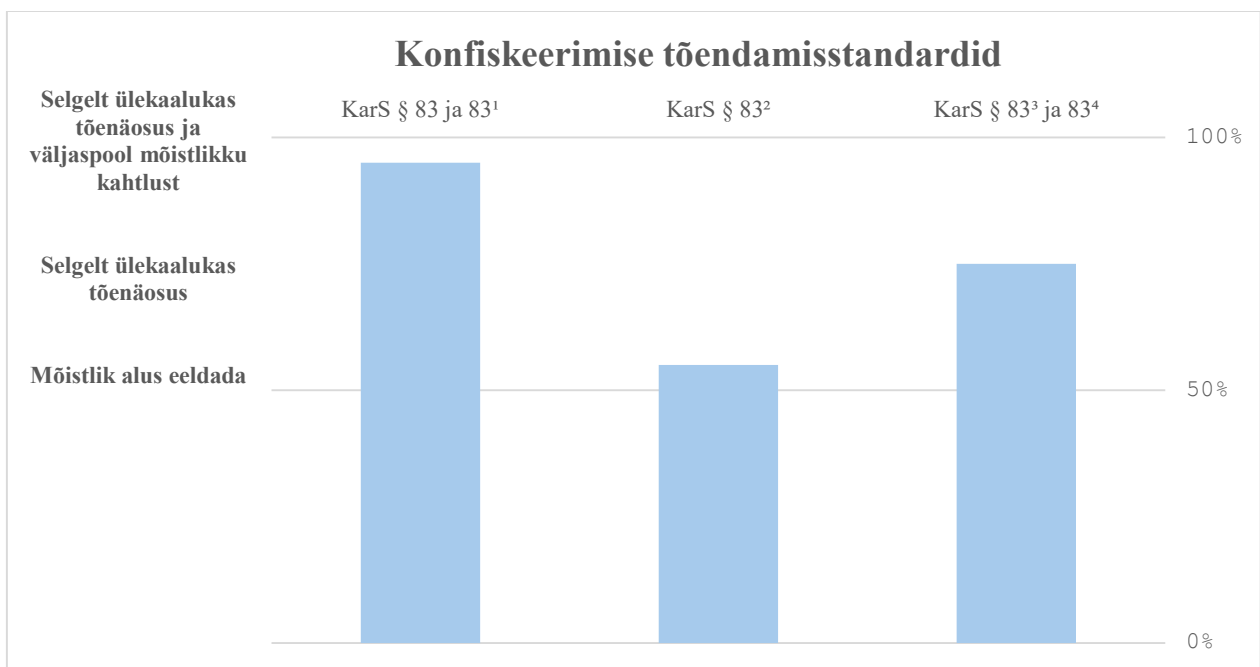
kelmuse puhul (KarS § 209 lg 2 p-d 2 ja 3), kuid süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kataloogi pandi KarS § 209 lõikes 2 sätestatud raskendavad asjaolud tervikuna.

Lõikes 4 täpsustatakse KarS §-des 83 ja 83¹ sätestatud konfiskeerimise reeglite kohaldamist süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise menetluses. Kuna selleks ajaks on varasem kriminaalmenetlus lõpetatud, ei ole isik enam kahtlustatav või süüdistatav ning vara omanikku ei saa käsitada kolmanda isikuna selle tavapärase menetluslikus tähenduses. KarS §-des 83 ja 83¹ kasutatud isikute eristusest saab siiski lähtuda tinglikult, et määrata kindlaks vara konfiskeerimise eeldused. Seega kohaldatakse varasema kahtlustatava või süüdistatava vara suhtes toimepanijalt konfiskeerimise reegleid ning muu isiku vara suhtes kolmandalt isikult konfiskeerimise reegleid. Viimasel juhul peab vara konfiskeerimiseks olema täidetud mõni KarS § 83 lõikes 3 või § 83¹ lõikes 2 sätestatud alus. Selline lahendus tagab ühtlasi direktiivi artikli 15 lõike 1 nõude täitmise, mille kohaselt peab süüdimõistva kohtuotsuseta olema võimalik konfiskeerida ka direktiivi artiklis 13 nimetatud kolmandale isikule üle antud vara.

Nagu eespool selgitatud, peab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohaldamisel olema tõendatud *selgelt ülekaaluka tõenäosusega*, et vara on saadud nn kataloogikuriteo toimepanemise tulemusena või on selle toimepanemise vahend või vahetu objekt. Mainitud tõendamisstandard erineb isiku süüküsimuse lahendamisel ja sellega seotud konfiskeerimisotsuse langetamisel kasutatavast tõendamisstandardist, milleks on tõendamine *väljaspool mõistlikku kõrvaldamata kahtlust*. (vt nt RKKK 1-23-2872/116, p 26).

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise korral ei lahenda kohus isiku süüküsimust ega tohigi seda hakata lahendama. Samuti ei pea konfiskeerimise eeldused olema tõendatud sama suure kindlusega, nagu nõutakse isiku süüdioleku tuvastamisel. Samas ei piisa konfiskeerimiseks pelgast kuriteokahtlusest ega üksnes sellest, et vara kuritegelik päritolu on tõenäolisem kui selle õiguspärane päritolu. Kuna konfiskeerimine riivab intensiivselt omandiõigust, peab vara kuritegelik päritolu või seos asjaomase kuriteoga olema tõendite kogumi põhjal tuvastatav *selgelt ülekaaluka tõenäosusega*. See tähendab, et kohus peab pidama vara kuritegelikku päritolu või kuriteoga seotust tõendite kogumi põhjal selgelt ja veenvalt tõenäoliseks, ehkki kõiki võimalikke alternatiive ja kahtlusi täie kindlusega kummutada ei ole võimalik.

Tõendamisstandardite erinevust konfiskeerimise liikide kaupa on näidatud alloleval graafikul. Graafik on illustratiivne ega muuda tõendamisstandardite sisulist õiguslikku tähendust. Tõendamisstandardid ei ole praktiliselt matemaatiliselt määratletavad ning need kirjeldavad seda, millise kindlustundega kohtunik peaks tehtavasse otsusse suhtuma. Seetõttu sõltub nende kohaldamine alati mõnevõrra ka konkreetsest kohtunikust. Seetõttu tuleb ka graafikul esitatud protsendilisi tähiseid käsitada üksnes ligikaudse abivahendina, mis aitab kohtul ja menetlusosalistel mõtestada eri standardite suhtelist rangust.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine on Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktika kohaselt lubatav, kui selle kohaldamisel järgitakse asjakohaseid kaitsemeetmeid ja otsuses ei käsitata isikut kuriteos süüdiolevana.

Põhiseaduse §-st 22 ja EIÕK artikli 6 lõikest 2 tuleneva süütuse presumptsiooni järgi ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Süütuse presumptsioon peab muuhulgas tagama, et isikud, kes on *kriminaalsüüdistuses* õigeks mõistetud või kelle suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud, on kaitstud selle eest, et riik ei kohtleks neid selliselt, nagu oleks nad neile ette heidetud kuriteos süüdi. Sellises olukorras on süütuse presumptsioon juba täitnud kriminaalmenetluses oma esmase ülesande, tagades menetluslike nõuete kaudu, et isikut ei mõistetak ebaõiglaselt süüdi. Kui õigeksmõistva kohtuotsuse või menetluse lõpetamise otsuse austamine ei oleks tagatud ka teistes menetlustes, tekiks oht, et EIÕK artikli 6 lõikest 2 tulenevad õiglase kohtumenetluse tagatised jäävad üksnes teoreetiliseks ja illusoorseks.¹⁰

EIK praktikas on leitud, et sõltumata sellest, kas kriminaalmenetlus lõppes isiku suhtes õigeksmõistmise või kriminaalmenetluse lõpetamisega, on järgnevas menetlustes tegemist EIÕK artikli 6 lõike 2 rikkumisega juhul, kui kohus põhjendab oma otsust isikule kriminaalvastutust omistaval viisil. Isikule kriminaalvastutuse omistamine tähendab seisukohta, mille kohaselt on isik süüdi kuriteo toimepanemises, andes seeläbi mõista, et kriminaalmenetlus oleks tulnud lahendada teisiti.¹¹ Sellest tulenevalt on EIK leidnud, et kohus peab kriminaalmenetluse lõppemisele järgnevas konfiskeerimismenetluses oma põhjendusi väga hoolikalt valima.¹² Kui kohus piirdub konfiskeerimisküsimuse lahendamisel vara päritolu hindamisega, andmata otsest või kaudset

¹⁰ EIK 19.12.2024, *Episcopo and Bassani v. Italy*, p 122.

¹¹ EIK 11.06.2024, *Nealon and Hallam v. UK*, p 168–169.

¹² EIK 8.10.2024, *Cosovan v. Moldova*, p 36.

hinnangut isiku süüküsimusele, ei ole konfiskeerimisotsus vastuolus konventsiooni nõuetega süütuse presumptsiooni kohta.¹³

Kaitsemeetmed, mille olulisust on EIK seoses süüdimõistva kohtuotsuseta, sh kriminaalmenetluses kolmandalt isikult konfiskeerimisega rõhutanud, on järgmised.

Isikule tuleb tagada tõhus võimalus konfiskeerimisotsust vaidlustada ja oma õigusi kaitsta. Üldjuhul peab isik, kelle vara konfiskeerimist taotletakse, olema menetlusse kaasatud.¹⁴ Kui seda ei ole tehtud, peab isikul olema siiski tegelik, mõistlik ja piisav võimalus oma huve kaitsta¹⁵, näiteks vara arestimise korral¹⁶ või selliste menetlusosaliste kaudu, kellel oli õigus konfiskeerimistaotlusele vastu vaielda¹⁷. Samas võib isik loobuda oma õigusest menetluses osaleda.¹⁸

Esimese astme kohtumenetluses tuleb isikule üldjuhul tagada avalik ja suuline kohtuistung, eelkõige juhul, kui poolte vahel on vaidlus faktiliste asjaolude üle, näiteks vara päritolu, omandiõiguse või tunnistajate usaldusväärsuse küsimuses.¹⁹ Apellatsioonimenetluse läbiviimine kinnisel istungil või kirjalikus menetluses võib olla lubatav juhul, kui isikul oli varasemas menetlusastmes võimalus osaleda avalikul ja suulisel istungil ning teda esindas kaitsja või esindaja.²⁰

Lisaks peab isikule olema tagatud kaitseõigus. See hõlmab muu hulgas õigust valida endale esindaja või kaitsja, esitada vastuväiteid, osaleda menetluses ning esitada tõendeid.²¹

Kohtu otsustus vara kuritegeliku päritolu kohta ei tohi olla meelevaldne.²² Kohus peab sisuliselt hindama mõlema poole esitatud tõendeid selle kohta, kas vara päritolu on õiguspärane või õigusvastane, ning põhjendama, miks ta peab vara konfiskeerimisele kuuluvaks.²³ Piisav ei ole pelgalt prokuratuuri seisukohtade refereerimine või nendega nõustumine ilma iseseisva kohtuliku hinnanguta.²⁴

Samuti peab konfiskeerimismenetlus toimuma mõistliku aja jooksul. Konfiskeerimismenetluse ebamõistlik kestus võib kaasa tuua EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumise.²⁵

Seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine (KarS § 83⁴)

¹³ Vt ka Johan Boucht, „Non-conviction based confiscation and the second aspect of the presumption of innocence under Article 6(2) ECHR, *New Journal of European Criminal Law* 16(4) (2025), lk 447.

¹⁴ EIK 10.04.2012, *Silickienė v. Leedu*, p 50.

¹⁵ EIK 15.01.2015, *Veits v. Eesti*, p-d 58–59.

¹⁶ *Silickienė*, p 48.

¹⁷ *Silickienė*, p 49 ja *Veits*, p-d 58–59.

¹⁸ EIK 12.05.2015, *Gogitidze and others v. Georgia*, p 122.

¹⁹ EIK 12.02.2013, *Krastev v. Bulgaria*, p 60 ja 63.

²⁰ EIK 4.09.2001, *Riela v. Italy*, p 2.

²¹ *Riela*, p 2.

²² *Gogitidze jt*, p-d 108–113 ja 122.

²³ EIK 15.01.2015, *Rummi v. Estonia*, p-d 84–86.

²⁴ EIK 12.02.2013, *Krastev v. Bulgaria*, p 64.

²⁵ EIK 22.02.1994, *Raimondo v. Italy*, p 44.

Kriminaaltulu direktiivi artikli 16 järgi tuleb luua kuritegeliku käitumisega seostatava seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise võimalus, mis olemuslikult vastab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise tunnustele, kuid mille kohaldamise alused erinevad artiklis 15 kirjeldatud konfiskeerimise alustest.

Tegemist on konfiskeerimisalusega, mida peab olema võimalik kohaldada juhul, kui direktiivi artiklites 12–15 ette nähtud konfiskeerimismeetmeid ei saa riigisisese õiguse alusel kohaldada.

Artikli 16 lõige 2 annab teatavad suunised, millest nn seletamatu päritoluga vara konfiskeerimisel juhinduda saab, kuid tegemist ei ole ammendava loeteluga. Arvesse tuleb võtta kõiki juhtumi asjaolusid, sealhulgas olemasolevaid tõendeid ja konkreetseid fakte, mis võivad muu hulgas hõlmata seda, et:

- a) vara väärtus on märkimisväärselt ebaproportsionaalne puudutatud isiku seadusliku sissetulekuga;
- b) puudub vara usutav seaduslik allikas;
- c) puudutatud isik on seotud kuritegeliku ühendusega seotud isikutega.

Artikli 16 lõiked 4 ja 5 täpsustavad seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise kohaldamisala. Lõike 4 järgi hõlmab mõiste *kuritegu* artikli 16 tähenduses üksnes direktiivi artikli 2 lõigetes 1–3 nimetatud kuritegusid, mille eest mõistetava karistuse ülemmäär on vähemalt nelja-aastane vabadusekaotus. Seega on seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine piiratud raskemate kuritegudega.

Lõike 5 kohaselt võivad liikmesriigid näha ette lisapiirangu, mille järgi on seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine lubatav üksnes juhul, kui konfiskeeritav vara on enne arestitud kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuriteo uurimise käigus. Tegemist on võimaluse, mitte kohustusega, mistõttu sõltub selle piirangu kehtestamine riigi õiguspoliitilisest valikust.

Eelnõukohase seaduse järgi võetakse seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise kohustus üle KarS §-s 83⁴ sätestatava uue konfiskeerimise alusega.

Sätte kohaselt võib kohus konfiskeerida vara järgmistel tingimustel:

- kriminaalmenetlus lõpetatakse muul kui KarS § 83³ lõikes 2 nimetatud alusel;
- erinevuse tõttu isiku legaalse tulu ja varalise seisundi, kulude või elatustaseme vahel või muu põhjuse tõttu selgelt ülekaalukas tõenäosus, et vara on saadud kuriteoga või on selle kuriteo toimepanemise vahend või vahetu objekt;
- see kuritegu on toime pandud grupis või kuritegeliku ühenduse tegevuse raames ja sätestatud KarS § 83⁴ lõike 2 loetelus.

Direktiivi artikli 16 kohaselt võivad liikmesriigid piirata seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise kohaldamisala kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegeliku käitumisega. Kavandatud KarS § 83⁴ võimaldab piiritletud juhtudel konfiskeerida lisaks kuritegeliku ühenduse tegevuse raames toime pandud kuriteoga saadud varale ka grupis toime pandud kuriteoga saadud vara, kui vara kuritegelik päritolu on tõendatud selgelt ülekaaluka

tõenäosusega. Sellise valiku põhjus seisneb asjaolus, et praktikas ei tegutseta kuritegeliku kasu saamiseks alati püsiva ja kuritegeliku ühenduse tunnustele vastava organiseerituse tasemel. Kuritegevus võib olla projektipõhine ning selles osalevate isikute ülesanded ja omavahelised suhted võivad muutuda. Samuti võib olla küll võimalik tõendada kuritegude toimepanekut grupis, kuid grupi vastamist kuritegeliku ühenduse tunnustele ei ole võimalik ega praktiline kindlaks teha näiteks seetõttu, et osa kurjategijatest tegutseb riikides, mis Eestiga kriminaalasjades koostööd ei tee.

Eesti kontekstis ongi seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine vajalik eelkõige grupis toime pandud kelmuste puhul, kus kannatanute petmise ja väljapeteturahavarjamisega tegelevad kooskõlastatult erinevad inimesed. Kus ühe ülesanne võib olla kannatanu petmine, võib teine tegeleda väljapeteturahavastuvõtmise, edasikandmise või peitmisega ning kolmas olla kogu petuskeemi korraldaja ja suurim kasusaaja. Raha võib seejuures liikuda mitme pangakonto, sularaha väljavõtja ja kulleri kaudu ning jõuda lõpuks isikuni, kelle tegelikku rolli skeemis on keeruline kindlaks teha.

Kriminaalmenetluses võib olla võimalik tuvastada raha kuritegelik päritolu ja selle liikumine kannatanute pangakontodelt skeemis osalevate isikuteni, kuid tõendamata võivad jääda raha seos konkreetsete kelmusepisoodide või kannatanutega ning skeemis osalenud isikute täpsed rollid. Sellisel juhul ei pruugi olla piisavalt tõendeid süüditunnistamiseks, kuid tõendite kogum näitab selgelt ülekaaluka tõenäosusega, et raha on saadud grupis toime pandud kelmusega. Seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise eesmärk on sellisel juhul kõrvaldada kuritegelikku päritolu vara legaalsest käibest.

Üksnes kuritegeliku ühenduse tegevuse raames toime pandud kuritegudega piirduv regulatsioon jätkaks eelkirjeldatud vara põhjendamatu konfiskeerimise kohaldamisalast välja. Grupis toime pandud kuritegude hõlmamine võimaldab sellisele varale reageerida, kuid piiritleb meetme siiski raskemate ja mitme isiku kooskõlastatud tegevusega seotud juhtudega.

Vajadus seletamatu päritoluga vara konfiskeerimiseks võib tekkida ka muude raskesti jälgitavate ja piiriüleste kuriteoskeemide puhul. Näiteks võib Eestis alustatud kriminaalmenetluses tuvastada siin asuva kinnisasja või muu väärtusliku vara, mis kuulub välisriigis viibivale isikule, kuid rahvusvahelise koostöö käigus ei õnnestu saada piisavalt tõendeid isiku süüküsimuse lahendamiseks. Vara tegelik kasutamine, selle omandamiseks kasutatud raha liikumine, omaniku seosed kuritegeliku tegevusega või tehingutes kasutatud esindajad võivad aga koostoimes muude tõenditega selgelt näidata, et vara on soetatud kuritegeliku tulu eest.

Eelnõuga ei võimaldata seletamatu päritoluga vara konfiskeerimist kohaldada kõigi kuritegude puhul. KarS § 83⁴ lõikes 2 sätestatakse ammendav kuritegude loetelu, kuhu on valitud raskemad kuriteod, millega võib nende olemuse või toimepanemise viisi tõttu kaasneda märkimisväärne majanduslik kasu. Loetellu kuuluvad varavastased kuriteod, sealhulgas raskemad kelmused, narkootilise aine käitlemisega seotud kuriteod, majandusalsed kuriteod, korruptsiooni- ja rahapesukuriteod, terrorismi- ja riigivastased kuriteod ning kuritegeliku ühenduse, relvade ja lõhkeainete ebaseadusliku käitlemisega seotud kuriteod. Nende kuritegude puhul võib tulu pärineda paljudest eri tegudest, liikuda mitme isiku ja riigi kaudu ning seguneda seadusliku varaga,

mistõttu ei ole alati võimalik tõendada vara seost ühe konkreetse, ajas ja ruumis piiritletud kuriteoepisoodiga.

Eelnõuga ei võeta üle ka direktiivis ette nähtud valikulist piirangut, mille kohaselt võib seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise eelduseks seada, et vara on varem kuriteo uurimisel arestitud. Selline nõue võiks panna uurimisasutustele ja prokuratuurile põhjendamatu surve taotleda varalise nõude tagamise abinõu kohaldamist ennetavalt, eelkõige hilisema konfiskeerimise võimaluse säilitamiseks, mitte seetõttu, et vara arestimine on konkreetset juhul päriselt vajalik ja proportsionaalne. Samuti võiks varasema arestimise nõue välistada konfiskeerimise juhul, kui vara kuritegelik päritolu või selle asukoht selgub alles menetluse hilisemas etapis.

Kuna seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine toimub isikut kuriteos süüdi tunnustamata, tuleb ka KarS § 83⁴ alusel konfiskeerides järgida EIK praktikas süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise kohta kujundatud põhimõtteid. Arvestada tuleb sedagi, et süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine – nii KarS §-s 83³ kui ka §-s 83⁴ nimetatud juhul – on kohtu kaalutusotsus, mille tegemisel tuleb hinnata proportsionaalsust, sh seda, kui pikk aeg on möödunud väidetavast kuritegelikust tegevusest. Konfiskeerimismenetluse viibimise korral on vara omanikul aja möödudes järjest keerulisem vara seaduslikku päritolu tõendada. Samuti tuleb hinnata, milline on vara ja kuritegeliku tegevuse vaheline seos ning kas konfiskeerimine asetaks isikule konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades ebaproportsionaalse või ülemäärase koormuse.²⁶

Sarnaselt kavandatava KarS § 83³ lõikega 4 näeb ka KarS § 83⁴ lõige 3 ette, et seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise korral kohaldatakse KarS §-des 83 ja 83¹ sätestatud, arvestades seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise paragrahvist tulenevate erisustega. Seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise nõuet ei saa enam suunata kahtlustatava või süüdistatava vastu, kuna vastav menetlusseisund on süüküsimuses tehtud menetlusotsusega lõppenud. Seetõttu on põhjendatud rääkida üksnes endisest kahtlustatavast või süüdistatavast. Kuigi menetluslikult on seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise nõude adressaadiks alati kolmas isik, ei välista see KarS §-des 83 ja 83¹ sätestatud eelduste kohaldamisel arvestamast, milline oli selle isiku menetlusseisund konfiskeerimismenetlusele eelnenud kriminaalmenetluses, st kas tegemist oli endise kahtlustatava, süüdistatava või kolmanda isikuga.

Selgitatava paragrahvi alusel võib vara konfiskeerida üksnes juhul, kui vaatamata kriminaalmenetluse seadustiku §-s 6 sätestatud kriminaalmenetluse läbiviimise kohustuse täitmisele ja selleks vajalike menetlustoimingute tegemisele ei ole võimalik kuriteo asjaolusid või isiku süüküsimust kriminaalmenetluses nõutaval määral tuvastada või lahendada. Kuriteo tunnuste ilmnemisel tuleb alustada kriminaalmenetlust ja riik ei tohi kriminaalmenetluse läbiviimist mugavusest lahendada üksnes seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise menetlusega.

Eelnõu § 1 punkt 3.

Muudatuse eesmärk on ka uute iseseisva konfiskeerimise aluste (süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine (KarS § 83³) ja seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine (KarS § 83⁴) puhul

²⁶ Vt ka *Isaia and others v. Italy*, p 92.

näha ette võimalus konfiskeerimise asendamiseks. Asendamise korras mõistetakse välja konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele vastav summa, kui iseseisva konfiskeerimise objektiks olev vara on võõrandatud, ära tarvitatud või selle äravõtmine pole muul põhjusel võimalik või otstarbekas.

Eelnõu § 1 punktid 4–73.

Muudatused on seotud eelnõu § 1 punktis 1 selgitatud laiendatud konfiskeerimise kohaldamisala muudatusega. Kuna laiendatud konfiskeerimise kohaldamine ei sõltu enam karistusseadustiku eriosas sätestatud kuritegude kataloogist, tunnistatakse vastavad viited laiendatud konfiskeerimiseleeriosa paragrahvide juures kehtetuks ning sätted, mis näevad lisaks ette varalise karistuse kohaldamise, sõnastatakse seetõttu ümber.

Eelnõu § 1 punktid 74 ja 75.

Muudatustega täiendatakse karistusseadustiku normitehnilist märkust viitega kriminaaltulu direktiivile ning jäetakse välja viide direktiivile, mis uue direktiiviga asendatakse.

Paragrahviga 2 muudetakse kriminaalmenetluse seadustikku.

Paragrahv koosneb 25 punktist.

Eelnõu § 2 punkt 1.

Muudatusega tunnistatakse kehtetuks KrMS § 126 lõiked 2¹ ja 2², sest neis sätestatud arestitud vara võõrandamise, hävitamise ja ümbertöötamise regulatsioon viiakse täiendatud kujul üle eelnõuga kavandatud §-i 142¹, mis sätestab nõuded arestitud vara võõrandamiseks kriminaalmenetluse ajal, sh eeldused selle hävitamiseks, ümbertöötamiseks või avalikku kasutusse andmiseks, kui võõrandamine ei ole võimalik.

Eelnõu § 2 punkt 2.

Muudatus on tehniline ja tuleneb KrMS § 126 lõigete 2¹ ja 2² kehtetuks tunnistamisest. Viide „lõigetele 1–3“ asendatakse viitega „lõigetele 1, 2 ja 3“, et viide ei hõlmaks kehtetuks tunnistatavaid lõikeid 2¹ ja 2².

Eelnõu § 2 punkt 3.

Muudatuse eesmärk on võimaldada jälitustoimingu tegemist ka eelnõuga lisanduvast iseseisva konfiskeerimise menetluses, mis sätestatakse kriminaalmenetluse seadustiku peatükis 16². Nimetatud menetluses lahendatakse taotlus vara konfiskeerimiseks kavandatavate KarS §-de 83³ ja 83⁴ alusel. Muudatus ei laienda jälitustoimingute tegemise sisulisi eeldusi, vaid täpsustab nende kohaldatavust iseseisva konfiskeerimise menetluses.

Eelnõu § 2 punktid 4 ja 5.

Muudatuste eesmärk on kõrvaldada võimalikud küsitavused selles, kas jälitustoimingu võib teha ka üksnes eesmärgiga koguda teavet või tõendeid konfiskeeritava vara kohta. Täpsustatakse sedagi,

et jälitustoimingut on lubatud teha isiku suhtes, kellele kuulub konfiskeerimismenetluse objektiks olev vara või kes seda valdab nii süüküsimusega kõrvuti lahendatavas konfiskeerimismenetluses kui ka KrMS peatükkides 16¹ ja 16² nimetatud süüküsimuse lahendamise eraldiseisvas konfiskeerimise menetluses ja eelnõuga kavandatud uues iseseisvas konfiskeerimismenetluses.

Siseministeeriumi 2024. aastal koostatud „Kuritegevuse varalise mõjutamise töörühma raportis“ tehti ettepanek täiendada KrMS § 126² lõike 1 punkti 4 nii, et sättest nähtuks sõnaselgelt võimalus koguda jälitustoiminguga teavet ka konfiskeerimisnõude suuruse ja konfiskeeritava vara kohta. Selle eesmärk on võimaldada välja selgitada, kes ja millises ulatuses on menetletava kuriteo tulemusel rikastunud ning millise varaga saab konfiskeerimisnõuet tagada. Raportis soovitati sõnastada punkt järgmiselt: „vajadus koguda kriminaalmenetluses teavet kuriteo, konfiskeerimisnõude suuruse ja konfiskeeritava vara kohta“ (ettepanek 27). Raporti põhjenduste kohaselt muudaks täiendus sätte üheselt mõistetavaks ning aitaks senisest tõhusamalt leida ja konfiskeerida kuritegelikul teel saadud vara.

Eelnõus on raportis ettepanekut arvestatud. KrMS § 126² lõike 1 punkti 4 täiendatakse viitega konfiskeeritavale varale, et sättest nähtuks sõnaselgelt võimalus teha jälitustoimingut ka juhul, kui selle eesmärk on konfiskeeritava vara väljaselgitamine. Töörühma ettepanekus soovitati täiendada kõnealust punkti viitega nii konfiskeerimisnõude suurusele kui ka konfiskeeritavale varale. Eelnõus piirdatakse mõistega „konfiskeeritav vara“, sest konfiskeerimisnõude suuruse kindlakstegemine ei ole konfiskeeritava vara tuvastamisest eraldiseisev tegevus. Samas on muudatusel üksnes täpsustav tähendus. Ka kehtiva õiguse kohaselt võib teavet kuriteo kohta mõista nii, et see hõlmab teavet kuriteoga saadud vara, kuriteo toimepanemise vahendi või kuriteo vahetu objekti kohta. Sõnaselge viide konfiskeeritavale varale kõrvaldab siiski tõlgenduslikud lahkkelid ning kinnitab, et jälitustoimingu tegemiseks võib luba taotleda ka üksnes konfiskeeritava vara väljaselgitamise eesmärgil.

Samuti täiendatakse eelnõuga KrMS § 126² lg 3 punkti 3, võimaldades jälitustoimingut teha isiku suhtes, kellele kuulub konfiskeerimismenetluse objektiks olev vara või kes seda valdab nii KrMS 16¹ peatüki alusel toimivas kriminaalmenetluses kui ka siis, kui konfiskeerimine lahendatakse ühes menetluses isiku süüküsimuse lahendamisega.

Raportis tehti ka ettepanek võimaldada jälitustoiminguid isikute suhtes, kes osalevad kuritegelikul teel saadud vara kasutamises, käsutamises või haldamises. Isikute ringi selline laiendamine ei ole siiski põhjendatud. KrMS § 126² lõike 3 punkt 3 võimaldab teha jälitustoimingu konfiskeeritava vara omaniku ja valdaja suhtes. Lisaks võib KrMS § 126² lõike 4 alusel teha jälitustoimingu isiku suhtes, kelle puhul on põhjendatult alust arvata, et ta suhtleb lõike 3 punktides 2–4 nimetatud isikuga, vahendab talle teavet, osutab talle kaasabi või võimaldab tal kasutada oma sidevahendit, kui jälitustoiming võib anda selle eesmärgi saavutamiseks vajalikke andmeid. Seega hõlmab kehtiv regulatsioon juba piisavalt isikuid, kelle tegevus võib olla seotud konfiskeeritava vara kasutamise, käsutamise või haldamisega, mistõttu ei ole jälitustoimingule allutatavate isikute ringi täiendav laiendamine vajalik.

Eelnõu § 2 punkt 6.

Muudatusega täiendatakse karistusseadustiku varalise nõude tagamise abinõusid uue uurimisasutuste poolt rakendatava vara käsutamise ajutise piiramise meetmega. Kehtiva õiguse kohaselt eeldab vara arestimine üldjuhul kohtu luba ning üksnes kiireloomulisel juhul võib vara ajutiselt arestida prokuratuuri loal (KrMS § 142 lg 3). Praktikas liigutavad kurjategijad vara erinevate pangakontode vahel väga kiiresti ning iga viivitus raha liikumise seiskamisel võib tähendada, et tuvastatud kriminaaltulu kantakse riiki, kust Eesti võimud seda enam kätte ei saa.

Kriminaaltulu direktiivi artikli 11 lõige 1 nimetab kahte liiki arestimismeetmeid, milleks on arestimisotsused ja *viivitamatud meetmed*. Uudsenä tutvustatud viivitamatute meetmete kohustuslikkus on sätestatud kahel juhul ja peab olema võimalik minimaalselt kuritegude puhul, mis on karistatavad vähemalt üheaastase vangistusega (artikli 2 lg 4).

Artikli 11 lõige 2 sätestab, et viivitamatuid meetmeid tuleb võtta vajaduse korral, et säilitada vara kuni arestimisotsuse tegemiseni. Viivitamatute meetmete kohaldamise pädevus peab direktiivi järgi olema liikmesriikide kriminaaltulu tuvastamise üksustel (ARO ehk *asset recovery office*) vähemalt rahvusvahelise koostöö raames. See tähendab, et viivitamatuid meetmeid peab saama võtta vähemalt juhtudel, kui on jälitatud ja tehtud kindlaks kuriteovahendid, tulu või vara, mille kohta teise liikmesriigi pädev asutus on teinud või võib teha arestimis- või konfiskeerimisotsuse, ja kui esineb vahetu oht, et kaob vara, mille ARO on kriminaaltulu jälitamisel kindlaks teinud. Selliste viivitamatute meetmete kehtivusaeg ei tohi ületada seitset tööpäeva (artikli 11 lg 3).

Direktiivi artikli 11 lõikes 3 ette nähtud viivitamatu meede avardeb seega oluliselt võimalusi kriminaalmenetluses vara käsutamist ilma kohtu loata piirata. Seda aga üksnes eeldusel, et muu varalise nõude tagamise meetmega ei ole võimalik saavutada sama eesmärgi. Selline vara käsutamise piiramine on olemuslikult ajutine ja õigustatud üksnes juhtudel, kus viivitus võiks muuta hilisema arestimise või konfiskeerimise võimatuks.

Direktiivi artikli 11 lg-st 3 tulenev kohustus anda ARO-le õigus viivitamatult vara käsutamist piirata on teatud mõttes sarnane RahaPTS §-iga 57, mis näeb ette, et RAB võib rahapesu kahtluse korral peatada tehingu või seada varale käsutuspiirang 30 päevaks (lg 1), 60 päevaks (lg 3) ja üheks aastaks (lg 6). Lähitulevikus muutuvad aga Euroopa Liidu õiguse mõjul need tähtajad. Nimelt näeb Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1640, mis käsitleb mehhanisme, mille liikmesriigid peavad kehtestama, et tõkestada finantssüsteemi kasutamist rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil, millega muudetakse direktiivi (EL) 2019/1937 ning muudetakse direktiivi (EL) 2015/849 ja tunnistatakse see kehtetuks (edaspidi *AML6 direktiiv*) artikli 24 ette, et rahapesu andmebüroo analüütilise töö tarvis kohaldatav peatamise või tehingu keelu pikkus ei või kesta üle kümne tööpäeva (lg 1) ning konto või ärisuhte kasutamise peatamine üle viie tööpäeva (lg 2). Pikema tähtaja võib liikmesriik ette näha juhul, kui rahapesu andmebüroo täidab riigisisese õiguse kohaselt ka kuritegeliku vara jälitamise, arestimise, külmutamise või konfiskeerimise ülesandeid ning tagatud on võimalus vaidlustada see peatamine kohtus.

Viivitamatute meetmete eesmärk on võimaldada pädeval asutusel vara kiireloomulises olukorras ajutiselt säilitada, et vältida selle kõrvaldamist, varjamist või muul viisil kättesaamatuks muutmist enne arestimisotsuse tegemist. Kui seni on sellist operatiivset sekkumist võimaldanud eelkõige rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise sätted, siis kriminaaltulu direktiiv näeb võrreldava

kiireloomulise meetme ette kriminaalmenetluses. Seejuures kohalduvad uuele meetmele kriminaalmenetlusele omased rangemad nõuded. Esiteks võib vara käsutamist piirata üksnes konkreetse kriminaalmenetluse või rahvusvahelise kriminaalmenetlusalase koostöö vajaduse tõttu, mitte üldise haldusliku analüüsi või järelevalve eesmärgil. Teiseks peab esinema edasilükkamatu vajadus vara säilitamiseks ning piirangut ei või kohaldada, kui sama eesmärki on võimalik saavutada muu varalise nõude tagamise abinõuga. Kolmandaks on meede lühiajaline ja olemuselt sillaks tavapärase kohtuliku arestimisotsuse tegemiseni: prokuratuuri tuleb korraldusest viivitamata teavitada, prokuratuur kontrollib piirangu jätkamise põhjendatust ning edasiseks vara arestimiseks või muu tagamisabinõu kohaldamiseks tuleb pöörduda eeluurimiskohtuniku poole. Neljandaks kohalduvad puudutatud isikule kriminaalmenetluse üldised kaitseõigused. Need kaitseõigused realiseeruvad eelkõige edasises arestimismenetluses, kus isikul on võimalik esitada vastuväiteid ja tõendeid ning taotleda kohtulikku kontrolli, samuti hilisemat kahju hüvitamist süüteo menetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse (SKHS) alusel.

Direktiivi artikli 11 lg-s 3 nimetatud viivitamatud meetmed võetakse Eesti õigusesse üle uue kriminaalmenetluse seadustiku §-ga 141⁵ pealkirjaga „Vara käsutamise ajutine piiramine“.

Sätte lõike 1 kohaselt võib uurimisasutus edasilükkamatul juhul otsustada vara käsutamise ajutise piiramise, kui see on vajalik varalise nõude tagamise eesmärgil ja sama eesmärki ei ole võimalik saavutada muu varalise nõude tagamise abinõuga. Eestis alustatud kriminaalmenetlustes on sätte kohaldamiseks pädevad asutused seega KrMS § 31 lg-s 1 nimetatud Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitsei, Maksu- ja Tolliamet, Sõjaväepolitsei, Keskkonnaamet ning Justiits- ja Digiministeeriumi vanglate osakond ja vangla. See, milline ametiisik on konkreetsetes uurimisasutustes pädev sellist otsust tegema, määratakse kindlaks asjaomase asutuse sisemise töökorraldusega. Arvestades seda, millised uurimisasutused tegelevad praktikas vara arestimisega, on eeldatav, et vara käsutamise ajutisi piiranguid hakkavad eelkõige seadma Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitsei ja Maksu- ja Tolliamet ning kriminaaltulu uurimise võimekuse paranemisel ka Keskkonnaamet. Asutusesiselt hakkavad seda pädevust eelduslikult teostama kriminaaltulu tuvastamise ja jälitamise ülesandeid täitvad ametnikud.

Koostöös Euroopa Liidu liikmesriikidega on vara käsutamise ajutiseks piiramiseks pädev asutus Politsei- ja Piirivalveamet ning sellisel juhul on selle meetme kohaldamise täiendavad eeldused sätestatud eelnõuga kavandatud kriminaalmenetluse seadustiku 19. peatüki 8. jao jaotises 1⁴: „Koostöö Euroopa Liidu liikmesriikidega kuriteoga seotud vara tuvastamisel“.

Lõikes 2 sätestatakse, et vara käsutamise ajutine piiramine otsustatakse uurimisasutuse määrusega, mis peab vastama KrMS §-s 145 sätestatud nõuetele. Lisaks tuleb määruuses põhjendada, miks ei ole sama eesmärki võimalik saavutada teiste varalise nõude tagamise abinõudega, eelkõige vara arestimise või muu KrMS-is ette nähtud tagamisabinõu kohaldamisega. Nõue tagab, et vara käsutamise ajutist piiramist kasutatakse subsidiaarse meetmena, mitte tavapäraste tagamisabinõude asemel.

Lõige 3 reguleerib määruuse täitmist. Uurimisasutus edastab määruuse viivitamata isikule või asutusele, kelle pädevuses on vara käsutamist takistada. Määruuse saaja peab piirangu viivitamata rakendama, et vältida vara kõrvaldamist või muul viisil kättesaamatuks muutmist. Määruuse võib

edastada selle täitjale nii elektronpostiga kui ka tulevikus automatiseeritud lahenduse tekkimisel läbi selleks mõeldud süsteemi (näiteks, kui läbi täitmisregistri või muu taolise lahenduse peaks saama tulevikus võimalikuks vara ajutise käsutamise piiramise taotluse esitamine).

Lõike 4 kohaselt teavitatakse piirangust põhjendamatu viivitusega isikut, kelle vara või õigusi see puudutab. Teavitamise võib edasi lükata, kui see on vajalik kriminaalmenetluse kahjustamise vältimiseks. Samal alusel võib uurimisasutus keelata määruse täitjal (näiteks krediidi- või makseasutusel) puudutatud isikut piirangu kohaldamisest teavitada. Isikut teavitatakse viivitamata, kui teavitamise edasilükkamise alus on ära langenud.

Lõige 5 näeb ette uurimisasutuse kohustuse teavitada piirangust prokuratuuri viivitamata, kuid hiljemalt 24 tunni jooksul. Tähtaja järgimata jätmisel tuleb piirang kohe lõpetada.

Lõike 6 kohaselt hindab prokuratuur viivitamata piirangu põhjendatust. Kui piirangu jätkamine on vajalik, esitab prokuratuur eeluurimiskohtunikule taotluse vara arestimiseks või muu varalise nõude tagamise abinõu kohaldamiseks. Seega ei asenda ajutine piirang kohtuliku loaga kohaldatavat tagamisabinõu, vaid võimaldab vara säilitada kuni selle abinõu kohaldamise otsustamiseni. Tulenevalt novembris jõustuvatest kriminaalmenetluse seadustiku muudatustest, saab kohus lahendada prokuratuuri vara arestimise taotluse pealdisena või viitega lahendatavale taotlusele, milles sisalduvad andmed ja põhjendused loetakse määruse osaks, kui määrusest ei tulene teisiti (KrMS § 145 lg 4). See võimalus ei vähenda kohtuliku kontrolli ega määruse põhjendamise nõudeid. Kui kohus saab näiteks kahtlustatava või kolmanda isiku ärakuulamisel taotlusele lisanduvat teavet, peab vajalikuks taotluse põhjendusi täiendada või ei nõustu nendega täielikult, võib olla otstarbekas vormistada määrus eraldi dokumendina.

Lõikes 7 sätestatakse, et piirangut võib kohaldada üksnes nii kaua, kui see on vara säilitamiseks vajalik, kuid mitte kauem kui seitse tööpäeva. Kui eeluurimiskohtunik ei ole selle aja jooksul tagamisabinõu kohaldamist lubanud, tuleb piirang kohe lõpetada. Seitsme tööpäeva pikkune ülempiir tuleneb direktiivi artikli 11 lõikest 3 ja kehtib ka juhul, kui piirangut kohaldatakse teise liikmesriigi taotlusel. Sellisel juhul tuleb selle tähtaja jooksul lahendada ka arestimistunnistuse tunnustamine. Tähtaja järgimine eeldab taotleja ja täitva riigi pädevate asutuste kiiret ja koordineeritud koostööd.

Eelnõu § 2 punkt 7.

Muudatusega täiendatakse KrMS §-i 142 uue lõikega 6¹, mille kohaselt tuleb vara arestimise taotlemisel hinnata vara väärtust, selle väärtuse säilimist ning vara hoidmise, hooldamise ja haldamise eeldatavaid kulusid. Vara, mille hoidmise, hooldamise või haldamise eeldatavad kulud ei ole selle väärtust või eeldatavat väärtuse muutust arvestades mõistlikud, arestitakse üksnes juhul, kui see on vara arestimise eesmärki arvestades põhjendatud.

Sätte eesmärk on tagada, et vara arestimise otsustamisel hinnataks lisaks arestimise õiguslikele eeldustele ka meetme majanduslikku otstarbekust. Eelkõige tuleb vältida olukorda, kus arestimise tulemusena väheneb vara väärtus oluliselt või selle hoidmise, hooldamise ja haldamise kulud moodustavad ebaproportsionaalse osa vara väärtusest või ületavad selle. Sellisel juhul võib vara

jätkuv aresti all hoidmine kahjustada nii riigi kui ka vara omaniku huve ning vähendada vara arestimisega tagatava nõude tegelikku katet.

Ebamõistlike kuludega vara arestimine võib siiski olla põhjendatud juhul, kui arestimise eesmärk on tagada näiteks konkreetse kuriteovahendi või kuriteo vahetu objekti konfiskeerimine. Näiteks võib narkokuriteo toimepanemise vahendina olla kasutatud spetsiaalset peidikutega sõidukit. Sellise sõiduki arestimine võib olla põhjendatud ka juhul, kui selle turuväärtus on väike ja hoidmise kulud on vara väärtusega võrreldes suured. Arestimine võib sellisel juhul olla vajalik, et vältida eseme võõrandamist või uuesti kuriteo toimepanemiseks kasutamist. Seevastu üksnes varalise nõude tagamiseks ei ole sellise vara arestimine üldjuhul põhjendatud.

Vara väärtuse ja selle säilitamisega kaasnevate kulude hindamine enne arestimist võimaldab menetlejal valida vara arestimise eesmärgi saavutamiseks sobiv ja proportsionaalne lahendus. Kui vara väärtus ajas kiiresti väheneb või selle säilitamine on ebamõistlikult kulukas, tuleb muu hulgas hinnata, kas sama eesmärgi on võimalik saavutada muu vara arestimisega või arestitud vara võõrandamisega enne kohtuotsuse jõustumist ja võõrandamisest saadud summa arestimisega.

Ka Siseministeeriumi eestvedamisel kohtunud töörühm on juhtinud tähelepanu arestitud vara pikaajalise hoiustamisega kaasnevale väärtuse vähenemisele ning ebaproportsionaalsetele hoiu-, hooldamis- ja haldamiskuludele. Töörühma hinnangul võivad kriminaalmenetlused kesta aastaid ja selle aja jooksul väheneb eelkõige sõidukite ja muu vallasvara väärtus, samal ajal kui nende parkimise, hoiustamise, transpordi, kindlustamise ja hooldamise kulud kuhjuvad. Sellised kulud jäävad sageli menetlusasutuse kanda ning võivad moodustada olulise osa vara väärtusest või selle ületada.²⁷

Seega ei ole tegemist üksnes direktiivi ülevõtmisest tuleneva vajadusega, vaid Eestis juba mõnda aega probleemseks peetud küsimusega, millele on juhtinud tähelepanu nii menetlusasutused kui ka kuritegevuse varalise mõjutamise töörühm. KrMS § 142 lõige 6¹ kohustab selgemalt hindama juba vara arestimise (ja varalise nõude tagamise) taotlemisel arestimise otstarbekust, mitte alles siis, kui kulud on juba tekkinud või vara väärtus on juba oluliselt vähenenud.

Sellisel võetakse osaliselt üle kriminaaltulu direktiivi artikli 20 lõigetes 3 ja 4 sätestatud kohustus tagada vara tõhus haldamine, minimeerida hinnangulisi halduskulusid ning säilitada vara väärtus kuni selle võõrandamiseni. Direktiivi nõude täitmisele aitavad kaasa ka kriminaalmenetluse ajal arestitud vara võõrandamist käsitlevad muudatused (vt allpool). KrMS § 142 lõige 6¹ ja eelnõuga kavandatud § 142¹, milles on sätestatud kriminaalmenetluse ajal arestitud vara võõrandamise kriteeriumid, moodustavad seejuures terviku: esimeses etapis hinnatakse vara arestimise ja haldamise majanduslikku põhjendatust ning teises etapis võimaldatakse vajaduse korral vältida vara väärtuse vähenemist ja ebamõistlike kulude kuhjumist vara võõrandamise kaudu.

Eelnõu § 2 punkt 8.

²⁷Kuritegevuse varalise mõjutamise töörühma raport (juuni 2024), peatükk 6.3.1.2 „Vara võõrandamine enne kohtuotsust“.

Muudatusega koondatakse kriminaalmenetluse ajal arestitud vara võõrandamist ning võõrandamiseks kõlbmatu vara hävitamist, avaliku huviga vara kasutusse andmist ja ümber töötamist käsitlevad sätted KrMS §-i 142¹. Sättega võetakse üle kriminaaltulu direktiivi artiklis 21 sätestatud nõuded arestitud vara müümiseks enne lõplikku konfiskeerimisotsuse tegemist.

Kui varasem kriminaaltulu direktiiv²⁸ nägi ette üksnes väga üldise kohustuse kriminaalmenetluse ajal vara võõrandamiseks, siis uus direktiiv ütleb selgelt, et arestitud vara peab olema võimalik üle anda või müüa enne lõpliku konfiskeerimisotsuse tegemist, kui esineb üks või mitu järgmist asjaolu:

- a) arestitud vara on kiiresti riknev või selle väärtus kahaneb kiiresti;
- b) vara säilitamis- või hoolduskulud ei ole proportsionaalsed vara turuväärtusega;
- c) vara haldamiseks on vaja eritingimusi ja eksperditeadmisi, mis ei ole hõlpsasti kättesaadavad.

Kehtiv õigus on nende nõuetega juba valdavas osas kooskõlas. Nimelt võimaldab KrMS § 126 lõige 2¹ võõrandada konfiskeerimise tagamiseks arestitud vara prokuratuuri taotlusel ja omaniku nõusolekul ning eeluurimiskohtuniku määruse alusel. Kui omanik võõrandamiseks nõusolekut ei anna, siis võib vara siiski võõrandada, kui selle hoidmise kulu on ebamõistlikult suur või kui see on vajalik, et hoida ära vara väärtuse olulisel määral vähenemine. Sellega on juba sisuliselt täidetud kriminaaltulu direktiivi artikli 21 lg 1 punktides 1 ja 2 sätestatud nõudmised. Direktiivist tulenevalt lisanduks olemasolevasse korda üksnes artikli 21 lg 1 punktis 3 nimetatud alus võõrandada arestitud vara enne lõplikku konfiskeerimisotsust ka juhul, kui vara haldamiseks on vaja eritingimusi ja eksperditeadmisi, mis ei ole hõlpsasti kättesaadavad.

Täiendavalt direktiivile on aga Siseministeeriumi kuritegevuse varalise mõjutamise töörühma raportis tehtud ettepanek kaaluda KrMS § 126 lõike 2¹ sõnastuse täiendamist viisil, mis looks avaramad võimalused senisele omaniku nõusolekuta vara võõrandamisele enne kohtuotsust. Selle Põhjustusena on raportis välja toodud, et praktikas on valdav, et omanikud ei ole nõus arestimise faasis vara müümiseks nõusolekut andma ja seetõttu tuleb taotleda kohtult luba vara võõrandamiseks. Sõnastust vara väärtuse vähenemisest tuleks avardada, sest senine sõnastus „kui selle hoidmise kulu on ebamõistlikult suur või kui see on vajalik, et hoida ära vara väärtuse olulisel määral vähenemine“ ei ole andnud toimivaid võimalusi võõrandamiseks. Võõrandamine ei tohiks kohalduda omaniku nõusolekuta esemele, mis on emotsionaalse väärtusega, mälestusese, auhind, haruldane, uunikum.

Eelnõu ettevalmistamisele eelnenud aruteludes prokuratuuri, kohtute, advokatuuri ja õiguskantsleri kantselei esindajatega mõõndi sarnaselt raportile probleemi olemasolu, kuid jõuti järeldusele, et probleemi lahendus ei paikne arestitud vara omaniku nõusolekuta võõrandamise aluste „kui selle hoidmise kulu on ebamõistlikult suur või kui see on vajalik, et hoida ära vara väärtuse olulisel määral vähenemine“ muutmises.

²⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/42/EL, 3. aprill 2014, kuriteovahendite ja kriminaaltulu arestimise ja konfiskeerimise kohta Euroopa Liidus, artikli 10 lõiked 1 ja 2.

Riigikohus on käsitlenud arestitud vara võõrandamist enne lõpliku konfiskeerimisotsuse tegemist vaid ühes lahendis, mis pärineb aastast 2013²⁹. Samuti on selle lahendi käsitlus seotud KrMS § 126 lõike 2¹ redaktsiooniga, mis võimaldas vara omaniku nõusolekuta võõrandada üksnes juhul, kui see oli vajalik vara väärtuse olulisel määral vähenemise ärahoidmiseks. Praegu kehtiv täiendav alus, mille kohaselt võib vara võõrandada ka selle ebanõistlikult suurte hoidmiskulude tõttu, lisati seadusesse alles 2014. aastal. Seetõttu ei saa Riigikohtu lahendist teha järeldust, et ka kehtiva õiguse kohaseid võõrandamise aluseid tuleks sisustada sama kitsalt või et omaniku nõusolekuta võõrandamine oleks lubatav üksnes kiiresti rikneva või hõlpsasti asendatava vara puhul.

Riigikohus rõhutas siiski, et arestitud vara võõrandamine omaniku nõusolekuta on erandlik meede, millega kaasneb intensiivne omandipõhiõiguse riive. Seetõttu tuleb võõrandamise üle otsustamisel kaaluda ühelt poolt vara väärtuse eeldatavat vähenemist ja menetluse kestel tekkivaid kulusid ning teiselt poolt omaniku huvi säilitada konkreetne ese. Selleks tuleb muu hulgas hinnata vara asendatavust, omaniku nõusoleku andmisest keeldumise põhjuseid ja eeldatavat aega, mis võib kuluda vara saatuse lõpliku otsustamiseni. Prokuratuur peab esitama kohtule põhjendatud hinnangu nii menetluse eeldatava kestuse kui ka selle jooksul tekkiva väärtuse vähenemise ja kulude kohta. Omanikule tuleb tagada võimalus esitada taotlusele vastuväiteid ja neid kinnitavaid tõendeid.

Hilisem eeluurimiskohtunike praktika³⁰ näitab, et vara võõrandamise taotluste rahuldamata jätmise põhjuseks ei ole olnud niivõrd seaduses sätestatud aluste puudulikkus, kuivõrd ebapiisavalt põhjendatud hinnang menetluse eeldatavale kestusele, vara väärtuse vähenemisele ja hoidmiskulude kujunemisele. Kohtud ei ole pidanud piisavaks üldist tõdemust, et sõiduki väärtus aja jooksul väheneb või selle hoidmisega kaasnevad kulud, vaid on nõudnud konkreetse vara ja menetluse asjaoludel põhinevat prognoosi.

Seetõttu ei muudeta eelnõuga omaniku nõusolekuta võõrandamise sisulisi aluseid viisil, mis võimaldaks arestitud vara müüa leebematel tingimustel. Praktikas ilmnenud probleemi lahendamiseks nähakse eelnõuga ette võimalus anda arestitud vara võõrandamiseks tingimuslik luba, mida on prokuratuuril võimalik taotleda juba koos vara arestimisega. Kohus saab arestitud vara võõrandamise lubatavust hinnata juba vara arestimise ajal ja määrata kindlaks tingimused, mille täitumisel võib vara müüa. Selliseks tingimuseks võib olla näiteks vara väärtuse vähenemine või hoidmiskulude jõudmine kohtu määratud tasemeni. Lahendus võimaldab reageerida õigel ajal, kuid säilitab kohtuliku kontrolli ning nõude arvestada omaniku huve ja vara eripäradega.

Arestitud vara võõrandamist enne lõpliku konfiskeerimisotsuse tegemist lihtsustatakse sellega, et kohtu luba ei ole enam vaja, kui võõrandamisega nõustuvad nii vara omanik kui ka prokuratuur või avalik-õigusliku nõudeavalduse esitaja. Kehtiva õiguse kohaselt tuleb kohtu luba taotleda ka juhul, kui vara võõrandamise üle vaidlust ei ole. Lisaks võimaldatakse enne lõpliku otsuse tegemist võõrandada peale konfiskeerimise tagamiseks arestitud vara ka rahalise või varalise karistuse või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks arestitud vara.

Täpsemad eelnõu § 2 punktiga 8 tehtavad muudatused on järgmised.

²⁹ RKKK 3.10.2013, 3-1-1-74-13.

³⁰ Tegemist ei ole avalike lahenditega, mistõttu ei ole võimalik neile kohtuasjadele viidata.

KrMS § 142¹ lõikes 1 nähakse ette arestitud vara võõrandamine poolte kokkuleppel. Konfiskeerimise ja rahalise või varalise karistuse tagamiseks arestitud vara võib võõrandada omaniku ja prokuratuuri nõusolekul. Avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks arestitud vara võõrandamiseks on vajalik omaniku ja nõudeavalduse esitaja nõusolek. Lõige 1 ei kohaldu tsiviilhagi tagamiseks arestitud varale, mille võõrandamist reguleerib lõige 3.

Erinevalt kehtivast KrMS § 126 lõikest 2¹ ei ole sellisel juhul vaja eeluurimiskohtuniku luba. Eelnõuga loobutakse kohtulikust kontrollist olukorras, kus vara omanik on võõrandamisega nõus ning prokuratuur või avalik-õigusliku nõudeavalduse esitaja leiab, et võõrandamine ei kahjusta varalise nõude tagamise eesmärki. Kui võõrandamise üle vaidlus puudub, ei ole kohtu kaasamine üksnes kokkuleppe kinnitamiseks põhjendatud.

Lõikes 2 sätestatakse arestitud vara võõrandamise kord juhul, kui lõikes 1 nimetatud nõusolekuid ei ole. Sellisel juhul võõrandatakse vara kohtumenetluse poole taotlusel ja eeluurimiskohtuniku loal, kui esineb vähemalt üks punktides 1–3 nimetatud alus.

Võrreldes kehtiva KrMS § 126 lõikega 2¹ muudetakse kohtu otsustuspädevuse ulatust. Kehtiva sätte kohaselt „võib“ vara omaniku nõusolekuta võõrandada, kui selle hoidmise kulu on ebamõistlikult suur või see on vajalik vara väärtuse olulisel määral vähenemise ärahoidmiseks. Eelnõu kohaselt vara „võõrandatakse“, kui vähemalt üks lõikes 2 sätestatud alus on tuvastatud. Kui võõrandamise eeldused on täidetud, puudub kohtul kaalutusõigus jätta luba andmata üksnes põhjusel, et ta peab eelistatavaks vara senisel kujul säilitamist. Samas peab eeluurimiskohtunik kontrollima, kas võõrandamine on põhjendatud ja vajalik ning kas puuduvad võõrandamist välistavad asjaolud. Arvestada tuleb vara omaniku ja teiste puudutatud isikute huve, eelkõige vara asendatavust, omaniku huvi konkreetse eseme säilimise vastu ning võimalust saada võõrandamisel vara väärtusele vastav hind.

Punktides 1 ja 2 säilitatakse kehtivad võõrandamise alused: vara hoidmise ebamõistlikult suur kulu ning vajadus hoida ära vara väärtuse olulisel määral vähenemine. Neid aluseid ei muudeta, sest need võimaldavad arvestada konkreetse vara väärtust, eeldatavat hoidmise aega ja kulu, väärtuse prognoositavat vähenemist ning omaniku huvi vara säilimise vastu. Praktikas ilmnenud probleemid on seotud eelkõige võõrandamisaotluste ebapiisava põhjendamise ning kehtivate aluste kitsa tõlgendamisega, mille puhul on lähtutud enam kui kümne aasta tagusest Riigikohtu lahendist, mis käsitles praegusest erinevat regulatsiooni.

Punktiga 3 lisatakse uus võõrandamise alus, mille kohaselt võib vara võõrandada, kui selle hoidmiseks on vaja eritingimusi või eksperditeadmisi, mis ei ole hõlpsasti kättesaadavad. Sellega võetakse üle kriminaaltulu direktiivi artikli 21 lõike 1 punkt c.

Lõike 3 kohaselt lähtutakse tsiviilhagi tagamiseks arestitud vara võõrandamisel enne tsiviilhagi lahendamist tsiviilkohtumenetluse seadustikust. Eelkõige on sellisel juhul asjakohane TsMS § 389 lõige 5, mille kohaselt võib kohus hageja või kostja avalduse alusel määrata arestitud eseme müügi ja müügist saadud raha hoiustamise selleks ettenähtud kontol, kui eseme väärtus võib oluliselt langeda või kui eseme hoidmine põhjustaks ülemääraseid kulutusi.

Lõike 4 kohaselt arestitakse vara võõrandamisest saadud rahasumma. Võõrandamisega muutub üksnes aresti ese: võõrandatud vara asemel jääb sama nõuet tagama selle eest saadud raha. Raha hoitakse ja sellelt makstakse intressi Vabariigi Valitsuse 30. juuli 2004. a määruses nr 263 „Konfiskeeritud vara üleandmise, vara võõrandamisest saadud raha eelarvest seaduslikule valdajale tagastamise, asitõendite arvele võtmise ja hävitamise, arestitud vara hoidmise, hindamise ja võõrandamise ning kiiresti riknevate asitõendite hindamise, võõrandamise ja hävitamise kord“ sätestatud korras. Märgitud määruse ajakohastamine on kavandatud paralleelselt käesoleva eelnõu menetlemisega. Määruse muutmise eelnõu koostatakse pärast käesoleva eelnõu avalikku kooskõlastamist, kuna määruse muutmise menetlus on seaduseelnõu menetlusest kiirem.

Lõikesse 5 koondatakse kehtiva KrMS § 126 lõikes 2² sisalduv regulatsioon väärtusetu või väheväärtusliku asja, piraatkauba, võltsitud kauba ning muu võõrandamiseks kõlbmatu kauba kohta. Kehtiva õigusega võrreldes lisatakse võimalus anda vara avaliku huviga kasutusse ning laiendatakse sätte kohaldamise aluseid juhtudele, kus vara hoidmiseks vajalikud eritingimused või eksperditeadmised ei ole mõistlikult kättesaadavad.

Vara hävitamine on põhjendatud eelkõige juhul, kui seda ei ole võimalik õiguspäraselt võõrandada, ümber töötada ega avaliku huviga kasutusse anda. Avaliku huviga kasutusse andmine eeldab, et vara kasutamine on seadusega kooskõlas ega kahjusta arestimise ega kriminaalmenetluse eesmärki. Näiteks võib kaaluda arestitud sõiduki andmist uurimisasutusele kasutamiseks koolitusel või jälitustegevuses, kui selline kasutamine on vara omadusi ja seisukorda arvestades sobiv.

Lõige 6 võimaldab esitada vara võõrandamise taotluse koos vara arestimise taotlusega. See võimaldab otsustada vara edasise käitlemise kohe, kui võõrandamise vajadus on vara omaduste või eeldatava hoidmisaja tõttu nähtav juba arestimise taotlemisel.

Vara arestimise ja võõrandamise eeldusi tuleb ühises taotluses põhjendada eraldi. Vara arestimise lubatavusest ei tulene automaatselt selle võõrandamise lubatavus. Taotleja peab näitama, milline lõikes 2 nimetatud alus esineb, ning esitama selle kontrollimiseks vajalikud andmed. Taotluste koos esitamine ei vähenda kohtuliku kontrolli ulatust ega vara omaniku õigust vastuväiteid esitada.

Lõige 7 võimaldab kohtul anda vara omaniku nõusolekuta võõrandamiseks tingimusliku loa. Seda saab teha juhul, kui vara koheseks võõrandamiseks ei ole veel alust, kuid olemasolevate andmete põhjal saab kindlaks määrata asjaolu, mille saabumisel muutub võõrandamine vajalikuks. Tingimusliku loa eesmärk on vältida samas küsimuses uut kohtusse pöördumist pärast varem prognoositud asjaolu saabumist ja vähendada seeläbi kohtunike ja prokuröride kohtueelse menetluse töökoormust.

Tingimuslikku luba andes peab kohus hindama võõrandamise vajalikkust ja omaniku huve samas ulatuses nagu kohese võõrandamise korral. Edaspidiseks võib jätta üksnes objektiivselt kontrollitava tingimuse täitumise, mitte võõrandamise põhjendatuse sisulise hindamise.

Lõike 8 järgi võib eeluurimiskohtuniku või kohtu määruse peale, millega lahendatakse arestitud vara võõrandamise taotlus, esitada määruskaebuse.

Eelnõu § 2 punkt 9.

Muudatusega nähakse ette, et iseseisvas konfiskeerimismenetluses kannab menetluskulud konfiskeerimistaotluse rahuldamisel kolmas isik. Sellega tagatakse, et ka KrMS 16² peatükis toimivas menetluses on võimalik jaotada menetluskulud lähtuvalt menetluse tulemustest.

Eelnõu § 2 punkt 10.

Muudatusega täiendatakse kriminaalmenetluse alustamisele kohalduvaid nõudeid uue lõikega, milles sõnastatakse sõnaselge kohustus planeerida alates kriminaalmenetluse alustamisest kuriteoga saadud vara tuvastamiseks ja kriminaalmenetluses esitatavate nõuete tagamiseks vajalikud menetlustoimingud ning asuda neid viivitamata läbi viima.

Sätte eesmärk on täita kriminaaltulu direktiivi artikli 4 lõikes 3 ettenähtud kohustus. Osutatud lõige näeb ette, et kui on algatatud kuriteo uurimine, mis tõenäoliselt toob märkimisväärset majanduslikku kasu, alustavad pädevad asutused kohe lõike 1 kohaseid kriminaaltulu jälitamisega³¹ seotud uurimisi.

Kuigi direktiiv võimaldab liikmesriigil piirata nimetatud kohustuse kohaldamisala selliste kuritegude uurimisega, mis võivad olla toime pandud kuritegeliku ühenduse raames, ei kasutata eelnõuga seda võimalust. Riik on seadnud eesmärgiks suurendada kuritegevuse varalist mõjutamist ning tuvastada kuritegelikul teel saadud vara võimalikult varajases menetlusetapis. Selle eesmärgiga ei oleks kooskõlas piirata vara tuvastamise kohustust üksnes juhtudega, mil menetletav tegu vastab KarS §-des 255 või 256 sätestatud kuritegude tunnustele.

KarS §-des 255 ja 256 sätestatud kuriteokoosseisude kohaldamine eeldab kuritegelikku ühendust iseloomustavate tunnuste tõendamist. Kohtupraktikas nende koosseisude sisustamiseks kujundatud nõudeid arvestades³², ei pruugi kuritegeliku ühenduse tunnused olla kriminaalmenetluse alustamisel veel piisavalt selgelt tuvastatavad. Vara jälitamisega seotud menetlustoimingud tuleks aga kavandada menetluse alguses viivitamata. Vastupidisel juhul võib kuriteoga saadud vara peitmine, võõrandamine või muul viisil menetlusest kõrvale toimetamine raskendada selle hilisemat tuvastamist ja varalise nõude tagamist. Kohustuse sidumine kuritegeliku ühenduse tunnuste varajase tuvastamise või sellekohase õigusliku kvalifikatsiooniga võiks seetõttu takistada sätte eesmärgi saavutamist.

Samuti võivad märkimisväärset majanduslikku kasu tuua kuriteod, mis ei ole toime pandud kuritegeliku ühenduse raames või mille puhul ei ole võimalik kuritegeliku ühenduse koosseisu tunnuseid tõendada. Vara tuvastamiseks vajalike tegevuste planeerimise vajadus tuleneb sellistel juhtudel eelkõige kuriteoga saadava võimaliku majandusliku kasu suurusest ja vajadusest vältida kuritegelikku päritolu vara jäämist majanduslikku käibesse.

Seetõttu piiritletakse sätte kohaldamisala direktiivis kasutatud sisulise kriteeriumi alusel. Kohustus tekib juhul, kui menetletav kuritegu võib tõenäoliselt tuua suurt varalist kasu ehk KarS § 12¹ p 2 tähenduses kasu, mis ületab 40 000 eurot.

³¹ Ingl k *asset-tracing*, st siin ei ole mõeldud kriminaalmenetluse seadustiku peatükis 3¹ sätestatud jälitustoiminguid vaid üldisemalt vara leidmiseks vajalikke toiminguid.

³² Vt ka RKKK 14.03.2025 1-19-705/1769, p-d 180–189.

Eelnõu § 2 punkt 11.

Muudatusega täiendatakse KrMS §-i 221 võimalusega nõuda kohtutäiturilt süüdimõistva kohtuotsuseta ja seletamatu päritoluga vara konfiskeerimisega seotud täiendavaid andmeid.

Kehtiva sätte esimese lõike kohaselt saab uurimisasutus panna kohtutäiturile kohustuse koguda laiendatud konfiskeerimiseks vajalikke andmeid. Sama sätte teise lõike kohaselt võivad prokuratuur ja kohus vajaduse korral nõuda laiendatud konfiskeerimise kohta täiendavaid andmeid.

Ka iseseisva konfiskeerimise menetluses võib konfiskeerimise eelduste kontrollimiseks ning konfiskeeritava vara ulatuse kindlaksmääramiseks olla vaja kohtutäituri valduses olevaid täiendavaid andmeid. Seetõttu laiendatakse senist andmete nõudmise võimalust ka KarS §-des 83³ ja 83⁴ sätestatud konfiskeerimisaluste kohaldamisele.

Eelnõu § 2 punkt 12.

Muudatusega täiendatakse KrMS 16¹ peatükis sätestatud konfiskeerimismenetluse korda võimalusega jätta kahtlustatav või kolmas isik konfiskeerimismenetluse eraldamisest ajutiselt teavitamata, kui teavitamine võib oluliselt kahjustada konfiskeerimismenetluse eesmärgi saavutamist. Isikut tuleb teavitada viivitamata pärast teavitamata jätmise aluse äralangemist, kuid hiljemalt tema vara arestimisel või muu konfiskeerimist või selle asendamist tagava abinõu kohaldamisel.

KrMS § 403¹ lõike 2 kohaselt eraldatakse konfiskeerimismenetlus uude toimikusse prokuratuuri määrusega ning eraldamise määruse koopia lisatakse uude toimikusse. Sama põhimõtte tuleneb üldnormina KrMS § 216 lõikest 6. Kehtiv seadus ei sätesta sõnaselgelt, kas ja millal tuleb eraldamise määrus kahtlustatavale või kolmandale isikule kätte toimetada või neid menetluse eraldamisest muul viisil teavitada. Teavitamiskohustus võib siiski tuleneda KrMS § 34 lõike 1 punktis 1 sätestatud kahtlustatava õigusest saada teavet menetluse üldise käigu kohta. KrMS § 40² lõike 2 kohaselt on see õigus konfiskeerimise erisusi arvestades ka kolmandal isikul, kelle vara konfiskeerimise üle menetluses otsustatakse. KrMS § 34 lõike 1 punkt 1 annab kahtlustatavale sõnaselgelt õiguse saada teavet menetluse üldise käigu kohta ning KrMS § 40² lõige 2 laiendab selle õiguse kolmandale isikule, kelle vara konfiskeerimist otsustatakse.

Teatud juhtudel võib kohene teavitamine siiski kahjustada konfiskeerimismenetluse eesmärki. Menetluse eraldamisest teada saades võib isik asuda vara varjama, võõrandama või muul viisil menetleja eest kõrvale toimetama. See võib raskendada nii konfiskeerimisele kuuluva vara ja selle asukoha väljaselgitamist kui ka konfiskeerimisnõude tagamist. Seetõttu võimaldab muudatus teavitamist edasi lükata üksnes juhul, kui kohene teavitamine võib menetluse eesmärki oluliselt kahjustada.

Muudatuse vajadusele on osutanud ka kuritegevuse varalise mõjutamise töörühm. Töörühma raportis tehti ettepanek võimaldada jätta isik konfiskeerimismenetluse eraldamisest ja alustamisest teavitamata ning teavitada teda hiljemalt vara suhtes piirangu kohaldamisel või muu tema osalust eeldava menetlustoimingu tegemisel. Raportis seostati muudatust eesmärgiga parandada kuritegeliku vara leidmise ja konfiskeerimise tulemuslikkust.

Teavitamise edasilükkamine on ajutine. Kui teavitamata jätmise alus langeb ära, tuleb isikut viivitamata teavitada. Igal juhul tuleb seda teha hiljemalt vara arestimisel või muu varalise nõude tagamise abinõu kohaldamisel, sest sellest hetkest alates mõjutab menetlus vahetult isiku õigusi ning talle peab olema tagatud võimalus abinõu vaidlustada.

Eelnõu § 2 punktid 13–20.

Muudatustega ajakohastatakse KrMS 16¹ peatükis sätestatud konfiskeerimismenetluse korda ning ühtlustatakse see KrMS 16² peatükis sätestatava iseseisva konfiskeerimise menetlusega ja kriminaalmenetluse seadustiku vahepealsete muudatustega, sealhulgas 1. novembril 2026 jõustuvate määruste tegemise ja vormistamise üldreeglitega. Vajadus sätteid ajakohastada tuleneb muu hulgas sellest, et mitu 16¹ peatüki sätet pärinevad 2007. aastast ja neid ei ole hiljem muudetud.

Punkt 13. KrMS § 403⁶ lõikest 2 jäetakse välja nõue edastada konfiskeerimistaotlus kohtule ka elektrooniliselt. KrMS § 160² lõike 1 kohaselt edastatakse digitaalsed menetlusedokumendid üldjuhul e-toimiku süsteemi või muu selleks ettenähtud infosüsteemi kaudu ning KrMS § 160¹ lõige 4 võimaldab pidada kriminaal- ja kohtutoimikut digitaalselt. Seetõttu ei ole konfiskeerimistaotluse elektroonilise edastamise nõuet vaja erisättes korrata.

Punktid 14 ja 15. KrMS § 403⁸ pealkirjast ja sisulisest osast jäetakse välja nõue, et kohus peab tegema konfiskeerimismenetluse määruse nõupidamistoas. Nõupidamistuppa siirdumine ei ole määruse tegemiseks vajalik ning muudatus võimaldab kohtul menetlust paindlikumalt korraldada.

Punktid 16 ja 17. Paragrahvi 403⁸ lõiget 2 täiendatakse küsimustega, mille kohus peab konfiskeerimismenetluses tehtavas määruses lahendama. Kohus peab sarnaselt KrMS § 306 lg-s 1 sätestatud kohtuotsuse tegemisel lahendatavatele küsimustele otsustama, kas konfiskeerimise asendamise korras väljamõistetav summa tuleb tasuda korraga või ositi ning kas süüdimõistetu varalist seisundit ja resotsialiseerumisväljavaateid arvestades on põhjendatud summa tasumise tähtaja ajatamine kuni kaheks aastaks või selle tasumine osade kaupa. Samuti peab kohus lahendama isiku taotluse hüvitada talle süüteomenetluses tekitatud kahju süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel.

Punkt 18. KrMS § 403⁹ lõike 1 muudatusega jäetakse välja sättes sisalduv määruse tegemise vormi käsitlev eriregulatsioon. Konfiskeerimismenetluses tehtava määruse koostamisele ja vormistamisele kohaldatakse KrMS §-s 145 sätestatud üldreegleid, mistõttu ei ole nende kordamine selles paragrahvis vajalik.

Punkt 19. KrMS § 403⁹ lõikes 2 asendatakse määruse koopia üleandmine selle edastamisega. Muudatus muudab sätte tehnoloogianeutraalseks ja arvestab sellega, et menetlusedokumente võib edastada elektrooniliselt.

Punkt 20. KrMS § 403¹⁰ lõige 2 tunnistatakse kehtetuks, kuna määrusekaebuse lahendamise, sh ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse esitamise kord on sätestatud KrMS 15. peatükis.

Eelnõu § 2 punkt 21.

Muudatusega täiendatakse KrMS-i uue erimenetluse peatükiga 16², milles sätestatakse süüdimõistva kohtuotsuseta ja seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise menetluskord. Kuna erinevalt KrMS-i 16¹. peatükis sätestatud konfiskeerimismenetlusest ei sõltu uue menetluse lõpptulemus isiku süüküsimuse lahendamisest, nimetatakse uus erimenetlus iseseisva konfiskeerimise menetluseks.

Menetlussätted põhinevad suuresti KrMS-i 16¹. peatükis sätestatud konfiskeerimismenetluse korral, kuid arvestavad sellega, et iseseisva konfiskeerimise menetluses ei ole kahtlustatavat ega süüdistatavat. Isikut, kelle vara konfiskeerimist taotletakse, käsitatakse menetluses kolmanda isikuna. Menetluse eesmärgiks on üksnes selle kindlakstegemine, kas vara vastab KarS §-s 83³ või 83⁴ sätestatud konfiskeerimise eeldustele.

§ 403¹¹. Iseseisva konfiskeerimise menetluse alustamine

Paragrahvi lõige 1 annab prokuratuurile pädevuse alustada KarS §-des 83³ ja 83⁴ sätestatud alustel vara konfiskeerimiseks iseseisva konfiskeerimise menetlust. Menetlust võib alustada, kui lõpetatud kriminaalmenetluses kogutud andmed annavad alust arvata, et vara suhtes võivad olla täidetud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise või seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise eeldused.

Lõikes 2 sätestatakse, et konfiskeerimistaotlus tuleb esitada kohtule hiljemalt kahe aasta jooksul eelnenud kriminaalmenetluse lõpetamise määruse jõustumisest. Tähtaeg piirab pärast kriminaalmenetluse lõpetamist kestvat õiguslikku ebakindlust ning aitab tagada konfiskeerimisküsimuse lahendamise mõistliku aja jooksul. Pikem tähtaeg ei oleks põhjendatud, sest pärast süüküsimuse lahendamisele suunatud kriminaalmenetluse lõpetamist on isikul õigustatud ootus õigusrahu saabumisele. Kaheaastane tähtaeg puudutab üksnes konfiskeerimistaotluse esitamist kohtule. Sellele lisandub taotluse kohtulikuks lahendamiseks ja võimaliku määruskaebuse läbivaatamiseks kuluv aeg.

Ka iseseisva konfiskeerimise menetlus tervikuna tuleb läbi viia mõistliku aja jooksul. Kaheaastase tähtaja järgimine ei tähenda seega iseenesest, et menetluse mõistliku aja nõue on täidetud. Seejuures saab iseseisva konfiskeerimise menetlusaja mõistlikkuse hindamisel teatud mõõndustega arvestada ka erimenetlusele eelnenud lõpetatud kriminaalmenetluse kestust ja sealset riigivõimu käitumist.

Lõige 3 välistab iseseisva konfiskeerimise menetluse korduva alustamise, kui sama vara konfiskeerimise küsimus on samadel faktilistel asjaoludel juba jõustunud kohtulahendiga lahendatud. Piirang kohaldub olenemata sellest, kas varasem lahend tehti süüküsimuse lahendamisele suunatud kriminaalmenetluses või iseseisva konfiskeerimise menetluses ning kas vara konfiskeeriti või jäeti konfiskeerimata. Säte ei takista menetluse alustamist muu vara suhtes ega uutel faktilistel asjaoludel, kui selle vara konfiskeerimise küsimust ei ole varem sisuliselt lahendatud.

Põhiseaduse (PS) § 23 lõike 3 kohaselt ei tohi kedagi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles ta on vastavalt seadusele mõistetud lõplikult süüdi või õigeks (*ne bis in idem*-põhimõte). *Ne bis in idem*-põhimõte on mh sõnastatud ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste

kaitse konventsiooni (EIÕK) protokolli nr 7 artiklis 4, mille kohaldamispraktikat tuleb PS § 23 lõike 3 tõlgendamisel arvestada.

EIK praktika kohaselt ei pruugi topeltmenetlemise keeld iseseisvale konfiskeerimismenetlusele kohalduda. Seda juhul, kui menetlus ja selle raames kohaldatav konfiskeerimine ei ole inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni (EIÕK) autonoomses tähenduses kriminaalse ega karistusliku iseloomuga. EIK on kohtuasjas *Garofalo and others v. Italy* hinnanud Itaalia preventiivset konfiskeerimist *ne bis in idem*-põhimõtte kontekstis. EIK pidas määravaks eelkõige seda, et konfiskeerimine oli suunatud vara, mitte isiku vastu ja piirdus eelduslikult kuritegelikust tegevusest saadud tuluga ning selle peamine eesmärk oli kõrvaldada ebaseaduslik rikastumine, mitte isikut toimepandud teo eest karistada. Seetõttu käsitas EIK meedet olemuselt taastava, mitte karistuslikuna ja leidis, et see ei olnud konventsiooni autonoomses tähenduses karistus. Sellest lähtudes ei kujutanud asjaomane menetlus endast ka kriminaalsüüdistuse lahendamist ning isikut ei olnud selles menetluses EIÕK lisaprotokolli nr 7 artikli 4 tähenduses uuesti kriminaalmenetluses kohtu alla antud ega karistatud. EIK tunnistas seetõttu *ne bis in idem* põhimõttele tugineva kaebuse tõttu vastuvõetamatuks.³³

Lõikes 3 sätestatakse seega täiendav menetluslik garantii, mis võib pakkuda EIÕK-st tulenevast kaitsest ulatuslikumat kaitset. Piiranguga välditakse sama konfiskeerimisküsimuse korduvat lahendamist ning tagatakse jõustunud kohtulahendi siduvus ja õiguskindlus.

§ 403¹². Tõendamiseseme asjaolud iseseisva konfiskeerimise menetluses

Paragrahv määrab kindlaks iseseisva konfiskeerimise menetluse tõendamiseseme. Menetluses tuleb tuvastada KarS §-s 83³ või 83⁴ sätestatud konfiskeerimise eeldustele vastavad asjaolud. Menetluses ei lahendata isiku süüüsimust ega otsustata tema kriminaalvastutust.

Tõendamiseseme täpne ulatus sõltub konfiskeerimise materiaalõiguslikust alusest. KarS § 83³ kohaldamisel tuleb muu hulgas hinnata vara seost konkreetse kuriteoga ja kriminaalmenetluse lõpetamise alust. KarS § 83⁴ kohaldamisel tuleb hinnata tõendeid ja muid asjaolusid, mis näitavad vara kuritegelikku päritolu, ilma et vara seostamine ühe konkreetse kuriteoepisoodiga oleks tingimata võimalik.

§ 403¹³. Kohtueelne menetlus iseseisvas konfiskeerimise menetluses

Lõike 1 kohaselt kohaldatakse iseseisva konfiskeerimise kohtueelses menetluses KrMS-i üldsätteid, kui 16². peatükis ei ole sätestatud teisiti. Seega võib konfiskeerimise eelduste kontrollimiseks ja tõendite kogumiseks teha KrMS-is ette nähtud kohtueelse menetluse toiminguid, sealhulgas nõuda välja andmeid ja dokumente, kuulata üle isikuid, korraldada läbiotsimist ning teha ekspertiise. Samuti võib teha jälitustoiminguid, kui konkreetse jälitustoimingu tegemiseks on täidetud KrMS-is sätestatud eeldused. Eelnõuga täpsustatakse eraldi, et jälitustoiminguga võib koguda teavet ka konfiskeeritava vara kohta ning jälitustoimingut võib teha iseseisva konfiskeerimise menetluses. Viide KrMS-i üldsätetele ei muuda ühegi menetlustoimingu tegemise

³³ EIK 21.01.2025 *Garofalo and others v. Italy*, p-d 93–140 ja 145–151.

sisulisi eeldusi ega selleks nõutava loa korda. Samuti võib menetluses kohaldada konfiskeerimise või selle asendamise tagamiseks varalise nõude tagamise abinõusid.

Lõige 2 välistab tõkendi kohaldamise. Tõkend on suunatud kahtlustatava või süüdistatava menetlusest kõrvalehoidumise või uute kuritegude toimepaneku ärahoidmisele. Iseseisva konfiskeerimise menetluses ei lahendata isiku süüküsimust ja menetluse ese on vara konfiskeerimine, mistõttu ei ole tõkendi kohaldamine põhjendatud. Keeld ei välista vara suhtes varalise nõude tagamise abinõude kohaldamist.

§ 403¹⁴. Uurimisasutuse toimingud kohtueelse menetluse lõpuleviimisel

Paragrahv reguleerib uurimisasutuse tegevust pärast vajaliku tõendusteabe kogumist. Uurimisasutus edastab toimiku koos tõenditega prokuratuurile, kes otsustab menetluse edasise käigu.

Prokuratuuri korraldusel koostatavas menetluse kokkuvõttes esitatakse konfiskeerimistaotluse koostamiseks vajalikud põhiaandmed. Kokkuvõte annab prokuratuurile ülevaate isikust, kelle vara konfiskeerimist võidakse taotleda, menetluse seosest varem lõpetatud kriminaalmenetlusega, konfiskeeritavast varast, selle suhtes kohaldatud tagamisabinõudest ning kogutud tõenditest. Kokkuvõte koostatakse üksnes prokuratuuri korraldusel.

§ 403¹⁵. Prokuratuuri toimingud iseseisva konfiskeerimise menetluse toimiku saamisel

Paragrahv sätestab prokuratuuri otsustusvõimalused pärast toimiku saamist. Prokuratuur koostab konfiskeerimistaotluse, kohustab uurimisasutust tegema lisatoiminguid või lõpetab menetluse konfiskeerimise aluse puudumise või konfiskeerimise võimatuse tõttu. Menetluse lõpetamine vormistatakse määrusega KrMS § 206 lõikes 1 sätestatud korras.

§ 403¹⁶. Iseseisva konfiskeerimise taotluse kohtusse saatmine

Lõikes 1 sätestatakse konfiskeerimistaotluse kohustuslik sisu. Taotluses tuleb määratlada isik, kelle vara konfiskeerimist taotletakse, kirjeldada konfiskeeritavat vara ja selle asukohta, esitada andmed kohaldatud tagamisabinõude kohta ning märkida, kas taotletakse konfiskeerimise asendamist. Samuti peab taotlusest nähtuma selle seos lõpetatud kriminaalmenetlusega ja tõendid, millele prokuratuur tugineb.

Lõike 2 kohaselt saadetakse taotluse koopia kolmandale isikule ja tema esindajale e-toimiku vahendusel. Sellega tagatakse isikule võimalus tutvuda taotluse sisu ja ulatusega ning valmistada ette oma seisukoht.

Lõige 3 võimaldab kohaldada kokkuleppemenetluse sätteid iseseisva konfiskeerimise menetluse erisusi arvestades. Selleks peab kolmas isik andma KrMS §-s 243 sätestatud korras nõusoleku. Kui prokuratuur ja kolmas isik jõuavad kokkuleppele konfiskeeritava vara suurusel, saadetakse kokkulepe kohtule. Kokkulepe ei asenda kohtu otsustust, vaid kohus kontrollib konfiskeerimise seaduslike eelduste täidetust.

§ 403¹⁷. Iseseisva konfiskeerimise menetlus kohtus

Paragrahv sätestab iseseisva konfiskeerimise kohtuliku menetlemise põhikorra. Konfiskeerimise otsustab prokuratuuri taotlusel maakohtunik ning lahend vormistatakse määrusena.

Üldjuhul arutatakse taotlust kohtuistungil, kuhu kutsutakse prokurör, kolmas isik ja tema esindaja. Kolmanda isiku ilmumata jäämisel lähtutakse KrMS §-st 269. Kohtulikul arutamisel kohaldatakse vastavalt üld- või kokkuleppemenetluse sätteid, arvestades iseseisva konfiskeerimise menetluse erisusi.

Taotluse võib lahendada kirjalikus menetluses, kui kolmas isik on kirjalikult kinnitanud, et tal ei ole tema vara konfiskeerimise suhtes vastuväiteid. Kirjaliku menetluse kasutamine on kohtu õigus, mitte kohustus. Ka vastuväidete puudumisel peab kohus kontrollima konfiskeerimise seaduslike eelduste täidetust.

§ 403¹⁸. Kohtu määrusega lahendatavad küsimused iseseisva konfiskeerimise menetluses

Paragrahv sätestab küsimused, mille kohus peab konfiskeerimistaotluse lahendamisel otsustama. Kohus hindab, kas vara suhtes on täidetud KarS §-s 83³ või 83⁴ sätestatud konfiskeerimise eeldused ning kas ja millises ulatuses tuleb vara konfiskeerida.

Lisaks lahendab kohus äravõetud vara ja selle suhtes kohaldatud tagamisabinõude edasise saatuse, konfiskeerimise asendamise korral väljamõistetava summa tasumise korra, võimaliku kahju hüvitamise taotluse ning menetluskulude jaotuse. Kui konfiskeerimise asendamise summa korraga tasumine oleks isiku varalist seisundit arvestades ebamõistlikult koormav, võib kohus selle tasumise ajatada või lubada tasumist osade kaupa.

§ 403¹⁹. Kohtulahend iseseisva konfiskeerimise menetluses

Paragrahv määrab kindlaks võimalikud kohtulahendid. Kohus konfiskeerib vara või jätab konfiskeerimistaotluse rahuldamata. Määrus edastatakse kolmandale isikule.

§ 403²⁰. Iseseisva konfiskeerimise määruse vaidlustamine

Paragrahv annab prokurörile ja kolmandale isikule õiguse esitada määruskaebuse nii iseseisvat konfiskeerimist lubava määruse kui ka konfiskeerimistaotluse rahuldamata jätmise määruse peale. Määruskaebus esitatakse ja lahendatakse KrMS 15. peatükis sätestatud korras.

Eelnõu § 2 punkt 22.

Muudatuse eesmärk on luua selge õiguslik alus, et vabastada tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks kohtu poolt arestitud vallasasjad aresti alt, et tagastada need omanikule või seaduslikule valdajale või selle ebaõnnestumisel arvata need riigivara hulka.

KrMS § 313 lg 1 punkt 10 kohaselt esitatakse süüdimõistva kohtuotsuse resolutiivosas otsus tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse lahendamise kohta ja meetmed tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks. Eelnev tähendab, et vara arestimine nõude tagamiseks on osa kohtuotsusest, mis on vara hoidjale siduv.

Kuniks vara on aresti all, puudub vara hoidjal (nt PPA-l) seaduslik alus ilma uue vastava kohtulahendita arestitud vara omanikule tagastada. Olukord on probleemne, sest riigiasutuste

(eelkõige PPA) laod ja parklad on täis asju (sh sõidukeid), millega ei ole midagi kasulikku ette võtta, kuid mida ei saa ka omanikele tagastada ega hävitada.

Kui probleemi lähemalt vaadelda, siis selgub, et KrMS ei näe selget alust ette ka kohtuotsusega arestitud vara suhtes uue sisulise lahendi tegemiseks ning uurimisasutused on sunnitud ootama tagatava nõude aegumist. KrMS § 422 lõige 1 näeb küll ette aluse asjade tagastamiseks ja vara aresti alt vabastamiseks nendeks juhtudeks, kui isik mõistetakse õigeks või kui tema suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud, kuid mitte süüdimõistva otsuse korral. Riigikohtu kriminaalkollegium on sedastanud, et jõustunud kohtuotsusega tsiviilhagi tagamiseks aresti alla jäetud vara ei saa aresti alt vabastada ka kohtulahendi täitmisel tekkinud küsimuste lahendamise korras (KrMS §-d 431–432)³⁴. Selle põhjuseks on asjaolu, et eelviidatud kohtulahendi täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise regulatsioon ei võimalda muuta juba jõustunud kohtulahendist tulenevaid õiguslikke järelemeid, vaid võimaldab lahendada üksnes kohtulahendi täitmisel ilmnevaid kahtlusi ja ebaselgusi³⁵. Samuti ei saa nimetatud probleeme kõrvaldada KrMS § 306 lõike 5 alusel, kuna see säte võimaldab parandada üksnes ilmseid ebatäpsusi ega tohi mõjutada otsuse sisu³⁶.

Kuigi täitemenetluse seadustiku § 77 kohaselt on ka kohtutäituril õigus vara aresti alt vabastada³⁷, on sätte kohaldamise eeltingimuseks täitemenetluse alustamine. Kuna eelnõu skooopi mahuvad ka juhtumid, mil kehtiva õiguse pinnalt ei ole võimalik täitemenetlust üldse alustadagi (eelnõu § 422¹ lg 1 punktides 1 ja 2 nimetatud juhud), ei ole võimalik õiguslikku lünka TMS abil ületada. Eelnevast nähtub, et vara aresti alt vabastamiseks (või valdaja muutmiseks³⁸) on vaja luua eraldiseisev õiguslik alus.

Paragrahvi lõige 1 sätestab üldreegli, mille kohaselt võib kohtuotsust täitmisele pöörava maakohtu täitmiskohtunik vallasasju hoidva riigiasutuse või kohtutäituri taotlusel otsustada asja tagastamise omanikule või seaduslikule valdajale. Säte võimaldab riigiasutusel, kes asju ajutiselt valdab, vabaneda vara hoidmise kohustusest selliste vallasasjade korral, mille hoiustamisele kulub märkimisväärselt ressursi. Sellisteks asjadeks võivad olla nt vanad viletsas seisukorras autod, mille vastu puudub inimestel igasugune ostuhuvi, kuid mis võtavad parklas ruumi ning nõuavad seisukorra säilitamiseks regulaarselt tähelepanu, aga ka vallasasjad, mida tuleb hoiustada siseruumides. Oluline on märgata, et sätte reguleerimisala piirdub üksnes vallasasjadega, kuna eelnõuga lahendatavaks probleemiks on just vallasasjade (sh liiklusvahendite) pikaajaline hoiustamine PPA jt riigiasutuste ruumides ja territooriumil. Lisaks eeltoodule väärrib märkimist, et kõnesoleva normi sõnastuses on läbivalt viidatud vallasasjadele (või asjadele) mitmuses. Selline valik on taotluslik, kuna norm mitte ainult ei võimalda (ühe taotlusega) taotleda ning (ühe määrusega) lahendada mitme vallasasja korraga aresti alt vabastamist, vaid koguni julgustab normi rakendajat selliselt toimima. Iga eseme kohta eraldi taotluse esitamine ning eraldi määruse koostamine oleks väga ebapraktiline ning ressursi raiskav lahendus, millest tuleks hoiduda. Ühe

³⁴ RKKK 3-1-1-26-16, p 11.

³⁵ RKKK 1-22-1608, p 8 koos selles sisalduvate viidetega.

³⁶ RKKK 1-22-454 p 8.

³⁷ Kehtib ka juhtudel, mil vara on arestinud kohus, mitte täitur ise, vt RKKK 3-1-1-43-13, p 42.

³⁸ Kohtulahendiga jäetakse menetluses varem arestitud vara aresti alla eelneva valdaja, eelkõige PPA juurde.

soovitusliku võimalusena võiks koondada ühte taotlusse nt asjad, mis on arestitud ühes ja samas kohtuasjas.

Eelnõus on taotluse esitamise õigusega isikuna selgelt käsitletud just riigiasutusest asja hoidjat. Valitud sõnastuse mõte on välistada taotluseõigusega isikute ringist eelkõige eraõiguslikud isikud, kellele on võimalik KrMS § 142 lõike 7 alusel anda asi hoiulepinguga vastutavale hoiule.

Kohtule on võimalik taotlus esitada neljal juhul – kui kriminaalmenetluses rahuldatud tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks on arestitud:

- 1) vallasasjad, mille müügist saadud rahast ei jätku eeldatavasti täitekulude katteks või jätkub üksnes täitekulude katteks, või
- 2) vallasasjad, mille suhtes ei ole täitemenetlust alustatud 6 kuu jooksul, või
- 3) vallasasjad, mida ei ole õnnestunud realiseerida aasta jooksul.

Punktis 1 sätestatud kaks alternatiivi aitavad aresti alt vabastada vara, mida tegelikkuses ei oleks üldsegi pidanud hilisema täitemenetluse läbiviimise võimatuse või ebaõnnestumise tõttu arestima või mis on võrreldes arestimise aja seisuga märgatavalt väärtust kaotanud. Nimelt sisaldub TMS § 53 lõikes 2 keeld, mille kohaselt ei arestita vara, kui võib eeldada, et arestitavate esemete müügist saadud rahast jätkub üksnes täitekulude katteks (või isegi mitte selleks). Taoliste esemete arestimine on vastuolus menetlusökonoomia põhimõttega ning riivab tugevalt (või koguni rikub) omandiõigust, kuna isik jäetakse varast sunniviisiliselt ilma vastusoorituseta ilma (isiku vastu suunatud rahaline nõue isegi eseme müügi tulemusel ei väheneks).

Punkt 2 on mõeldud juhtudeks, mil täitemenetlust ei ole alustatud kuue kuu jooksul vastava kohtuotsuse jõustumisest. Kehtiva täitemenetluse regulatsiooni kohaselt viib kohtutäitur täitemenetluse üldreeglina läbi sissenõudja avalduse ja täitedokumendi alusel (TMS § 23 lg 1 ls 1). See tähendab, et täitemenetluse algatamiseks on sissenõudja kohustatud pöörduma vastava avaldusega kohtutäituri poole ning selleks ei ole ette nähtud tähtaega. Kui sissenõudja initsiatiivi üles ei näita, tekib õiguslik vaakum, kus kohus on vara tsiviilhagi tagamiseks arestinud, kuid täitemenetlust läbi viia ei saa. Samuti ei saa vara tagastada ega hävitada. Selline olukord tähendab tarbetut ressursikulu asutusele, kes vara oma valduses hoiab. Kõnesoleva klausli seadusesse lisamise järel on vara hoidjal võimalik tekkinud patiseisu lahendamiseks pöörduda kohtu poole vara aresti alt vabastamise taotlusega.

Punkt 3 hõlmab olukordi, kus arestitud vara täitemenetluses realiseerimine ei ole õnnestunud aasta jooksul täitemenetluse alustamisest. Vastavalt eelnõule on võimalik vara hoidjal sel juhul esitada kohtule taotlus vara aresti alt vabastamiseks. Muudatusega on võimalik hoida kokku ressursi, mis kulub asja hoiustamisele, arvestades, et asja müük ei ole õnnestunud pika aja jooksul ega pruugi õnnestuda ka tulevikus. Kuigi mõnede asjade puhul (eelkõige kinnisasjad) võib eeldada keskmisest pikemat müügiaega, ei ole aastane täitemenetlus põhjendatav kõigi asjade (eriti eelnõu objektiks olevate vallasasjade) puhul ning seadus peaks nägema asja hoidvale riigiasutusele ette võimaluse asja hoiustamise kohustusest vabaneda.

Kohus võib taotluse rahuldada, aga ka rahuldamata jätta, kui leiab hüvede kaalumisel, et vara aresti alt vabastamine võib võlausaldaja nõuete rahuldamise ohtu seada. Sellise otsuse võib tingida nt juhtum, mil arestitud asja väärtus on ekslikult määratud tegelikust väiksemaks (st tegemist ei ole mitterealiseeritava varaga TMS § 53 lg 2 tähenduses) või kui täitemenetlust ei ole alustatud mõjuval põhjusel (nt sissenõudjat pole täitedokumendist korrektselt teavitatud). Mõistagi peaks kohus taotluse rahuldamisest keeldumise esmase tingimusena leidma, et vara aresti all hoidmine on jätkuvalt põhjendatud.

Kui omanik või seaduslik valdaja ei ole vara 60 päeva jooksul alates asja tagastamise otsusest ära viinud või leppinud asja hoidjaga kokku asja teisaldamist mõistliku aja jooksul, võib vara hoidja selle harilikust väärtusest odavamalt võõrandada või võimalikult odavalt ja keskkonnasäästlikult hävitada. Eelnev tähendab, et kui vara ei õnnestu täitemenetluse käigus realiseerida ja asja omanik ega seaduslik valdaja ei tunne eseme vastu enam huvi (st pole esemele järele tulnud ega ära viimist kokku leppinud), võib vara hoidja selle võõrandada väljaspool täitemenetluslikku formaati (nt oksjoni asemel viia eseme vanametalli kokkuostu) ja harilikust väärtusest odavamalt või isegi tasuta. Viimase abinõuna võidakse asi hävitada, kui selle muul otstarbel realiseerimine pole mõistlikult võimalik. Siinjuures tuleks lähtuda loogikast, et tasuta võõrandamine tuleb kõne alla siis, kui asja raha eest võõrandada ei õnnestunud või kui see pole otstarbekas. Hävitamisele tuleks aga eelistada tasuta võõrandamist, nt annetada võimalusel (ja sõltuvalt eseme tüübist) heategevuseks vms. Oluline on ka see, et omanikku või seaduslikku valdajat oleks eelnevalt teavitatud võimalusest ese tagasi saada. Teavitamisel tuleb lähtuda kriminaalmenetluses kutse kättetoimetamise standardist (KrMS § 165, vt täpsemalt kõnesoleva paragrahvi lg 4 selgitust) ning tähtaja arvestamisel toimida analoogselt KrMS-is sätestatud määruskaebemenetlusega (vt KrMS § 387).

Kui isikut ei ole tagastamisotsusest nõuetekohaselt teavitatud või talle on varaga toimetades muul viisil õigusvastaselt tekitatud kahju (nt vara võõrandatakse põhjendamatult enne 60-päevase ooteperioodi lõppu), võib kõne alla tulla kahju hüvitamine riigivastutuse seaduses või haldusmenetluse seaduse §-s 109 sätestatu alusel ning korras.

Vara võõrandamisest või hävitamisest saadud tulust kaetakse selle võõrandamise või hävitamise kulud ning ülejäänud summa arvatakse riigivara hulka.

Paragrahvi lõige 4 sätestab kohtule esitatava taotluse nõuded: taotlus peab sisaldama arestimise aluseks olevat kohtuotsust ja asja hoidja põhjendustega hinnangut lõikes 1 esitatud asja tagastamise tingimuste täidetuse kohta. Normi eesmärk on garanteerida, et kohtuniku ette jõuab vajaliku informatsiooni ja asjakohaste põhjendustega taotlus, kus on selgelt näidatud, miks varem nõude tagamiseks arestitud vara tuleks aresti alt vabastada. Selliselt toimides ei pea kohus ise asuma välja selgitama asja väärtust või muid varaga seotud asjaolusid (nt millal on vara arestitud või millal täitemenetlust alustati), vaid taotleja peab näitama, et esineb vähemalt üks eespool nimetatud neljast taotluse rahuldamise alusest (sätestatud lõikes 1).

Kohtul on võimalik lahendada taotlus kahel viisil. Kohus võib taotluse rahuldada ja vara aresti alt vabastada või jätta taotluse rahuldamata, kui vara arestist vabastamise eeldused ei ole täietud. Enne

asja sisulist lahendamist on kohtul võimalik anda taotluse esitajale ka tähtaeg taotluse puuduste kõrvaldamiseks.

Lõike 4 kohaselt lahendab kohus taotluse määрусega. Menetlusökonoomia tagamiseks nähakse seaduses ette võimalus kõnealust taotlust lahendada kirjalikus menetluses. Arvestades, et tegemist on juba arestitud varaga, ei ole suulise istungi korraldamine asjas tingimata vajalik, kuna kohtu otsusega ei raskendata vara omaniku olukorda (need küsimused on lahendatud vara (esmise) arestimise ja/või nõude tagamise otsustamise käigus). Normi eesmärki silmas pidades on tõenäoline hoopis isiku olukorra kergendamine – vara võidakse otsustada omanikule tagastada. Eelnimetatud põhjustel pole määрус selle lõike kohaselt vaidlustatav.

Lõige 4 annab ühtlasi kohtule õiguse lahendada taotlus pealdisena. Sellise lahenduse eelduseks on mõistagi, et taotlus on vormistatud nõuetekohaselt (eeskätt sisaldab asja kirjeldust ja andmeid asja väärtuse, omaniku, seotud kriminaalasja, võlausaldaja ja eelnenud täitemenetluse kohta). Lõike kohaselt toimetatakse määрус vallasaaja omanikule või seaduslikule valdajale kätte KrMS §-s 165 sätestatud korras, mis reguleerib kutse kättetoimetamist. Valik on tehtud lähtuvalt asjaolust, et mõned arestitud vallasaajad on hoiul juba aastaid ning puudub kindlus, et määрус lisamine e-toimikusse vastava kriminaalasja juurde isiku teavitamise garanteeriks. Samas ei võta säte kohtult siiski võimalust isikut elektrooniliselt või e-toimiku kaudu teavitada (lõiked 4 ja 4¹), kui pole kahtlust, et isiku teavitamine sel viisil õnnestub.

Täitekulude arvestuses eelnõu tulemusel põhjanevaid erisusi üldisest TMS-i loogikast ei teki: kui eseme suhtes täitetoiminguid tehtud ei ole, siis täitekulude nõudmise või mahaarvamise õigus puudub³⁹. Kui täitemenetlust on alustatud, kuid kohus vabastab arestitud vara aresti alt, sest täituril ei ole õnnestunud vara realiseerida aasta jooksul, tuleb endiselt lähtuda TMS § 38 lg-s 1 sätestatud üldreegist, mille kohaselt tasub täitekulud võlgnik. Selle põhjuseks on asjaolu, et mingi konkreetse vallasaaja aresti alt vabastamine ei tähenda, et isiku suhtes alustatud täitemenetlus lõpetatakse – nõue võidakse täita isiku muu vara arvelt.

Eelnõu § 2 punkt 23.

Muudatusega luuakse kriminaalmenetluse seadustikku eraldi jaotis Euroopa Liidu liikmesriikide vaheliseks koostööks kuriteoga seotud vara tuvastamisel, selleks vajaliku teabe vahetamisel ning vara käsutamise ajutisel piiramisel.

§ 489⁵⁶. Kohaldamisala ja pädevad asutused

Lõige 1 piiritleb jaotise kohaldamisala, milleks on koostöö Euroopa Liidu liikmesriikidega kuriteoga seotud vara tuvastamisel ja vara käsutamise ajutisel piiramisel kriminaaltulu direktiivi alusel.

Lõige 2 määratleb kuriteoga seotud vara mõiste. Kriminaaltulu direktiivi artikli 3 punktides 1–3 kasutatud mõisted tulu, vara ja kuriteovahend on üle kantud Eesti karistusõiguse terminoloogiasse. Kuriteoga saadud vara, kuriteo toimepanemise vahend ja vahetu objekt vastavad karistusseadustiku

³⁹ RKTk 3-2-1-78-03 p 14.

§-des 83 ja 83¹ kasutatavatele mõistetele, mis koos direktiivi mõistete viitega tagab kooskõla nii direktiivi kui ka Eesti karistusõigusega. Piirang „mille kohta on tehtud või võidakse teha vara arestimise või konfiskeerimise otsus“ tuleneb direktiivi artikli 9 lõike 1 esimesest lõigust ja piiritleb teabevahetuse eseme. Otsuse olemasolu teabevahetuse hetkel ei ole nõutav, vaid hõlmatud on ka vara, mille suhtes arestimise või konfiskeerimise otsus alles võidakse teha.

Lõige 3 määrab pädevateks asutusteks Politsei- ja Piirivalveameti ja prokuratuuri. Kriminaaltulu direktiivi artikli 5 lõige 1 nõuab vähemalt ühe kriminaaltulu tuvastamise üksuse määramist ega piira üksuste arvu. Piisab sellest, kui määratud asutused katavad ülesanded koos. Politsei- ja Piirivalveamet täidab teabevahetuse ülesandeid, olles ühtlasi 10. jaotise kohane ühtne kontaktpunkt ning prokuratuur annab loa teabe tõendina kasutamiseks (§ 489⁶²) ja teostab järelevalvet vara käsutamise ajutise piiramise üle (§ 489⁶⁰ koostoimes §-ga 141⁵).

Lõige 4 näeb ette, et teabevahetuse korraldus, kasutatav kanal ja edastatava teabe ulatus lähtuvad üldjuhul 10. jaotisest, millega on üle võetud direktiiv (EL) 2023/977. Säte võtab üle direktiivi artikli 9 lõike 5, mille kohaselt toimub kriminaaltulu tuvastamise üksuste vaheline teabevahetus turvalise teabevahetusvõrgu SIENA kaudu. Kuna Politsei- ja Piirivalveamet on koostöösks pädev asutus nii käesoleva jaotise kui ka 10. jaotise tähenduses, kasutatakse mõlemaks infovahetuseks SIENAt.

§ 489⁵⁷. Kuriteoga seotud vara tuvastamise teabevahetuse taotlus

Lõige 1 võtab üle kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõike 1 esimese lõike, mille kohaselt pädev asutus võib teise liikmesriigi pädeva asutuse taotlusel edastada kättesaadavat teavet, mida taotleb liikmesriik vajab kuriteoga seotud vara tuvastamisega seotud uurimiste läbiviimisel.

Lõige 2 määratleb teabe kättesaadavuse kahe kategooria kaudu, milleks on otsene ja viivitamatu juurdepääs ning õigus saada teavet teistelt asutustelt seaduse alusel. Kategooriad peegeldavad direktiivi artikli 6 ülesehitust, mis eristab teavet, millele üksustel peab olema kohene ja otsene juurdepääs, ning teavet, millele juurdepääs võib toimuda ka taotluse alusel. Kohese ja otsese juurdepääsuga teabe hulka kuuluvad artikli 6 lõike 2 kohaselt kinnistusraamat, rahvastikuregister, sõidukite register, ärireister, tegelike kasusaajate register ja pangakontode register. Taotluse alusel kättesaadav teave hõlmab artikli 6 lõike 3 kohaselt muu hulgas maksuandmeid, sotsiaalkindlustusandmeid, tolliandmeid ning teavet hüpoteekide, ülekannete ja kontojääkide kohta. Samuti on selline jaotus kooskõlas KrMS 10. jaotise § 508⁸⁸ jaotusega otse ja kaudselt juurdepääsetava teabe vahel.

Lõige 3 võtab üle kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõike 2, loetledes taotluse kohustuslikud andmed kaheksas punktis. Need hõlmavad taotluse eset, põhjendusi, menetluse laadi, kuriteo liiki, seost taotluse saanud liikmesriigiga, vara üksikasju, isikute identifitseerimiseks vajalikke andmeid ja kiireloomulisuse põhjendusi. Kui taotlus ei vasta nendele kriteeriumidele, ei too see kaasa automaatset rahuldamata jätmist. § 489⁵⁸ lõike 3 kohaselt on tegemist valikulise keeldumise alusega, millele peab eelnema konsultatsioon § 489⁵⁸ lõike 4 alusel, et taotluse esitanud asutus saaks puudused kõrvaldada ja taotlust täiendada.

§ 489⁵⁸. Taotluse täitmisest keeldumise alused

Paragrahv eristab kohustuslikke (lõige 1) ja valikulisi (lõiked 2 ja 3) keeldumise aluseid, järgides kriminaaltulu direktiivi struktuuri, kus osa piiranguid on sõnastatud teabe edastamise lubatavuse absoluutsete keeldudena (artikli 9 lõike 1 teine lause, artikli 2 lõige 4) ja osa liikmesriigi kaalutusõigusena (artikli 9 lõige 6).

Lõike 1 punkt 1 võtab üle direktiivi artikli 9 lõike 1 teise lause. Edastada tohib üksnes Europoli määruse (EL) 2016/794 II lisa B osa lõikes 2 loetletud kategooriatesse kuuluvaid isikuandmeid, mis hõlmavad kahtlustatavate ja seotud isikute identifitseerimisandmeid, kontaktandmeid, majandus- ja finantsandmeid ning muid Europoli analüüsitööks lubatud kategooriaid. Sellest loetelust on välistatud ekspertiisi abil isiku tuvastamiseks kasutatav teave (II lisa B osa lõike 2 alapunkti c alapunkt v), näiteks sõrmejäljed, DNA-profiilid ja hääleprofiil. Sätte konstruktsioon tähendab, et keelduda tuleb nii siis, kui taotletakse loetelust väljapoole jäävaid isikuandmeid, kui ka siis, kui taotletakse biomeetrilisi andmeid. Piirangu eesmärk on tagada, et teabevahetus toimuks Europoli määrusega kooskõlas olevas andmekaitseraamistikus. Biomeetriliste ja muude eriliigiliste identifitseerimisandmete vahetamine toimub teiste instrumentide alusel.

Lõike 1 punkt 2 tuleneb direktiivi artikli 9 lõike 1 esimesest lõikest ning sätestab, et kui pädeval asutusel ei ole taotletud andmetele juurdepääsu ega õigust neid teistelt asutustelt saada, ei ole teave § 489⁵⁷ lõike 2 tähenduses kättesaadav ning selle edastamine ei ole võimalik. Alus hõlmab ka olukorda, kus riigisisest õigusest tulenev kasutuspiirang või andmata jäetud luba välistab teabe edastamise.

Lõike 1 punktiga 3 võetakse üle direktiivi artikli 2 lõikest 4 tulenev kohaldamisala piirang. Teabevahetus toimub üksnes selliste kuritegude suhtes, mis on karistatavad vähemalt üheaastase vangistusega. Karistatavust hinnatakse Eesti õiguse järgi ning taotluse aluseks olev tegu peab olema karistusseadustiku kohaselt kuriteona karistatav vähemalt üheaastase vangistusega; taotleva riigi karistusmäär ei ole oluline.

Lõikega 2 võetakse üle direktiivi artikli 9 lõike 6 kaalutusõiguslikud keeldumise alused. Täitev riik võib taotluse täitmisest keelduda, kui see kahjustaks Eesti peamisi riiklikke julgeolekuhuve, ohustaks pooleliolevat kriminaalmenetlust, seaks otseselt ohtu isiku elu või kehalise puutumatuse või oleks taotluse eesmärki arvestades ilmselgelt ebaproportsionaalne või ebaoluline. Pädev asutus kaalub keeldumise põhjendatust igal üksikjuhtumil, arvestades ohu tõsidust ja teabevahetuse eesmärki.

Lõige 3 võimaldab taotluse rahuldamata jätta sisunõuetele mittevastavuse tõttu. Tegemist on kaalutusõigusliku alusega ning pädev asutus võib puuduliku taotluse täita, kui puudus sisulist menetlemist ei takista, või paluda konsultatsiooni käigus taotluse täiendamist.

Lõikega 4 võetakse üle direktiivi artikli 9 lõige 7, mille kohaselt konsulteeritakse enne taotluse rahuldamata jätmist taotluse esitanud asutusega ning tehakse talle teatavaks keeldumise põhjused. Kui keeldumise alus esineb üksnes taotluse osa puhul, tuleb ka keelduda üksnes osaliselt ning ülejäänud osas taotlus täita.

§ 489⁵⁹. *Taotluse täitmise tähtajad*

Paragrahviga võetakse üle kriminaaltulu direktiivi artikli 10, millega kehtestatakse teabevahetusele siduvad tähtajad, mis on direktiivi üks keskseid uuendusi võrreldes senise õigusraamistikuga.

Lõikes 1 eristatakse kolme olukorda. Taotlus, mis ei ole kiireloomuline, täidetakse seitsme päeva jooksul. Kiireloomulise taotluse tähtaeg sõltub teabe liigist ning on kaheksa tundi, kui taotlus puudutab teavet, millele pädeval asutusel on otsene juurdepääs, ja kolm päeva, kui taotlus puudutab teavet, mida pädev asutus taotleb teistelt asutustelt päringu alusel. Kaheksatunnine tähtaeg vastab direktiivi artikli 10 lõike 1 punktile b, mis seob selle andmebaasides ja registrites hoitava otsejuurdepääsuga teabega. Tähtaja lühidus on põhjendatud sellega, et sellise teabe väljastamine ei eelda teiste asutuste kaasamist. Taotluse kiireloomulisuse määrab ja seda põhjendab taotluse esitanud asutus § 489⁵⁷ lõike 3 punkti 8 alusel. Näiteks kui reede õhtul saabub kiireloomuline taotlus kahtlustatava Eestis asuva kinnisvara ja sõidukite kohta põhjendusega, et taotlevas riigis otsustatakse esmaspäeval vara arestimine, tuleb registritest nähtuv teave edastada kaheksa tunni jooksul olenemata nädalapäevast.

Lõigetega 2 ja 3 võetakse üle direktiivi artikli 10 lõikes 2 sätestatud tähtaja pikendamise mehhanism. Tähtaega võib pikendada, kui taotluse täitmine seitsme- või kolmepäevase tähtaja jooksul on ebamõistlikult koormav või kui kaheksatunnise tähtajaga taotluse esemeks olev teave ei ole vahetult kättesaadav (nt kui vastav andmebaas ei ole mingil põhjusel ajutiselt kättesaadav). Pikendamisest ja selle põhjusest teavitatakse taotluse esitanud asutust viivitamata ning teave edastatakse hiljemalt seitsme päeva jooksul esialgse seitsmepäevase tähtaja möödumisest või kolme päeva jooksul esialgse kaheksatunnise või kolmepäevase tähtaja möödumisest. Näiteks kui kolmepäevase tähtajaga taotlus hõlmab suurt hulka äriühinguid, mille kõigi kohta päringute tegemine ettenähtud aja jooksul on ebamõistlikult koormav, teavitab pädev asutus taotlejat pikendamisest ja edastab teabe hiljemalt kolme päeva jooksul esialgse tähtaja möödumisest.

Kriminaaltulu direktiivi artikli 10 lõike 2 sõnastus ei ole kolmepäevase tähtaja pikendamise osas järjekindel. Lõike esimese lause kohaselt võib pädev asutus teabe andmisega viivitada kahel juhul. Esimene puudutab lõike 1 punktis b nimetatud kaheksatunnise tähtajaga taotlust, mille esemeks olev teave ei ole vahetult kättesaadav. Teine puudutab lõike 1 punktis a nimetatud seitsmepäevase tähtajaga taotlust, mille täitmine on ebaproportsionaalselt koormav. Lõike teine lause näeb pikendatud tähtaja sõnaselgelt ette ka lõike 1 punktis c nimetatud kolmepäevase tähtaja puhul. Seega ei ole direktiivi sõnastusest selge, millist pikendamise alust on mõeldud kolmepäevase tähtaja puhul.

Teise lause viitest punktile c järeldub, et direktiiv kolmepäevase tähtaja pikendamist ei välista. Vastupidine tõlgendus jätaaks punkti c jaoks ette nähtud pikendatud tähtaja rakendusala. Esimeses lauses nimetatud kahest tingimusest saab punkti c puhul kohalduda üksnes ebamõistliku koormuse alus, sest punktis c peetakse silmas just sellist teavet, millele pädeval asutusel otsest juurdepääsu ei ole ja mis ei ole seetõttu kunagi vahetult kättesaadav. Kui pikendamine sõltuks sellest tingimusest, oleks see alati lubatud ja kolmepäevane tähtaeg kaotaks mõtte. Koormuse ebaproportsionaalsuse hindamine eeldab seevastu igal üksikjuhtumil eraldi kaalumist.

Kolmepäevane tähtaeg puudutab kiireloomulisi taotlusi, mille täitmiseks tuleb teavet küsida teistelt asutustelt. Just nende puhul võib täitmine ettenähtud aja jooksul osutada ebamõistlikult

koormavaks. Seetõttu võib eelnõu kohaselt pikendada ka kolmepäevast tähtaega, kui taotluse täitmine selle jooksul on ebamõistlikult koormav. Pikendamine ei ole automaatne ega vabasta pädevat asutust kohustusest edastada teave niipea kui võimalik.

Lõikega 4 võetakse üle direktiivi artikli 10 lõige 3, mille kohaselt tähtaja kulgemine algab taotluse kättesaamisest. Kuna teabevahetus toimub SIENA kaudu, on kättesaamise hetk tehniliselt tuvastatav. Kaheksatunnise tähtaja järgimine eeldab, et pädeva asutuse teabevahetusvõimekus on tagatud ka väljaspool tavapärast tööaega, sama nõue kehtib ka KrMS 10. jaotise ühtsele kontaktpunktile.

§ 489⁶⁰. Vara käsutamise ajutine piiramine rahvusvahelises koostöös

Paragrahviga võetakse koostoimes §-ga 141⁵ üle kriminaaltulu direktiivi artikli 11 lõige 3, mille kohaselt peab kriminaaltulu tuvastamise üksustel olema õigus võtta viivitamatuid meetmeid, kui esineb vahetu oht, et jälitatud ja kindlakstehtud vara kaob enne, kui teine liikmesriik jõuab esitada määruse (EL) 2018/1805 alusel arestimistunnistuse. Meetme otstarve on kõrvaldada ajaline lünk vara tuvastamise ja arestimisotsuse tunnustamise vahel, mille kestel vara omanik võib uurimisest teada saades vara võõrandada või kõrvaldada. Direktiivi põhjenduspunktis 23 on seda olukorda kirjeldatud eelkõige kiiresti kaduva vara, näiteks krüptovara näitel, ja juhtumina, kus taotluse saanud liikmesriigi pädevad asutused ei saa viivitamata meetmeid võtta, kuna selles riigis kriminaalmenetlust ei toimu.

Säte on üles ehitatud viitena §-le 141⁵ ning lisab üksnes rahvusvahelise koostöö eritingimused.

Piirata võib üksnes sellise vara käsutamist, mis on tuvastatud § 489⁵⁷ lõike 1 alusel esitatud taotluse täitmise käigus. Meede ei ole iseseisev volitus, vaid teabevahetuse tagajärg. Pädev asutus saab piirangut kohaldada vara suhtes, mille ta on teise liikmesriigi taotlust täites üles leidnud.

Kommenteeritava sätte alusel saab KrMS § 141⁵ meedet kohaldada ka siis, kui Eestis kriminaalmenetlust ei toimu. See on piiriülese menetluse olemuslik tunnus ja ühtlasi põhjus, miks § 141⁵ üldnormist ei piisa.

Piirangu kohaldamine eeldab, et on alust eeldada arestimistunnistuse esitamist Eestile määruse (EL) 2018/1805 alusel. Tingimus on direktiivi sõnastusega võrreldes täiendav ja põhjendatud proportsionaalsuse põhimõttega. Vara käsutamise piiramine riivab omandipõhiõigust (põhiseaduse § 32, Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 17) olukorras, kus Eestis kriminaalmenetlust ei toimu, mistõttu tugineb riive õigustus üksnes teise liikmesriigi menetluse perspektiivile. Meetme mõte on säilitada vara lühikeses ajaaknas välismaise uurimise teatavakssaamise ja arestimistunnistuse tunnustamise vahel. Kui arestimistunnistuse esitamine ei ole tõenäoline, puudub riivel legitiimne eesmärk ning meedet kohaldada ei tohi.

Eeldatavuse hindamisel ei saa selles menetlusstaadiumis nõuda määruse (EL) 2018/1805 kohaldamise tingimuste täielikku kontrolli, kuna arestimistunnistust ja selles sisalduvaid andmeid veel ei ole. Hinnang antakse teabevahetuse käigus edastatud andmete ja muul viisil saadud teabe põhjal. Alus eeldada arestimistunnistuse esitamist on olemas eelkõige siis, kui taotlej riik on tunnistuse esitamisest teatanud, kuid ka siis, kui muud asjaolud viitavad tunnistuse esitamisele,

näiteks kui taotlusest nähtub, et taotlevas riigis on arestimisotsuse tegemine ettevalmistamisel, või kui taotlev riik on teatanud kavatsusest vara arestida. Vastupidi ei ole alust eeldada tunnistuse esitamist, kui taotlusest nähtuvalt on tegemist üksnes vara kaardistamisega ilma varavastase meetme väljavaateta või kui taotlev riik on teatanud, et arestimist ei kavandata.

§ 489⁶¹. Omaalgatuslik teabeedastus

Paragrahviga võetakse üle kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõige 3, mille kohaselt peab pädevale asutusel olema võimalik edastada teisele liikmesriigile kuriteoga saadud või seotud vara puudutavat teavet ka omal algatusel. Omaalgatuslik teabeedastus on mõeldud olukordadeks, kus pädevale asutusele on tema ülesannete täitmisel saanud teatavaks teave, mis võib olla vajalik teise liikmesriigi kriminaaltulu tuvastamise üksuse ülesannete täitmiseks. Sellisel juhul ei pea Eesti pädev asutus ootama teise liikmesriigi taotlust, vaid võib asjakohase teabe edastada omal algatusel.

Lõikes 1 sätestatakse omaalgatusliku teabeedastuse eeldused. Edastada võib üksnes pädevale asutusele teadaolevat teavet kuriteoga seotud vara kohta ning seda juhul, kui on alust arvata, et teave on vajalik teise liikmesriigi direktiivi artikli 5 alusel määratud pädeva asutuse ülesannete täitmiseks. Säte ei pane pädevale asutusele kohustust hakata omaalgatusliku edastamise eesmärgil teavet täiendavalt koguma, vaid võimaldab edastada teavet, mis on tal juba olemas.

Omaalgatusliku edastamise ese on seetõttu kitsam kui taotluse alusel toimuva teabevahetuse ese. Taotluse alusel võib edastada ka teavet, mis on pädevale asutusele kättesaadav § 489⁵⁷ lõike 2 tähenduses, sealhulgas teavet, mida pädev asutus saab seaduse alusel küsida teistelt asutustelt. Omaalgatuslikult edastatakse seevastu teavet, mis on pädevale asutusele juba teada.

Kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõige 3 kohustab liikmesriiki looma õigusliku võimaluse omaalgatuslikuks teabeedastuseks, kuid ei kohusta pädevat asutust igal juhul teavet edastama. Pädev asutus peab igal üksikjuhtumil hindama, kas teave on vastuvõtva liikmesriigi pädeva asutuse ülesannete täitmiseks vajalik ja kas edastamine on kooskõlas käesolevas jaotises sätestatud piirangutega.

Lõikes 2 nähakse ette, et omaalgatuslikule teabeedastusele kohaldatakse § 489⁵⁸ lõigetes 1 ja 2 sätestatud keeldumise aluseid. See tähendab, et kohustuslikud piirangud, sealhulgas isikuandmete kategooriate piirang, teabe kättesaadavuse nõue ja karistatavuse künnis, kehtivad ka omaalgatusliku edastamise korral. Samuti võib pädev asutus jätta teabe edastamata, kui esineb mõni § 489⁵⁸ lõikes 2 sätestatud kaalutusõiguslik alus, näiteks kui edastamine kahjustaks Eesti peamisi riiklikke julgeolekuhuve, ohustaks pooleliolevat kriminaalmenetlust või seaks otseselt ohtu isiku elu või kehalise puutumatuse.

Lõikega 3 võetakse üle direktiivi artikli 9 lõike 3 teine lause, mille kohaselt tuleb omaalgatusliku teabeedastuse korral märkida põhjused, miks teavet peetakse vastuvõtvale pädevale asutusele vajalikuks. Põhjendamiskohustus aitab vastuvõtval asutusel hinnata teabe asjakohasust ja kasutatavust ning tagab, et omaalgatuslik edastamine põhineb konkreetsetel vajadusel, mitte üldisel või piiritlemata teabekogumisel.

§ 489⁶². Edastatava teabe kasutamise piirang

Paragrahviga võetakse üle kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõige 4 Eesti kui teabe edastaja poolelt.

Kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõike 4 kohaselt võib artikli 9 lõike 1 või 3 alusel edastatud teavet kasutada tõendina teabe saanud liikmesriigi kohtus või pädevas asutuses, kui teavet andev kriminaaltulu tuvastamise üksus ei ole märkinud teisiti. Tõendite lubatavuse üle otsustatakse teabe saanud liikmesriigi menetlusõiguse kohaselt.

Teabe tõendina kasutamise üle otsustab teabe saanud liikmesriik oma õiguse alusel, mille üks osa on ka ülevõetud direktiivi artikli 9 lõige 4. Eesti norm sätestab seetõttu üksnes selle, millal ja millise sisuga võib pädev asutus seada edastatavale teabele kasutuspiirangu. Direktiivi vaikereeglit (teabe kasutatavust tõendina vastupidise märke puudumisel) sätte tekstis ei korrata, kuna see ei ole Eesti õiguse reguleerimisese. Rakendamisel tähendab see, et märke tegemata jätmisel ei sea Eesti teabe kasutamisele takistusi ning tõendina kasutamine sõltub teabe saanud liikmesriigi menetlusõigusest.

Lõikes 1 sätestatakse pädeva asutuse õigus märkida teabe edastamisel, et edastatud teavet ei tohi kohtumenetluses tõendina kasutada või et selle kasutamine on lubatud üksnes märkes nimetatud tingimustel. Säte hõlmab nii taotluse alusel edastatavat teavet (§ 489⁵⁷ lõige 1) kui ka omaalgatuslikult edastatavat teavet (§ 489⁶¹), mis vastab direktiivi artikli 9 lõike 4 kohaldamisalale.

Märke tegemine võib olla põhjendatud näiteks juhtudel, kui teave pärineb kolmandalt riigilt, rahvusvaheliselt organisatsioonilt või muult allikalt, kelle seatud kasutustingimused ei võimalda teabe tõendina kasutamist. Samuti võib märke tegemine olla põhjendatud juhul, kui teabe avaldamine kohtumenetluses ohustaks isiku turvalisust või kahjustaks Eestis toimuvat kriminaalmenetlust.

Lõikes 2 sätestatakse prokuratuuri pädevus juhtudeks, kus edastatav teave puudutab Eestis toimuvat kriminaalmenetlust. Sellisel juhul võib teabe tõendina kasutamine teises liikmesriigis mõjutada Eestis pooleliolevat menetlust, sealhulgas selle taktikalist käiku, tõendite kogumise järjekorda ja menetluse varjatust. Kuna kohtueelset menetlust juhib ja seal kogutud tõendite avaldamise üle otsustab prokuratuur, on põhjendatud, et neil juhtudel otsustab märke tegemise prokuratuur.

Muudel juhtudel otsustab märke tegemise pädev asutus ise. Pädevusjaotus järgib § 489⁵⁶ lõike 3 loogikat, mille kohaselt täidab Politsei- ja Piirivalveamet teabevahetusega seotud ülesandeid ning prokuratuur ülesandeid, millel on seos kriminaalmenetlusega.

§ 489⁶³. Kriminaaltulu tuvastamise teabevahetuse ja kindlakstegemise taotluse esitamine

Paragrahv reguleerib olukorda, kus Eesti pädev asutus esitab teise liikmesriigi pädevale asutusele taotluse kuriteoga saadud või seotud vara jälitamiseks ja kindlakstegemiseks vajaliku teabe saamiseks. Sättega rakendatakse kriminaaltulu direktiivi artikli 5 lõike 2 punkti c ja artikli 9 lõiget 1 Eesti kui taotleva liikmesriigi vaates ning luuakse alus kasutada käesoleva jaotise teabevahetusmehhanismi ka Eesti menetluste huvides.

Lõige 1 määrab kindlaks taotluse esitamise põhilised eeldused. Esiteks esitatakse taotlus üksnes teise liikmesriigi sellisele pädevale asutusele, mis on määratud kriminaaltulu direktiivi artikli 5 alusel. Sellega tagatakse, et käesoleva jaotise alusel toimub teabevahetus kriminaaltulu tuvastamise

üksuste vahel ning muud liiki rahvusvaheline koostöö toimub selleks ette nähtud õiguslike instrumentide alusel. Teiseks võib taotluse esemeks olla teave, sealhulgas isikuandmed, mida on vaja kuriteoga seotud vara jälitamiseks ja kindlakstegemiseks. Kolmandaks peab taotlus olema seotud varaga, mille suhtes on Eesti õiguse järgi võimalik kohaldada tagamisabinõu või mille kohta võib olla võimalik esitada määruse (EL) 2018/1805 alusel arestimistunnistus.

Selline perspektiivinõue seob teabevahetuse konkreetse menetlusliku vajadusega ja välistab piiritlemata teabekogumise. Samuti vastab see § 489⁵⁶ lõike 2 loogikale, mille kohaselt puudutab teabevahetus üksnes vara, mille suhtes on tehtud või võidakse teha vara arestimise või konfiskeerimise otsus. Näiteks on taotluse esitamine lubatud juhul, kui Eesti kriminaalmenetluses tekib põhjendatud kahtlus, et kriminaaltulu on paigutatud teises liikmesriigis asuvasse kinnisvarasse ja selle vara suhtes võib olla vajalik esitada arestimistunnistus konfiskeerimise tagamiseks.

Taotluse esitab pädev asutus. Kui vara jälitamise või kindlakstegemise vajadus tekib muul menetlusasutusel, pöördub ta pädeva asutuse poole riigisisese töökorralduse kohaselt. Taotlus edastatakse SIENA kaudu, mille kasutamise tagab Politsei- ja Piirivalveamet § 489⁵⁶ lõike 4 alusel.

Lõige 2 näeb ette, et Eesti esitatavale taotlusele kohaldatakse samu sisunõudeid, mis kehtivad Eestile esitatava taotluse puhul.

§ 489⁶⁴. Saadud teabe kasutamise piirang

Paragrahv annab Eestis siduva õigusliku toime kasutuspiirangule, mille on teabe edastamisel seadnud teise liikmesriigi pädev asutus. Sellega rakendatakse kriminaaltulu direktiivi artikli 9 lõiget 4 Eesti kui teavet saava liikmesriigi vaates.

Direktiivi artikli 9 lõige 4 lähtub kahest põhimõttest. Kui teabe edastanud kriminaaltulu tuvastamise üksus ei ole märkinud teisiti, võib saadud teavet kasutada tõendina teabe saanud liikmesriigi kohtus või pädevas asutuses selle liikmesriigi menetlusõiguse kohaselt. Kui edastav asutus on teabe kasutamisele seadnud piirangu või tingimused, tuleb neid järgida.

Kasutuspiirangu puudumisel saab teabe tõendina kasutamise üle otsustada Eesti menetlusõiguse üldiste reeglite alusel ning seda ei ole vaja seaduses eraldi sätestada. Kriminaalmenetluse seadustiku üldnormid reguleerivad tõendi lubatavust ja tõendite hindamist ning kohus hindab tõendeid kogumis oma siseveendumuse järgi.

Kui edastav asutus on teabe kasutamisele seadnud piirangu, tuleb selle järgimiseks ette näha selge riigisisene alus. Sellise piirangu siduvus ei tulene Eesti kehtivast kriminaalmenetlusõigusest automaatselt. Ilma käesoleva paragrahvita puuduks selge alus, mis kohustaks menetlusasutust järgima välisriigi pädeva asutuse seatud kasutuspiirangut. Paragrahv loob selle aluse ning tagab, et teavet kasutatakse Eestis edastanud liikmesriigi seatud raamides.

Kasutuspiirang võib puudutada eelkõige teabe tõendina kasutamist või seada teabe kasutamisele konkreetseid tingimusi. Kui edastav asutus keelab teabe kasutamise tõendina, tuleb tõendamist vajavad asjaolud kindlaks teha muude tõenditega, näiteks Euroopa uurimismääruse alusel kogutud dokumentidega. Selline piirang ei välista siiski teabe kasutamist uurimise suunamiseks, täiendavate

järelepärimiste tegemiseks või tagamisabinõude ettevalmistamiseks, kui edastav asutus ei ole seadnud laiemat kasutuskeeldu. Piirang puudutab sellisel juhul teabe kasutamist tõendina, mitte teabe kasutamist üldiselt.

Edastav asutus võib kasutamisele seada ka muid tingimusi, näiteks lubada teabe kasutamise üksnes taotluse aluseks olnud menetluses või nõuda enne teabe tõendina kasutamist eelnevat teavitamist või nõusolekut. Sellised tingimused on Eesti menetlusasutusele siduvad. Kui edastav asutus piirangu hiljem kõrvaldab või annab teabe tõendina kasutamiseks nõusoleku, ei ole enam takistust, mida käesoleva paragrahvi alusel järgida. Nõusoleku taotlemist paragrahv eraldi ei reguleeri, sest see toimub teabevahetuse tavakorras sama kanali kaudu, mille kaudu teave saadi.

Eelnõu § 2 punktid 24 ja 25.

Muudatustega täiendatakse kriminaalmenetluse seadustiku normitehnilist märkust viitega kriminaaltulu direktiivile ning jäetakse välja viide direktiivile, mis uue direktiiviga asendatakse.

Paragrahviga 3 muudetakse kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seadust.

Paragrahv koosneb ühest punktist.

Muudatusega täiendatakse KrMSRS-i §-ga 25¹¹, mille kohaselt arvestatakse KrMS § 422¹ lg-s 1 sätestatud tähtaegade kulgemist alates kõnesoleva rakendussätte jõustumisest (eeldusel, et muudatuste jõustumise ajaks on juba jõustunud kohtuotsus, mille alusel saaks täitemenetlust läbi viia, või on alustatud mingi eseme suhtes täitemenetlusega). Normi eesmärk on anda selged tähtajad, mille täitumisel on võimalik vallasasjad tagastada või neist muul viisil vabaneda.

Paragrahviga 4 muudetakse politsei ja piirivalve seadust.

Paragrahv koosneb neljast punktist.

Eelnõu § 4 punkt 1.

Muudatusega sätestatakse Politsei- ja Piirivalveameti ülesanded kriminaaltulu tuvastamise üksusena. Säte võimaldab üheselt näidata, et Eesti on täitnud direktiivist tuleneva kohustuse määrata kriminaaltulu tuvastamise üksus, ning annab neid ülesandeid täitvatele ametnikele selge õigusliku aluse oma tegevuses sättele tugineda. Paragrahv määrab kindlaks üksuse korraldusliku paiknemise ja põhiülesanded ning reguleerib koostööd teiste pädevate asutustega. Säte ei muuda uurimisasutuste senist pädevusjaotust ega anna kuriteoga seotud vara tuvastamist Politsei- ja Piirivalveameti ainupädevusse.

Lõike 1 kohaselt täidab Politsei- ja Piirivalveamet kriminaaltulu tuvastamise üksuse ülesandeid selleks määratud struktuuriüksuse kaudu. Säte võimaldab määrata ülesandeid täitva struktuuriüksuse ameti sisemise töökorraldusega.

Lõikes 2 loetletakse Politsei- ja Piirivalveameti peamised ülesanded kriminaaltulu tuvastamise üksusena. Punktid 1 ja 2 võtavad üle direktiivi artikli 5 lõike 2 punktides a ja b sätestatud vara tuvastamise ülesanded. Punkt 3 põhineb direktiivi artikli 18 lõikel 3, punkt 4 artikli 5 lõikel 4 ning punkt 5 artikli 5 lõike 2 punktil c ja artiklitel 30–31. Punkti 6 kohaselt täidab Politsei- ja

Piirivalveamet ka muid seadusest, Euroopa Liidu õigusaktist või välislepingust tulenevaid kriminaaltulu tuvastamise üksuse ülesandeid, mistõttu ei ole loetelu ammendav. Sätte eesmärk ei ole korrata Politsei- ja Piirivalveameti üldist pädevust süütegude menetlemisel, vaid määratleda ülesanded, mis tulenevad kriminaaltulu tuvastamise üksuse rollist.

Kolmas lõige võimaldab Politsei- ja Piirivalveametil taotleda lõikes 2 nimetatud ülesande täitmiseks koostööd asjaomaselt pädevalt asutuselt. Koostöö võib seisneda muu hulgas vajaliku teabe edastamises või asjaomase asutuse pädevusse kuuluva toimingu tegemises. Lõige ei anna Politsei- ja Piirivalveametile iseseisvat alust piiratud juurdepääsuga teabe saamiseks. Teabe saamine, andmekogudele juurdepääs ja muu koostöö toimub selleks seaduses sätestatud alustel ja korras.

Sätte viimases lõikes täpsustatakse, et paragrahv ei piira Politsei- ja Piirivalveameti teiste struktuuriüksuste ega teiste uurimisasutuste või pädevate asutuste seadusest tulenevaid ülesandeid. Kuriteoga seotud vara tuvastamine ning selle arestimise, konfiskeerimise, kannatanule tagastamise või hüvitamise tagamine ei muutu kriminaaltulu tuvastamise üksuse ainupädevuseks. Lõike eesmärk on säilitada senine pädevusjaotus ja vältida vastupidist tõlgendust.

Eelnõu § 4 punkt 2.

Muudatusega sätestatakse Politsei- ja Piirivalveameti ülesanded kriminaaltulu haldamise üksuse ülesannete ajutise täitjana. Sellega võetakse üle direktiivi artiklist 22 tulenev kohustus määrata vähemalt üks pädev asutus, kes täidab arestitud ja konfiskeeritud vara haldamisega seotud kriminaaltulu haldamise üksuse ülesandeid kuni vara võõrandamiseni lõpliku konfiskeerimisotsuse alusel. Direktiivi kohaselt võib kriminaaltulu haldamise üksus hallata vara ise või tagada selle tõhusa haldamise, pakkudes tuge ja eksperditeadmisi vara haldamise eest vastutavatele pädevatele asutustele. Eelnõuga valitakse viimane lahendus.

Politsei- ja Piirivalveamet määratakse ajutiselt tuge ja eksperditeadmisi pakkuvaks üksuseks, kuid talle ei anta teiste asutuste vastutusalas oleva vara vahetu haldamise ülesandeid. Ajutine lahendus on vajalik, sest direktiiv tuleb Eesti õigusesse üle võtta 23. novembriks 2026, kuid Justiits- ja Digiministeeriumi juhitud arestitud ja konfiskeeritud vara keskse haldusüksuse loomise projekt on alles ettevalmistamisel. Projekti ajakava kohaselt valmistatakse 2027. aastal ette üksuse esialgne käivitamine ning 2029. aastal on kavandatud üksuse ja IT-lahenduse täiemahuline rakendamine.

Kavandatud säte ei muuda arestitud ja konfiskeeritud vara haldamise senist pädevus- ega vastutusjaotust. Vara vahetu haldamise eest vastutab ka edaspidi asutus, kelle pädevuses see kehtiva õiguse kohaselt on. Politsei- ja Piirivalveameti ülesanne piirdub teiste uurimisasutuste ja prokuratuuri toetamise ning neile eksperditeadmiste pakkumisega. Selliselt ei panda Politsei- ja Piirivalveametile uusi ülesandeid, sest juba kehtiva õiguse alusel jagab Politsei- ja Piirivalveameti juures tegutsev kriminaaltulu tuvastamise büroo oma eksperditeadmisi keerulisema vara arestimisel (nt krüptovara) ja logistikabüroo pakub teistele uurimisasutustele tuge konfiskeeritud varade müümisel. Kriminaaltulu haldamise üksuse ülesannete täitmise ulatus ja prioriteedid määratakse Politsei- ja Piirivalveameti olemasolevat ressursi arvestades. See võib teatud juhtudel

tähendada ka ressursi puudumise tõttu vara haldamisega seotud toe ja eksperditeadmiste jagamisest keeldumist.

Lõike 1 kohaselt täidab Politsei- ja Piirivalveamet kriminaaltulu haldamise üksuse ülesandeid, pakkudes teistele uurimisasutustele ja prokuratuurile tuge ja eksperditeadmisi arestitud ja konfiskeeritud vara tõhusaks haldamiseks ning selle planeerimiseks. Tugi võib seisneda eelkõige vara säilitamiseks, hoiustamiseks, hindamiseks, võõrandamiseks või muu sobiva haldamisviisi valimiseks vajalike teadmiste ja senise praktilise kogemuse jagamises.

Lõikega 2 võetakse üle direktiivi artikli 22 lõike 2 punktides b ja c sätestatud koostöökohustus. Politsei- ja Piirivalveamet teeb kriminaaltulu haldamise üksuse ülesannete täitmisel koostööd vara jälitamise, tuvastamise, arestimise ja konfiskeerimise eest vastutavate uurimisasutuste ja prokuratuuriga ning teiste vara haldamise eest vastutavate asutustega. Piiriülestes juhtumites hõlmab see koostööd teiste Euroopa Liidu liikmesriikide ja kolmandate riikide pädevate asutustega, sh teiste vara haldamise kesksuse kontaktpunktiks määratud asutustega. Samas ei tähenda see, et kogu rahvusvaheline koostöö peaks toimuma läbi Politsei- ja Piirivalveameti, ka teistel vara haldamisega tegelevatel uurimisasutustel (eelkõige Maksu- ja Tolliamet, Kaitsepolitseiamet ja Keskkonnaamet) säilib kohustus ja võimalus suhelda enda koostööpartneritega otse ilma Politsei- ja Piirivalveametit kaasamata.

Lõige 3 piiritleb Politsei- ja Piirivalveameti vastutuse. Paragrahv ei pane ametile teiste uurimisasutuste vastutusalas oleva vara hoidmise, hooldamise, väärtuse säilitamise, realiseerimise ega muu vahetu haldamise kohustust. Samuti ei piira säte teiste uurimisasutuste seadusest tulenevat pädevust ega vastutust nende menetlustes arestitud või konfiskeeritud vara suhtes. Seega jääb iga asutus vastutama tema pädevuses oleva vara kohta otsuste tegemise ja nende täitmise eest. Selline piiritlemine tagab, et ajutise lahendusega ei kaasne Politsei- ja Piirivalveametile vaikimisi uusi vara vahetu haldamise kohustusi, millega kaasneks täiendav ressursikulu.

Eelnõu § 4 punkt 3.

Muudatusega nähakse ette rakendussäte, mis ütleb, et Politsei- ja Piirivalveamet täidab PPVS §-s 4² sätestatud kriminaaltulu haldamise üksuse ülesandeid ajutiselt kuni 2028. aasta 31. detsembrini. Ajutine lahendus võimaldab täita direktiivi artiklist 22 tuleneva kohustuse, määramata Politsei- ja Piirivalveametit püsivaks kriminaaltulu haldamise üksuseks.

Ajutiseks tähtjaks määratud 31. detsember 2028 lähtub sellest, et Justiits- ja Digiministeeriumi juhtimisel käivitatakse tõenäoliselt selleks ajaks arestitud ja konfiskeeritud vara keskne haldusüksus (AMO), kellele Politsei- ja Piirivalveameti ajutiselt täidetavad ülesanded edaspidi üle antakse. Kui AMO alustab tegevust enne 2028. aasta 31. detsembrit, tunnistatakse PPVS § 4² kehtetuks ja ülesanded antakse AMO-le üle enne rakendussättes nimetatud tähtpäeva.

AMO lõplik asukoht, töökorraldus, ülesannete täpne ulatus ja rahastamismudel otsustatakse eraldi Justiits- ja Digiministeeriumi Danske Banki projekti tulemusel. Projektis võrreldakse muu hulgas kesksuse loomist prokuratuuri, Politsei- ja Piirivalveameti, Riigi Tugiteenuste Keskuse või muu asutuse juurde ning iseseisva üksuse ja erasektorit kaasava hübriidmudeli võimalusi.

Eelnõu § 4 punkt 4.

Muudatusega täiendatakse politsei ja piirivalve seaduse normitehnilist märkust viitega kriminaaltulu direktiivile.

Paragrahviga 5 muudetakse süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadust.

Paragrahv koosneb neljast punktist.

Punktidega 1 ja 2 täiendatakse süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse § 5 lõike 1 punkti 5 ja lõiget 5, et seaduses sätestatud alustel hüvitataks ka vara käsutamise ajutise piiramisega tekitatud kahju. Muudatus on vajalik, kuna eelnõuga nähakse ette uus kriminaalmenetluse tagamise vahend, mille kohaldamisega võib isikule tekkida hüvitatav kahju.

Punktiga 3 täpsustatakse seaduse § 10 lõikes 1 varalise kahju hüvitamise piirmäära. Kuueprotsendilist aastast intressimäära kohaldatakse ka arestitud vara võõrandamisest saadud rahasumma arestimisega ning vara käsutamise ajutise piiramisega tekitatud kahju hüvitamisel.

Punktiga 4 täiendatakse süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse normitehnilist märkust viitega kriminaaltulu direktiivile.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõu kohaselt võetakse kasutusele järgmised terminid.

Iseseisev konfiskeerimine. See on kasutatav katustermin konfiskeerimismeetmete kohta, mille kohaldamise eelduseks ei ole isiku süüditunnistamine kuriteos. Siia alla kuuluvad KarS §-s 83³ sätestatud süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine ja KarS §-s 83⁴ sätestatud seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine. Iseseisev konfiskeerimine erineb seega KarS §-des 83 ja 83¹ sätestatud konfiskeerimisest, mis eeldavad, et keegi oleks süüdi tunnistanud selles kuriteos, millest konfiskeeritav vara pärineb. Samuti erineb see KarS §-s 83² sätestatud laiendatud konfiskeerimisest, mille kohaldamise eelduseks on isiku süüditunnistamine majandusliku kasu saamise eesmärgil toimepandud kuriteos. Iseseisva konfiskeerimise menetlus toimub eelnõu kohaselt KrMS-i lisatavas 16². peatükis sätestatud korras.

Süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine. Süüdimõistva otsuseta konfiskeerimise all mõistetakse kriminaaltulu direktiivi artiklile 15 vastavat konfiskeerimismeedet. Kuigi ingliskeelset terminit *non-conviction-based confiscation* kasutatakse laiemalt ka süüdimõistmisest sõltumatu konfiskeerimise üldnimetusena, kasutatakse seda eelnõus kitsamas tähenduses artikli 15 kohaldamisala tähistamiseks. Direktiivi artikkel 15 näeb ette konfiskeerimise olukorras, kus alustatud kriminaalmenetlust ei ole võimalik jätkata kahtlustatava või süüdistatava haiguse, surma, menetlusest kõrvalehoidumise tõttu või juhul, kui alla viieteistaastane aegumistähtaeg möödub pärast kriminaalmenetluse alustamist. Eelnõu kohaselt saab süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimist kohaldada KarS § 83³ alusel.

Seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine. Termin tähistab eelnõukohases KarS §-s 83⁴ sätestatud konfiskeerimismeedet, millega võetakse üle direktiivi artiklis 16 sätestatud meede *confiscation of unexplained wealth linked to criminal conduct*. Direktiivi järgi kohaldub see meede olukorras, kus artiklites 12–15 sätestatud konfiskeerimismeetmeid ei saa riigisisese õiguse kohaselt kohaldada. Konfiskeerimise esemeks võib olla kuriteo uurimise käigus tuvastatud vara, kui kohus on veendunud, et vara pärineb kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegelikust tegevusest, mis võib otseselt või kaudselt anda olulist majanduslikku kasu. Eelnõu kohaselt on seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine võimalik KarS § 83⁴ alusel ka muude seaduses sätestatud tingimustele vastavate kuritegude puhul. Meetme kohaldamise eelduseks on, et asjaolud annavad selgelt ülekaaluka tõenäosuse järelduseks, et vara on saadud kuritegeliku tegevuse tulemusena.

Vara käsutamise ajutine piiramine. See on uus edasilükkamatul juhul kohaldatav menetlusabinõu, mis võimaldab uurimisasutusel ajutiselt keelata vara käsutamise, kui see on vajalik varalise nõude tagamiseks ja sama eesmärgi ei ole võimalik saavutada muu tagamisabinõuga. Abinõu on ajaliselt rangelt piiratud ja allutatud prokuratuuri kontrollile: prokuratuuri tuleb korraldusest viivitamata teavitada ning prokuratuur otsustab, kas käsutuspiirangu kohaldamist jätkata ja esitada eeluurimiskohtunikule taotlus vara arestida või muu vara tagamise abinõu kohaldada. Kui kohtulikku luba seitsme tööpäeva jooksul ei anta, tuleb vara käsutamise piiramine lõpetada.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu on vahetult seotud Euroopa Liidu õigusega. Eelnõuga viiakse Eesti õigus kooskõlla uue kriminaaltulu direktiivi nõuetega. Seletuskirjale on lisatud kriminaaltulu direktiivi ja Eesti õigusaktide vastavustabel (lisa 1).

Kriminaaltulu direktiivi ülevõtmisel on lähtutud minimaalsuse põhimõttest. Laiemad lahendused on kavandatud üksnes juhul, kui need on eelnõu koostamisse kaasatud uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute esindajate hinnangul Eesti oludes vältimatult vajalikud ja proportsionaalsed kuritegevuse tasuvuse vähendamiseks või selleks, et direktiivis ette kirjutatud lahendused haakuksid loogiliselt Eesti õiguskorraga.

Alljärgnevas tabelis on esitatud meetmed, mis eelnõu kohaselt ületaksid direktiivi kohaselt minimaalselt nõutavat.

Valdkond	Eesti valik	Direktiivi nõue	Põhjendus
Seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine	Seletamatu päritoluga vara saab konfiskeerida seaduses piiritletud kuritegude puhul, mis on toime pandud grupi poolt, kuritegeliku ühenduse tuvastamist KarS mõistes ei nõuta	Direktiiv võimaldab sätestada, et seletamatu päritoluga vara konfiskeeritakse üksnes juhul, kui: • see vara on saadud kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegeliku	Kuritegeliku vara saamiseks ei tegutseta alati püsiva ja selgelt määratletud kuritegeliku ühendusena. Näiteks kelmuste puhul võivad eri isikud tegutseda kooskõlastatult, jagades omavahel kannatanute petmise, raha vastuvõtmise,

		käitumise tulemusena; • kui selline käitumine võib otseselt või kaudselt tuua märkimisväärset majanduslikku kasu; kui see vara on eelnevalt arestitud kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuriteo uurimise käigus.	edasikandmise ja varjamise ülesandeid, ilma et nende koostöö vastaks kõigile kuritegeliku ühenduse tunnustele. Seetõttu võimaldab eelnõu seletamatu päritoluga vara konfiskeerida ka seaduses ammendavalt loetletud raskemate kuritegude puhul, kui kuritegu on toime pandud grupis.
Laiendatud konfiskeerimine	Eelnõuga loobutakse senisest kitsast kuritegude loetelust, mille puhul saab laiendatud konfiskeerimist kohaldada ja näha ette, et see on KarS § 83 ² eeldustel võimalik kõigi majandusliku kasu saamise eesmärgil toime pandud kuritegude puhul.	Direktiiv nõuab laiendatud konfiskeerimise võimalust kuritegude puhul, mis kuuluvad direktiivi kohaldamisalasse ja mille eest ettenähtud karistuse ülemmäär on vähemalt 4-aastane vangistus.	Senine kataloog oli ebatäielik ja loogiliste vastuoludega. Eesmärgipõhine lahendus võimaldab arvestada kuritegevuse muutuvate vormidega ja konkreetse kuriteo tegeliku majandusliku kasu saamise eesmärgiga. Eesmärgi tõendamise kohustus on prokuratuuril.
Vara käsutamise ajutine piiramine	Eelnõuga antakse uurimisasutustele vara käsutamise ajutise piiramise õigus, allutades meetme 24 tunni jooksul kohustuslikule prokuratuuri kontrollile.	Direktiiv nõuab kriminaaltulu tuvastamise üksusele viivitamatu meetme kohaldamise võimalust vähemalt piiriüleses koostöös vara säilitamiseks kuni arestimisotsuse tegemiseni.	Tegemist on olulise uue meetmega, mis võimaldab uurimisasutusel kiirelt reageerida sekunditega kaduda võiva kuritegeliku vara peitmisele. Direktiivi kohaselt on selline meede kohustuslik teise liikmesriigi alustatud menetluses, kuid sama meedet on vaja ka Eesti kriminaalmenetlustes. Meede on erandlik ja ajutine: seda võib kasutada vaid edasilükkamatul juhul, kui sama eesmärki ei saa saavutada muu tagamisabinõuga. Samuti allub piirang juba 24 tunni jooksul prokuratuuri kontrollile, kes peab piirangut jätkates

			valmistama ette arestimistaotluse.
Arestitud vara võõrandamine kriminaalmenetluse ajal	Eelnõu võimaldab võõrandada arestitud vara kohtu loal enne konfiskeerimist ning omaniku ja prokuratuuri või avalik-õigusliku nõudeavalduse esitaja nõusolekul ilma kohtu loata. Kohus võib vara arestimisel anda vara võõrandamiseks ette tingimuslik luba.	Direktiiv nõuab võimalust võõrandada arestitud vara enne lõplikku konfiskeerimist, kui vara väärtus võib kiiresti väheneda, selle hoidmise kulu on ebaproportsionaalne või vara säilitamiseks on vajalikud eritingimused või eksperditeadmisi.	Lahendus võimaldab vältida korduvat kohtusse pöördumist ning reageerida õigel ajal vara väärtuse vähenemisele või hoiukulude kasvule. Omaniku nõusolekuta võõrandamine eeldab kohtu luba, kohtu määrus on vaidlustatav ning võõrandamisest saadud raha arestitakse vara asemel.

6. Seaduse mõjud

6.1 Eelnõu mõjudest üldiselt ja taust

Käesoleva eelnõu peamine eesmärk on tõhustada kriminaaltulu tuvastamist, arestimist ja konfiskeerimist. Muudatuste mõju avaldub riigivalitsemise, siseturvalisuse ja rahvusvahelise koostöö valdkonnas. Muudatused puudutavad kõigi kriminaalmenetluste läbiviimist, kuid iseäranis tugevalt varalise kasu saamise eesmärgil toimepandud kuritegude menetlemist. Eelnõuga võetakse Eesti õigusesse üle EL kriminaaltulu direktiiv

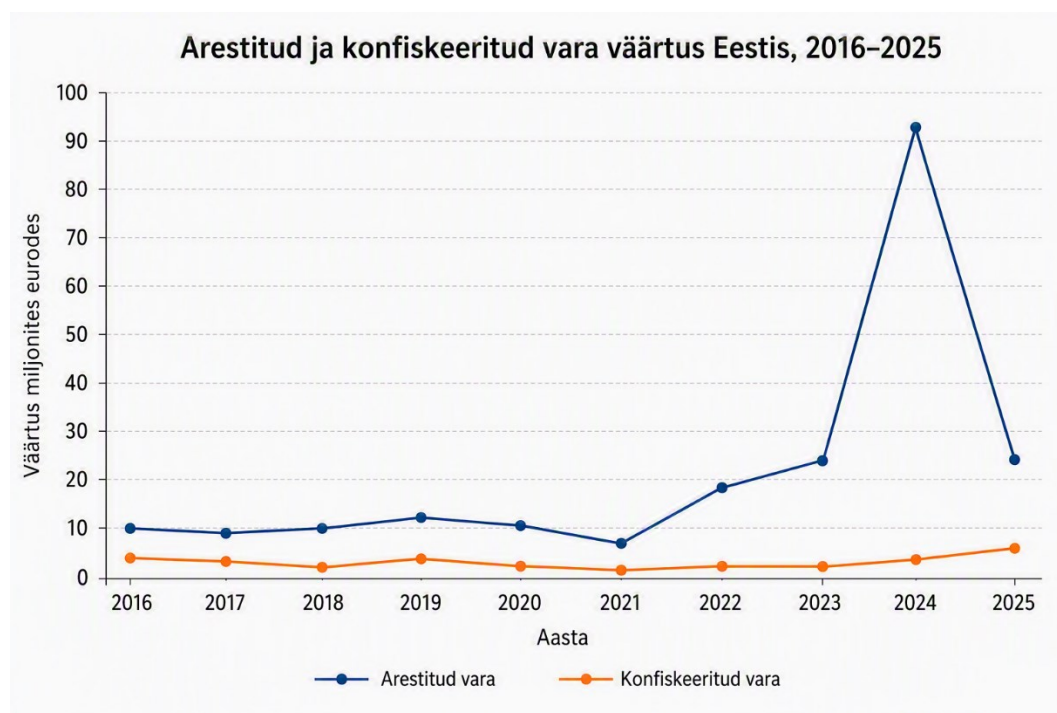
Eelnõu peamised sihtrühmad on uurimisasutused (eelkõige Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Maksu- ja Tolliamet, Keskkonnaamet), prokuratuur, kohtud, arestitud ja konfiskeeritud vara haldavad riigiasutused (eelkõige PPA, aga ka MTA, KeA, KAPO) ning isikud, kelle vara suhtes kohaldatakse konfiskeerimist. Kõige suurem arestitud ja konfiskeeritud varade haldaja on PPA, kelle värskeima ülevaate (2020-2025) järgi kulus kriminaalmenetluses ära võetud vara haldamisele ning hoiustamisele selles ajavahemikus ligikaudu 6 miljonit eurot. Kaudsed sihtrühmad on kuriteos kannatanud ja äriühingud, keda mõjutab kuritegeliku kapitali liikumine seaduslikku majandusse.

Muudatuste mõju ulatus on sihtrühmade lõikes erinev. Uusi konfiskeerimisaluseid rakendatakse piiratud arvus kriminaalmenetlustes, kuid konkreetsele isikule võib mõju olla ulatuslik, kuna konfiskeerimisega kaasneb omandiõiguse kaotamine. Uurimisasutustele, prokuratuurile ja kohtutele avaldub mõju eelkõige uue menetluspraktika kujundamise, tõendite hindamise ning koolitusvajaduse kaudu. Samuti ka võimaliku töökoormuse kasvu näol nt rahvusvahelises koostööst tulenevate päringute arvu suurenemise näol.

Kuritegevuse aastaraamatu andmetel arestiti 2025. aastal 163 kriminaalasjas kokku vara 24 419 359€ väärtuses. Suurem osa nendest kriminaalasjadest (135) saatis prokuratuuri Politsei- ja

Piirivalveamet.⁴⁰ Justiits- ja Digiministeeriumi 2025. aastal tehtud analüüs⁴¹, kus mh viidi läbi ekspertintervjuud praktikutega (Harju Maakohus, Riigiprokuratuur, Keskkriminaalpolitsei koosseisu kuuluv kriminaaltulu tuvastamise büroo, Rahapesu Andmehüroo) leidis, et 2024. aastal jäi umbes pool (55%) arestitud varast konfiskeerimata ning suur osa (76%) konfiskeeritud kriminaaltulust oli seotud narkokuritegudega. Kuigi vara arestimise üldpilt oli mitmekesisem, siis kolmandikul (36%) juhtudest arestiti/konfiskeeriti ainult sularaha.

Umbes viiendikul (19,5%) juhtudest andis arestitud vara liik tunnistust, et kriminaalasjas on tehtud (enne avalikke toiminguid) sihipäraseid toiminguid vara tuvastamiseks: kinnisvarale seatud hüpoteegid, nõudeõigused või muud sellised esemed/õigused, mida kindlasti ei ole võimalik tuvastada läbiotsimise käigus või tavapärase pangapäringuga. See tähendab viiest juhtumist neljal piirduti kuritegeliku vara tuvastamisel üksnes pealiskaudse analüüsi ja üldiste menetlustoimingute läbiviimisega.

Joonis 1. Arestitud ja konfiskeeritud vara väärtus Eestis aastatel 2016–2025, mln eurodes.⁴² Suurem arestimise väärtus 2024. aastal oli seotud ühe suuremahulise kriminaalasjaga.

Euroopa Komisjoni mõjuhinna⁴³ kohaselt on organiseeritud kuritegevus muutunud üheks olulisemaks julgeolekuohuks Euroopa Liidus. Kuritegelikud ühendused tegutsevad üha enam

⁴⁰ Kuritegevus 2025 (2026). Allikas: [Kriminaalmenetlus | Kuritegevus 2025](#), vaadatud 15.09.2026

⁴¹ Neering, A. L., Pallo, K.-H., 2025. Kriminaaltulu jälitamise, tuvastamise, arestimise ja konfiskeerimise analüüs. Justiits- ja Digiministeerium.

⁴² Andmed pärinevad: Ombler, M., 2024. Kuritegevuse varalise mõjutamise tööühma raport. Siseministeerium. lk 38. [Kuritegevuse varalise mõjutamise tööühma raport.pdf](#), Kuritegevuse statistika (2023–2025). Allikas: <https://www.justdigi.ee/kuritegevuse-statistika>, vaadatud 15.09.2026, Prokuratuuri aastaraamat. Allikas: <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/index.php/>, vaadatud 15.09.2026

⁴³ Euroopa Komisjoni rände ja siseasjade peadirektoraat (2022). Allikas: [EUR-Lex - 52022SC0245 - EN - EUR-Lex](#), vaadatud 14.09.2026

piiriüleselt, kasutavad keerukaid äri- ja finantsskeeme ning varjavad kuritegelikku vara lähedaste isikute, varifirmade ja rahvusvaheliste rahavoogude kaudu. Organiseeritud kuritegevuse peamine ajend on majanduslik kasu, mis ulatub aastase tulu lõikes vähemalt 139 miljardi euron. Mõjuhinnang järeldas sellest, et kehtiv Euroopa Liidu raamistik pole olnud piisavalt tõhus, et võtta kuritegelikelt ühendustelt ära nende rahalist ressursi.

Mõjuhinnang tõi välja kolm peamist probleemi, mille kõrvaldamine on direktiivi eesmärgiks:

- Esiteks ei suuda õiguskaitseasutused sageli kuritegelikku vara piisavalt kiiresti tuvastada ja arestida. Finantsuurimisi ei alustata kõigis liikmesriikides süsteemselt ning uurimisel keskendutakse sageli süüteo tõendamisele, mitte kuritegeliku vara leidmisele.
- Teiseks on vara haldamise süsteemid killustatud ja ebaühtlased, mistõttu arestitud vara kaotab menetluse kestel väärtust ning selle säilitamine muutub kulukaks.
- Kolmandaks ei võimalda täna kehtivad konfiskeerimise võimalused piisavalt tõhusalt reageerida organiseeritud kuritegevuse skeemidele, kus vara peidetakse kolmandate isikute kaudu, kuritegelikku päritolu varjatakse või kuritegelik tegevus kestab pika aja vältel.

Justiits- ja Digiministeeriumi ekspertintervjuud praktikutega kinnitasid, et samad väljakutsed on täna olemas ka Eestis.

Direktiiviga soovitakse seega ajakohastada kehtivat õigusraamistikku, et muuta lihtsamaks ja tagada tulemuslik kriminaaltulu tuvastamine ja konfiskeerimine kogu liidus. Samuti on direktiivi eesmärgiks tugevdada piiriülest koostööd, et pädevad asutused saaksid vajalike ressursside ja volituste abil kiiresti reageerida teiste liikmesriikide asutustelt tulnud taotlustele. Seega on direktiivi poolt nähtud mõju liikmesriikidele positiivne.

6.2 Eelnõu suurima mõjuga muudatused

Eelnõuga lisanduvad suurema mõjuga muudatused on seotud iseseisva konfiskeerimise liikidega (süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine ja seletamatu päritoluga vara konfiskeerimine), vara käsutamise ajutise piiramise võimaluse andmisega uurimisasutustele, liikmesriikide koostöös toimuvale teabevahetusele seatud tähtaegadega. Samuti kaasneb ulatuslik mõju laiendatud konfiskeerimise kohaldamise võimaluse laienemisega kõikidele kuritegudele, mis on toime pandud majandusliku kasu saamise eesmärgil (kehtiv õigus näeb ette kuriteokataloogi, mille puhul on selle meetme kohaldamine lubatud). Eraldi on hinnatud ka raskesti realiseeritava arestitud vara tagastamise võimalusega kaasnevaid mõjusid.

Laiendatud konfiskeerimise muudatused

Muudatuse eesmärk on võimaldada laiendatud konfiskeerimist kõigi selliste kuritegude puhul, mille toimepanemise eesmärk on majandusliku kasu saamine, sõltumata sellest, kas kuritegu kuulub seaduses sätestatud kataloogi. See suurendab kuritegevuse varalise mõjutamise süsteemi paindlikkust ning vähendab vajadust kohaldamisala laiendamiseks seadust iga uue kuriteoliigi lisandumisel muuta.

Riigivalitsemise valdkonnas võib muudatus mõningal määral suurendada uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute töökoormust, sest laiendatud konfiskeerimise kohaldamiseks tuleb kohtul

tuvastada ja põhjendada, et kuritegu pandi toime majandusliku kasu saamise eesmärgil. Samas ei ole põhjust eeldada olulist täiendavat koormust, kuna vastavad asjaolud on üldjuhul juba kuriteo asjaolude ja motiivi tuvastamise käigus menetluses käsitletavad.

Muudatus mõjutab eelkõige uurimisasutusi ja prokuratuuri, kuna vara tuvastamise ja finantsuurimise küsimused võivad senisest sagedamini tõusetuda menetlustes, kus laiendatud konfiskeerimise kohaldamine ei olnud varem võimalik. Seetõttu võib suureneda vajadus finantsuurimise alaste teadmiste ja koolituste järele. Samas Justiits- ja Digiministeeriumi poolt läbi viidud ekspertintervjuudes nähti ka praktikute endi poolt vajadust laiendatud konfiskeerimise kohaldamisala suurendamiseks.

Iseseisev konfiskeerimine

Iseseisva konfiskeerimise eesmärk on vältida olukordi, kus kuritegelik vara jääb konfiskeerimata kriminaalmenetluse lahendamise võimatuse tõttu. Direktiiv näeb sellise võimaluse ette kahtlustatava või süüdistatava surma, haigestumise, menetlusest kõrvalehoidumise või aegumise puhul, nimetades seda süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimiseks ja samuti ka juhul, kui isikul on seletamatu päritoluga vara, mis on saadud kuritegeliku ühenduse raames toime pandud kuritegeliku käitumise tulemusena ja kui selline käitumine võib otseselt või kaudselt tuua märkimisväärset majanduslikku kasu.

Iseseisva konfiskeerimise nõuded (ingl k *non-conviction based confiscation* või *independent confiscation*) on Euroopa Liidus üha laiemalt kasutusel ning meede on oluline vahend organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses. Selle kasutuselevõttu on soovitanud 2003. aastal ÜRO, 2011. aastal Maailmapank, 2014. aastal EL ja OECD, 2021. aastal G20 ning 2023. aastal rahapesuvastane töökond FATF.⁴⁴

Riigivalitsemisele avaldab muudatus olulist mõju. Uurimisasutustel, prokuratuuril ja kohtutel tuleb kujundada uus menetluspraktika ning hinnata vara kuritegelikku päritolu olukordades, kus süüdimõistvat otsust ei tehta. Samuti võib tekkida vajadus täiendavate juhendite ja koolituste järele, et tagada ühetaoline praktika.

Siseturvalisuse valdkonnas suurendab muudatus võimalusi kõrvaldada käibelt kuritegevusest saadud vara olukordades, kus kriminaalmenetlust isiku süüdküsimuse lahendamise kohta ei ole võimalik lõpule viia. See suurendab kuritegevuse varalise mõjutamise tõhusust ning vähendab võimalust, et tõendatult kuritegeliku päritoluga vara jääb menetluse lõppemise tõttu isiku või temaga seotud isikute käsutusse. Muudatus aitab kindlustada avalikkuse õiglustunnet ja usaldust õigussüsteemi vastu, kuna vähendab olukordi, kus kuritegeliku päritoluga vara jääb menetlusliku takistuse tõttu konfiskeerimata.

Vara käsutamise ajutise piiramise muudatused

Vara käsutamise ajutise piiramise eesmärk on võimaldada uurimisasutusel kiireloomulises olukorras ajutiselt säilitada vara kuni tavapärase arestimismenetluse läbiviimiseni. Probleemi

⁴⁴ Ombler, M., 2024. Kuritegevuse varalise mõjutamise tööühma raport. Siseministeerium. lk 80-81. [Kuritegevuse varalise mõjutamise tööühma raport.pdf](#)

olemasolu toodi välja nii Siseministeeriumi kuritegevuse varalise mõjutamise tööühma raportis kui ka Justiits- ja Digiministeeriumi analüüsis.

Muudatuse peamine mõju avaldub siseturvalisusele. Praktikas aitab uus abinõu vähendada riski, et kuriteoga seotud vara võõrandatakse, peidetakse või tehakse muul viisil kättesaamatuks ajal, mis jääb vara tuvastamise ning prokuratuuri või kohtu vara arestimise määruse vahele. Seeläbi suureneb tõenäosus, et kriminaalmenetluses tuvastatud vara on võimalik hiljem kasutada konfiskeerimise või muude varaliste nõuete tagamiseks. Mõju on eriti oluline kiiresti liigutatava vara, näiteks panga- või makseasutuse kontol oleva raha või krüptovara puhul.

Riigivalitsemise seisukohast mõjutab muudatus eeskätt uurimisasutuste ja prokuratuuri töökorraldust. Uurimisasutused saavad uue võimaluse vara säilitamiseks, kuid sellega kaasneb ka vastutus ja kohustus põhjendada abinõu vältimatut vajalikkust ning teavitada prokuratuuri hiljemalt 24 tunni jooksul. Samas ei asenda uus meede kohtulikke varalise nõude tagamise abinõusid sest piirangu jätkamiseks tuleb pöörduda eeluurimiskohtuniku poole ning piirang kehtib maksimaalselt seitse tööpäeva. Muudatuste rakendamine eeldab, et uurimisasutustel on piisav võimekus finantsuurimise läbiviimiseks ning kuritegeliku vara tuvastamiseks. Seetõttu suureneb vajadus koolituste, juhendmaterjalide ja valdkondliku kompetentsi arendamise järele.

Samal ajal aitab võimaluse laienemine uurimisasutustele vähendada olukordi, kus varaküsimused jäävad menetluses teisejärguliseks või vara tuvastamist alustatakse liiga hilja. See toetab eesmärki käsitleda kuritegevuse varalist mõjutamist kriminaalmenetluse loomuliku osana sõltumata menetletava kuriteo liigist.

Kriminaalmenetluse ajal arestitud vara võõrandamise muudatused

Arestitud vara võõrandamise eesmärk on tagada arestitud vara väärtuse säilimine keerukate ja pikemate⁴⁵ kriminaalmenetluste vältel ning vältida olukordi, kus vara pikaajaline hoidmine põhjustab vara väärtuse olulist vähenemist või ebamõistlikult suuri kulusid.

Omaniku nõusolekuta arestitud vara võõrandamise sisulisi aluseid täiendatakse minimaalselt. Nagu kehtiva õiguse järgi, on ka edaspidi võimalik vara võõrandada eelkõige juhul, kui selle hoidmise kulud on ebamõistlikult suured või kui see on vajalik vara väärtuse olulise vähenemise vältimiseks. Direktiivi ülevõtmisel lisatakse täiendava alusena võimalus võõrandada vara ka juhul, kui selle hoidmine eeldab eritingimusi või eksporditeadmisi, mis ei ole hõlpsasti kättesaadavad.

Peamine sisuline muudatus seisneb võimaluses anda vara võõrandamiseks tingimuslik kohtulik luba juba arestimise otsustamisel. Kohus saab hinnata võõrandamise eeldusi ette ning määrata kindlaks objektiivselt kontrollitavad tingimused, mille saabumisel võib vara võõrandada. Näiteks võib kohus ette näha, et vara võib võõrandada juhul, kui selle väärtus langeb teatud tasemeni või hoiustamiskulud ületavad kindlaksmääratud piiri. Selline lahendus võimaldab reageerida õigel ajal

⁴⁵ JDMi kuritegevuse aastaraamatu andmetel oli üldmenetluse menetlusaja mediaan 2025. aastal 203 päeva ja kokkuleppemenetluses 23 päeva. Pikim 2025. aastal lõppenud kriminaalmenetlus kohtu I astmes oli aga kokkuleppemenetlus, mis kestis 2652 päeva

olukordades, kus vara väärtuse vähenemine on ette nähtav, säilitades samal ajal kohtuliku kontrolli ning kohustuse arvestada omaniku huvidega.

Riigivalitsemises avaldab muudatus mõju vähendades kohtute ja prokuratuuri töökoormust. Kui kohus on vara võõrandamise lubatavust juba arestimise menetluses hinnanud ja andnud selleks tingimusliku loa, ei ole hiljem vaja sama küsimuse lahendamiseks uuesti kohtusse pöörduda. Samuti kaob vajadus eeluurimiskohtuniku loa järele juhtudel, kus vara võõrandamiseks on omaniku luba.

Kriminaaltulu tuvastamise üksuste teabevahetuse tähtaegade muudatused

Muudatusega kehtestatakse Euroopa Liidu liikmesriikide vahelisele kriminaaltulu alasele teabevahetusele siduvad tähtajad. Mõju avaldub eelkõige Politsei- ja Piirivalveametile ja prokuratuurile, kellel tuleb tagada võimekus reageerida kiireloomulistele teabenõuetele ka väljaspool tavapärast tööaega. Eelkõige puudutab see kaheksatunnise tähtajaga taotlusi, mille täitmist on vaja tagada õhtuti, nädalavahetustel või riigipühadel.

Riigivalitsemise seisukohast võib muudatus nõuda töökorralduse kohandamist, vajadusel valvekorra või muude operatiivsete lahenduste kasutamist ning täiendavate juhiste väljatöötamist. Samas aitab kiirem teabevahetus vältida olukordi, kus vara viiakse enne arestimist teise jurisdiktsiooni, võõrandatakse või peidetakse. Seetõttu on muudatuse mõju siseturvalisusele ning rahvusvahelisele koostööle positiivne ning see toetab oluliselt ka piiriüleste finantsuurimiste tulemuslikkust.

Mõju riigi välissuhetele on positiivne eelkõige Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise praktilise koostöö usaldusväärsuse ja õigeaegsuse paranemise kaudu. Ühtlustatum Euroopa Liidu õigusraamistik aitab vähendada olukordi, kus liikmesriikide erinevad menetlusnormid või asutuste volitused takistavad kuritegeliku vara kiiret tuvastamist ja hilisemat konfiskeerimist. Muudatus toetab seeläbi piiriülest kriminaalmenetlusalast koostööd, tugevdab Eesti võimekust täita teiste liikmesriikide taotlusi ning parandab Eesti võimalusi taotleda abi teistes liikmesriikides asuva kuritegeliku vara leidmiseks ja säilitamiseks.

Arestitud vallasasja tagastamine

Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 422¹ ja kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse (KrMSRS) § 25¹¹ muudatuste eesmärk on parandada arestitud vara haldamise praktilist korraldust. Muudatused aitavad vältida olukordi, kus arestitud vara säilitamine tekitab põhjendamatu kulusid või kus vara tagamise meetmete rakendamine ei ole piisavalt paindlik.

Selle muudatuse mõju avaldub peamiselt riigivalitsemises ja vara haldavatel riigiasutustel. Muudatuse jõustumise järel on riigiasutustel võimalik selgel õiguslikul alusel vabaneda vara hoidmise kohustusest ja sellega seotud kuludest juhtudel, mil vara realiseerimine ei ole perspektiivikas või on juba ebaõnnestunud. Mõju on positiivne, sest muudatus võimaldab vabastada siseruume ja välisterritooriumi esemetest, mille vastu puudub praktiline huvi nii turul kui mõnel juhul ka omanikul endal.

Muudatusel on teatav mõju ka riigiasutuste töökorraldusele, kuna vara hoidmise kohustusest vabastamiseks tuleb kohtule esitada asjakohaselt põhjendatud taotlus. Sellega võib seaduse jõustumise järel kaasneda ajutine töökoormuse kasv, kuid mõju ei ole püsiv. Aastate jooksul kogunenud vallasasjade hulk väheneb järk-järgult ning ühe taotlusega on võimalik käsitleda mitut eset korraga. Regulatsioon jätab vara valdajale ka ulatusliku kaalutlusruumi, võimaldades otsustada, millises tempos ja milliste esemete suhtes taotlusi esitada. Seetõttu on muudatuse kogumõju riigiasutuste korraldusele pigem mõõdukas ning seda tasakaalustab vara hoiustamisega seotud töökoormuse ja kulude vähenemine.

6.3 Mõjud halduskoormusele

Eelnõu mõju ettevõtjate ja elanike halduskoormusele on hinnatud väheeks. Eelnõuga ei kehtestata uusi üldisi aruandlus-, registreerimis-, loa taotlemise ega muid regulaarseid teabe esitamise kohustusi ettevõtjatele või füüsilistele isikutele. Muudatused puudutavad peamiselt kriminaalmenetluse läbiviimist, uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute pädevusi ning rahvusvahelist koostööd. Üksikjuhtudel võivad menetlusosalistele kaasneda menetlusega seotud kohustused tõendite või selgituste esitamisel, kuid need on kriminaalmenetlusele allutamiseega kaasuvad ega ole käsitatavad halduskoormusena halduskoormuse tasakaalustamise reegli tähenduses.

6.4 Mõju ettevõtluskeskkonnale

Muudatustel on mõju ettevõtluskeskkonnale. Kaudselt aitavad muudatused vähendada olukordi, kus kuritegelik vara või kuritegevusest saadud kapital liigub läbi seotud äriühingute ja varifirmade seaduslikku majandusse. Euroopa Komisjoni mõjuhinnang rõhutab, et organiseeritud kuritegevus kasutab seaduslikke ettevõtteid ja omandistruktuure kuritegeliku vara varjamiseks ning legaalsesse majandusse paigutamiseks. Seetõttu toetavad muudatused ausat konkurentsi ja vähendavad kuritegeliku kapitali mõju turul. Samuti toetavad muudatused Eesti majanduskeskkonna usaldusväärsust ja läbipaistvust, kuivõrd tõhus kuritegeliku vara konfiskeerimise süsteem on üks rahvusvaheliselt hinnatavaid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmeid. FATFi soovitusel näevad muu hulgas ette võimaluse kuritegeliku vara konfiskeerimiseks ka ilma süüdimõistva kohtuotsuseta

6.5 Mõju põhiõigustele

Kokkuvõte

Eelnõuga laiendatakse konfiskeerimisvõimalusi ning täiendatakse vara arestimise ja konfiskeerimise regulatsiooni. Eelnõus sisalduvad meetmed riivavad eelkõige põhiseaduse §-s 32 sätestatud omandipõhiõigust, sest võimaldavad vara arestida, selle käsutamist piirata või vara lõplikult konfiskeerida. Osade meetmete puhul, eeskätt iseseisva konfiskeerimise korral, puudutab regulatsioon ka põhiseaduse §-st 22 tulenevat süütuse presumptsiooni, kuna konfiskeerimine võib toimuda olukorras, kus isiku suhtes ei tehta süüdimõistvat kohtuotsust. Riived teenivad olulist avalikku huvi, milleks on kuritegevuse tasuvuse vähendamine, kuritegeliku vara eemaldamine legaalsest majandusest ja kannatanute huvide parem kaitse. Meetmed on eesmärkide saavutamiseks sobivad ja vajalikud ning nende rakendamist tasakaalustavad ulatuslikud menetluslikud tagatised:

kohtulik kontroll, õigus olla ära kuulatud, õigus esitada tõendeid, kaebeõigus, piirangute ajutisus ning kahju hüvitamise võimalus. Seetõttu on eelnõu koostajate hinnangul eelnõus sisalduvad põhiõiguste piirangud kooskõlas põhiseaduse §-ga 11 ning eelnõu tervikuna põhiseaduspärane.

Suurima mõjuga muudatused

Laiendatud konfiskeerimise muudatused

Muudatus riivab põhiseaduse §-s 32 sätestatud omandipõhiõigust selles ulatuses, milles see laiendab nende kuritegude ringi, mille korral tuleb kõne alla laiendatud konfiskeerimine. Samas ei muudeta laiendatud konfiskeerimise sisulisi eeldusi ega tõendamisstandardeid. Ka edaspidi peab kohus tuvastama seaduses sätestatud eeldused ning hindama konkreetse vara seotust kuritegeliku tegevusega.

Muudatus on eesmärgi saavutamiseks sobiv ja vajalik. Senine kataloogikuritegudel põhinev süsteem on viinud olukorrani, kus sisuliselt samaväärseid majandusliku kasu saamise eesmärgil toime pandud kuritegusid koheldakse erinevalt üksnes põhjusel, et üks kuritegu kuulub seaduses sätestatud loetellu ja teine mitte. Majandusliku kasu saamise eesmärgile keskenduv regulatsioon võimaldab siduda laiendatud konfiskeerimise kohaldamise kuriteo tegeliku olemuse, mitte formaalse kuriteokataloogiga. See võimaldab paremini saavutada seadusandja tegeliku tahte ja eesmärgi laiendatud konfiskeerimise võimaluse kehtestamisel.

Riive mõõdukust toetab asjaolu, et majandusliku kasu saamise eesmärgi olemasolu ei eeldata, nagu kataloogisüsteemi puhul praegu, vaid see tuleb igas kriminaalasjas eraldi tuvastada ja põhjendada. Seetõttu ei muutu laiendatud konfiskeerimise kohaldamine automaatseks ega sõltu üksnes menetleja hinnangust. Vastupidi, kohtul lasub kohustus põhjendada, millistele asjaoludele tuginedes järeldatakse, et kuritegu pandi toime majandusliku kasu saamise eesmärgil. Eeltoodust tulenevalt on muudatus kooskõlas põhiseaduse § 11-ga.

Iseseisva konfiskeerimise menetus ja omandipõhiõigus

Kõige intensiivsem põhiõigusriive kaasneb eelnõuga loodavate süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimise ja seletamatu päritoluga vara konfiskeerimise alustega. Nende meetmete puhul võib isik kaotada vara ilma, et tema suhtes tehtaks süüdimõistvat kohtuotsust. Seetõttu kujutavad need endast PS § 32 kaitsealasse kuuluva omandiõiguse intensiivset piirangut kui ka põhiseaduse § 22 ehk süütuse presumptsiooni riivet.

Riive eesmärk on vältida olukordi, kus kuritegeliku päritoluga vara jääb isiku käsutusse üksnes seetõttu, et kriminaalmenetlust ei ole võimalik lõpule viia või vara seost konkreetse kuriteoepisoodiga ei ole võimalik tavapärasel kriminaalmenetluses nõutaval tasemel tõendada. Tegemist on õiguskorra kaitse ja raske kuritegevuse vastase võitluse seisukohalt olulise eesmärgiga. Meetmed on eesmärgi saavutamiseks sobivad, sest võimaldavad kõrvaldada kuritegeliku päritoluga vara seaduslikust majandusest ka juhtudel, mil senised konfiskeerimisvõimalused ei töötaks.

Meetmete mõõdukust toetavad mitmed kaitsemehhanismid. Vara konfiskeerimise otsustab kohus. Kohus ei lahenda isiku süüküsimust, vaid hindab üksnes vara kuritegelikku päritolu (rohkem on

analüüsitud seda seletuskirja peatükis 3 „eelnõu § 1 punkt 2“). Vara konfiskeerimiseks peab kohus olema veendunud, et vara kuritegelik päritolu või seos kuriteoga on tõendatud selgelt ülekaaluka tõenäosusega. Isikule tagatakse õigus olla menetlusse kaasatud, kasutada esindajat, esitada tõendeid, esitada vastuväiteid ja vaidlustada kohtulahend.

Eelnõu koostamisel on arvestatud ning põhjalikult käsitletud (peatükis 3 „eelnõu § 1 punkt 2“) ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikat, mille kohaselt ei ole süüdimõistva kohtuotsuseta konfiskeerimine vastuolus Euroopa inimõiguste konventsiooni (EIÕK) artikli 6 lõikes 2 sätestatud süütuse presumptsiooniga, kui menetluses on tagatud piisavad menetluslikud kaitsemeetmed ning kohus ei käsita isikut kuriteos süüdiolavana ei otsese ega kaudse hinnangu läbi.

Eeltoodust tulenevalt täidab omandipõhiõiguse riive eelnõu eesmärged ning ette nähtud kaitsemeetmeid arvestades on see proportsionaalne.

Vara käsutamise ajutine piiramine

Vara käsutamise ajutise piiramise meede riivab omandipõhiõigust, sest piirab isiku võimalust oma vara kasutada ja käsutada enne kohtuliku arestimismääruse tegemist. Muudatusega võib kaasneda suurem omandipõhiõiguse riive, sest laiendatakse oluliselt asutuste nimekirja, millel on võimalus vara käsutamist piirata.

Riive eesmärk on vältida vara peitmist, võõrandamist või hävitamist ajavahemikus, mis jääb vara tuvastamise ja kohtuliku tagamisabinõu kohaldamise vahele. Eriti oluline on see kiiresti liigutatava vara, näiteks pangakontol oleva raha või krüptovara puhul, aga tänaste vahenditega on võimalik kiiresti võõrandada ka näiteks kinnisvara. Meede on seega eesmärgi saavutamiseks sobiv.

Meede on vajalik, sest tavapärane kohtulik arestimismenetlus ei pruugi kiireloomulistes olukordades võimaldada vara säilitamist. Vähem piiravad abinõud ei pruugi sellistel juhtudel tagada vara säilimist.

Meetme mõõdukust tagavad selle ajutine iseloom ja mitmetasandiline kontroll. Piirang kehtib maksimaalselt seitse tööpäeva, uurimisasutus peab teavitama prokuratuuri hiljemalt 24 tunni jooksul ning piirangu jätkamiseks tuleb pöörduda kohtusse. Kui kohtulikku luba ei saada, tuleb piirang lõpetada. Samuti on võimalik nõuda õigusvastase piirangu tõttu tekkinud kahju hüvitamist.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Käesoleva eelnõu rakendamisega ei kaasne märkimisväärsed lisanduvad kulud seoses uurimisasutuste, prokuratuuri ja kohtute võimekuse suurendamisega kriminaaltulu tuvastamisel, arestimisel ja konfiskeerimisel.

Vastav võimekuste parendamine on tähtajaliselt seotud Eesti ja Ameerika Ühendriikide vahelise finantskuritegevuse vastase koostöö kokkuleppe raames eraldatud vahenditest (nn Danske Banki rahad), mille maht on ligikaudu 49 miljonit eurot (38,7 miljonit on 2026. a septembri seisuga juba eraldatud). Pärast projektirahastuse lõppemist on võimalik eraldi hinnata, kas ja millises ulatuses on vajalik täiendav püsiv rahastus.

Danske Banki vahenditest on juba tugevdatud õiguskaitseasutuste võimekust kuritegelikku vara tuvastada, arestida ja konfiskeerida. Sealhulgas on:

- eraldatud uurimisasutustele ja prokuratuurile ajutised rahalised vahendid uute kriminaaltulu uurijate ja kriminaaltulule spetsialiseerunud prokuröride ametikohtade loomiseks, mis on ka eelnõu koostamise ajal juba täidetud;
- eraldatud Justiits- ja Digiministeeriumile rahalised vahendid, mille abil valitakse Eesti jaoks välja kõige sobivam arestitud ja konfiskeeritud vara keskse haldamise mudel, millega seotud vara haldamise kesküksuse käivitamine on kavandatud juba 2027. aasta teise poolde ja lõplikult peab üksus oma tegevust alustama hiljemalt 2029. aasta lõpus;
- eraldatud vahendid tehniliste lahenduste arendamiseks, et tõhustada kriminaaltulu tuvastamist, finantsandmete analüüsimist ja tõendite töötlemist. Kohtunikele ja kohtuteenistujatele luuakse spetsiaalne töövaade, mis võimaldab mahukate finantskuritegude menetlemisel analüüsida finantskirja ja digitõendeid senisest tõhusamalt. Samuti arendatakse uurimisasutuste ja prokuratuuri analüüsilahendusi, mis toetavad menetlusandmete töötlemist, seoste tuvastamist ning rahvusvahelise ja organiseeritud kuritegevusega seotud juhtumite menetlemist.
- eraldatud vahendid tugevdamaks Maksu- ja Tolliameti krüptovarade analüüsivõimekust ning Finantsinspeksiooni tehnoloogilisi ja riskipõhiseid järelevalvevõimekusi finantskuritegude tõkestamisel.

Rahastusega toetatakse ka teadmiste ja koolitusvõimekuse arendamist. Sisekaitseakadeemias luuakse püsiv koolitusmudel uurijatele, prokuröridele ja kohtunikele kriminaaltulu tuvastamise ning majanduskuritegude menetlemise valdkonnas. Samuti arendatakse korruptsiooni ja finantspettuste ennetamise võimekust. Nende tegevuste tulemusel suureneb nii õiguskaitseasutuste menetlusvõimekus kui ka riigi üldine suutlikkus ennetada ja avastada finantskuritegevust.

Kui pärast Danske Banki vahenditest rahastatavate tegevuste lõppemist ilmneb eelnõust tulenevate eesmärkide täitmiseks täiendav ressursivajadus, tuleb selle põhjendatust, ulatust ja katmise võimalusi hinnata tavapärase riigi eelarve planeerimise protsessi käigus.

Eelnõuga kaasnev võimalik tulu avaldub kaudselt kuritegeliku vara tõhusama tuvastamise ja konfiskeerimise kaudu. Kuna konfiskeerimise maht sõltub menetletavate kriminaalasjade arvust, kuritegude liigist ning konkreetsete juhtumite asjaoludest, ei ole võimalik täiendavat konfiskeeritava vara mahtu ega sellest tulenevat riigitulu usaldusväärselt prognoosida. Samas on Europol välja toonud, et Euroopa Liidus arestitakse vaid 2% kriminaaltulust ja konfiskeeritakse 1%⁴⁶. Ka Justiits- ja Digiministeeriumi analüüs leidis, et ca 55% arestitud varast jäi aasta 2024 põhjal konfiskeerimata. See viitab sellele, et nii Euroopa Liidus tervikuna kui ka Eestis võib kuritegevusest pärineda märkimisväärses ulatuses vara, mida ei tuvastata või mis ei jõua erinevatel põhjustel konfiskeerimiseni. Eelnõu peamine eesmärk ei ole aga riigitulu suurendamine, vaid

⁴⁶ Europol, Does Crime Still Pay? Criminal Asset Recovery in the EU (The Hague: Europol, 2016), 15, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/criminal_asset_recovery_in_the_eu_web_version_0.pdf

kuritegevuse tasuvuse vähendamine ning kuritegelikust tegevusest saadud vara äravõtmise tulemuslikkuse parandamine.

8. Rakendusaktid

Eelnõu rakendamiseks täiendatakse kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seadust rakendussättega, mis reguleerib KrMS § 422¹ lõikes 1 sätestatud tähtaegade kohaldamist pooleliolevate täitemenetluste ja enne muudatuse jõustumist jõustunud kohtuotsuste korral.

Samuti täiendatakse politsei ja piirivalve seadust rakendussättega, mille kohaselt täidab Politsei- ja Piirivalveamet PPVS §-s 4² sätestatud kriminaaltulu haldamise üksuse ülesandeid kuni 2028. aasta 31. detsembrini. Rakendussäte sätestab lahenduse ajutise iseloomu ja võimaldab täita direktiivi artiklist 22 tuleneva kohustuse. Ajutise tähtaja määramisel on lähtutud Justiits- ja Digiministeeriumi Danske Banki projekti raames loodava arestitud ja konfiskeeritud vara keskse haldusüksuse (AMO) käivitamise ajakavast. Pärast AMO käivitamist antakse talle üle Politsei- ja Piirivalveameti ajutiselt täidetavad ülesanded. Kui AMO alustab tegevust enne 2028. aasta 31. detsembrit, tunnistatakse PPVS § 4² kehtetuks enne rakendussättes nimetatud kuupäeva.

Eelnõuga seotud muudatuste rakendamiseks on kavas muuta ka KrMS § 126 lõigete 6 ja 7 ja § 421¹ lõike 3 ning väärteomenetluse seadustiku § 206 lõike 3 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse määrust „Konfiskeeritud vara üleandmise, vara võõrandamisest saadud raha eelarvest seaduslikule valdajale tagastamise, asitõendite arvelevõtmise ja hävitamise, arestitud vara hoidmise, hindamise ja võõrandamise ning kiiresti riknevate asitõendite hindamise, võõrandamise ja hävitamise kord“. Määruse muutmise eelnõu koostatakse pärast käesoleva eelnõu avalikku kooskõlastamist.

9. Seaduse jõustumine

Eelnõuga kavandatavad sätted jõustuvad üldises korras.

Seaduse võimalikult kiire jõustumine on oluline, kuna kriminaaltulu direktiivi riigisisesse õigusesse ülevõtmise tähtaeg on 23. november 2026. Kui eelnõukohase seadusega kehtestatavad sätted peaksid jõustuma pärast seda tähtaega, võib Euroopa Komisjon alata direktiivi mitteõigeaegse ülevõtmise tõttu rikkumismenetluse.

10. Kooskõlastamine ja kaasamine

Eelnõu esitatakse eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu kooskõlastamiseks ja arvamuse avaldamiseks ministeeriumidele, kohtutele, Riigiprokuratuurile, Eesti Advokatuurile, Õiguskantsleri Kantseleile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Politsei- ja Piirivalveametile, Maksu- ja Tolliametile ning Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Kojale.